This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08242974 1

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BERICHT

VAN DEN

TEGENWOORDIGEN TOESTAND

DER

BATAAFSCHE BEZITTINGEN

IN

OOST-INDIË

EN DEN

HANDEL OP DEZELVE;

DOOR

DIRK VAN HOGENDORP.

Si la république ne regarde pas comme imaginaire les dangers que l'amour du bien général des nations nous fait presentir pour son commerce & ses possessions aux Indes, elle ne doit rien oublier pour les prévenir. C'est un des soins les plus importans qui puissent l'occuper.

RAYNAL.

TWEEDE DRUK.

TE DELFT

BIJ M. ROELOFSWAERT.

M D C C C.

Digitized by Google

162375A

Geene exemplaaren van den tweeden druk worden voor echt erkend, dan die door den uitgeever daar van eigenhandig onderteekend zijn.

Digitized by Google

BERICHT

VAN DEN

TEGENWOORDIGEN TOESTAND

DER

BATAAFSCHE BEZITTINGEN

IN

OOST-INDIË.

EN DEN

HANDEL OP DEZELVE;

BENEVENS

EENIGE DENKBEELDEN TOT VERANDERING EN HERVORMING VAN HET BESTUUR DAAR OVER;

Digitized by Google

DOOR

DIRK VAN HOGENDORP,

GEWEZEN

OPPERKOOPMAN EN GEZAGHEBBER

OVER

JAVA'S OOSTHOEK;

IN DIENST DER OOST-INDISCHE MAATSCHAPPIJ;

OPGEDRAGEN AAN ZIJN VADERLAND, EN IN HET BIJZONDER AAN DESZELFS BESTUURERS.

Digitized by Google

BERICHT

VAN DEN UITGEEVER

VAN DEN TWEEDEN DRUK.

Daar de eerſte druk van dit werkje, volgens des ſchrijvers bedoeling, tot geene publieke uitgaave dienen moest; en echter, zoo dra het door ſommige geleezen en daar door bekend wierdt, alom eene ſterke navraage naar hetzelve plaats had; heeft zulks den tegenwoordigen uitgeever doen beſluiten, den ſchrijver te verzoeken, een tweeden druk, tot eene publieke uitgaave geſchikt, er van te mogen maaken. De aucteur hier op geantwoord hebbende, van zijnen kant daar niet tegen te hebben, zonder echter daar in eenig deel te neemen, of eenigzins te willen begrepen zijn; zoo heeft de uitgeever zich gehaast, om door deezen nieuwen druk aan het

Digitized by Google

verlangen van het publiek naar dit, zijns inziens, voor de natie allerbelangrijkst werkje, zoo spoedig mogelijk, te voldoen; zich vleijende, hier door aan iederen Nederlander, die eenig belang in het welzijn van zijn vaderland stelt, geen ondienst gedaan te hebben.

Aangaande de uitvoering van deezen druk behoeft men niets te melden, dan dat dezelve letterlijk, en zonder eenige de minste verandering, naar den eersten gevolgd is.

Digitized by Google

VOORBERICHT.

De ſchrijver van de navolgende bladeren, in het jaar 1783., *met het ſmaldeel oorlogſchepen onder* VAN BRAAM, *naar* Oost-indië *vertrokken zijnde als capitein-lieutenant der marines, en als zoodanig ter beteugeling en overwinning der inlandſche vorſten voor* Malacka, Riouw *en* Salangor *medegewerkt hebbende, begaf zich te* Batavia *in dienst der* Oost-indiſche *maatſchappij, eerst als capitein der dragonders; dan vervolgens onderkoopman geworden zijnde, wierdt hij agtervolgende tweede van* Patna *in* Bengalen, *opperhoofd aldaar, adminiſtrateur van* Onrust, *reſident van* Japara; *en eindelijk Gezaghebber over* Java's oosthoek.

In die verſchillende posten heeft hij zich in de gelegenheid bevonden veele bezittingen der maatſchappij te bezoeken, en derzelver gewigt en belangrijkheid grondig te leeren kennen.

Wel verre van eene verwaande inbeelding van zijne kundigheden te voeden, gevoelt en erkent hij zeer

Digitized by Google

guerre het onvoldoende van zijne bekwaamheid, welke aan zijnen goeden wil en ijver niet kan evenaaren.

Echter vermeent hij, dat zijn lang verblijf in Oost-indië, *de onafgebroken vlijt, waarmede hij zich heeft toegelegd op het verkrijgen der noodige kundigheden; de ijver, waarmede hij de hem toevertrouwde posten heeft waargenomen; de kennis, welke hij daar door heeft verkregen van de taalen, gewoonten, geaartheid, gevoelens en vooroordeelen der inwooners van die landen; en zuivere vaderlandsliefde en zucht voor het algemeene welzijn, die hem ſteeds bezield hebben; —— dit één en ander vermeent de ſchrijver, dat hem in de gelegenheid geſteld heeft, om eene weetenſchap van de wezenlijke waardij en belangrijkheid deezer bezittingen te verkrijgen; welke weetenſchap in hem veele denkbeelden heeft doen ontſtaan over de wijze, waarop men die bezittingen, en den handel daarop, van veel grooter nut en voordeel voor ons gemeenebest zoude kunnen doen zijn, dan tot nog toe heeft plaats gevonden.*

Het is dan vooreerts eene beſchrijving, of aanwijzing van den tegenwoordigen ſtaat van deeze bezittingen, en derzelver voornaamſte voortbrengzelen, welke in deeze bladeren zal voorkoomen; en vervolgens

Digitized by Google

gens de denkbeelden van den ſchrijver over de wijze, hoe men deeze bezittingen, onder een ander en beter beſtuur, tot oneindig grooter nut en voordeel voor ons land en deszelfs inwooners zoude kunnen doen worden.

Reeds ſedert veele jaaren, zoo dra de ſchrijver in de uitoeffening der plichten van de onderſcheiden posten, waarin hij geſteld was, de bronnen van welvaart en rijkdom deezer bezittingen, en vooral van het eiland Java, leerde kennen; en dat hij zag, hoe roekeloos het benuttigen daar van voor de maatſchappij verwaarloosd wierdt, en dat eigenbelang en heerschzucht de drijfveeren aller handelingen waren; heeft hij niet alleen zich daar over zeer bedroefd, maar ook alle voor hem mogelijke poogingen aangewend, om de oogen van die geenen te openen, wier plicht het was daar in te voorzien, en zich openlijk bij alle gelegenheden uitgelaaten over de ſchandelijkheid, van zulke misbruiken en moedwillige verwaarloozing, niet alleen niet tegen te gaan, maar zelfs als het ware aantemoedigen.

Dan, in ſtede van hier door zijn oogmerk voor het algemeene welzijn te bereiken, ſtrekte dit alleen om hem alle die geenen, die er belang bij hadden dat deeze misbruiken bleeven voortduuren, tot vijanden te maaken.

Digitized by Google

Zijne verontwaardiging en vrije uitlaatingen, zoo in geſchrift als in geſprekken, over het gedrag van de commisſarisſen-generaal en de regeering van Indië, *na de ontfangen tijding der ommekeer van zaaken in het vaderland, in het jaar* 1795.; —— *zoo omtrent het laaten vertrekken van vier rijkgeladen* Engelſche China'svaarders, *die bij den ontfangst dier tijding op de* Bataviſche *reede lagen; als het verzuimen van de noodige maatregelen in het werk te ſtellen, tot verdeediging, zoo van* Batavia *als de buiten-comptoiren; het ontwapenen en verkoopen der nog aan handen zijnde compagniesſchepen; het verzuimen, ja zelfs weigeren aanteneemen, van antwerpen ter herovering der* Mulocc'os, *na dat dezelve door de* Engelſchen *genomen waren, en op een tijdſtip, waar in zulks meer dan waarſchijnlijk zeer wel zoude geluk zijn; het verlof geeven om drie vaartuigen met rijst geladen naar* Banda *te vervoeren, toen die plaats reeds in handen der* Engelſchen *was; en eindelijk het goedkeuren, za zelfs beloonen, van het eerlooze gedrag van den gezaghebber van* Banda, VAN BOEKHOLTZ, *die deeze belangrijke bezitting op eene zoo klaarblijkelijk-lafhartige wijze aan den vijand had overgegeeven, —— dit dén en ander maakte hem nog meer*

het

Digitized by Google

het voorwerp van hunnen haat en wraakzucht.

Door alles, wat bij dienaangaande gezegd of geschreven had, zeer gegrond en de zuivere waarheid was, durfde men den schrijver daar over niet regtsgeregtelijk aantasten.

Wat konde men dan beter doen, dan hem te beschuldigen van zoodanige misdaaden, als tot een voorwendzel konden dienen, om hem onder den dekmantel van regt in Oost-indië te smooren; of ten minsten om hem daar door, zoo veel mogelijk, de achting en het vertrouwen van het algemeen te benemen?

Ingevolge hier van is de schrijver, op last van commissarissen-generaal en de regering van Oost-indië, op de willekeurigste en wederregtelijkste wijze mishandeld, van zijn post als gezaghebber over Java's oosthoek ontzet, alle zijne papieren hem ontnomen en doorgelezen, van zijne vrouw en bezittingen afgescheurd, in militair arrest gezet, als zoodanig met een commando soldaaten weggevoerd in het slegtste jaargetijde, en vijf en een halve maanden van de éene plaats naar de andere gesleept, zonder ooit vernoord te worden, zonder dat hem ooit gezegd is welke de redenen van deze behandeling waren, van wel-

Digitized by Google

welke misdaad hij beschuldigd wierdt, noch wie zijne aanklagers of beschuldigers waren, en zelfs aan hem verboden, en hem daadelijk belet, iets ter zijner verdediging te mogen schrijven of publiek maaken.

Eindelijk vrij zeker onderricht geworden zijnde, dat nog sterker maatregelen tegen hem in het werk gesteld stonden te worden, waar onder hij waarschijnlijk zoude hebben moeten bezwijken; en van zijne verbitterde vijanden geen recht hebbende kunnen verwagten; wierd hij te raade, zich aan deeze verdere geweldenarijen te onttrekken, en naar zijn vaderland terug te keeren, ten einde daar die rechtvaardigheid te zoeken, welke hij in de Oost-indiën nooit konde verwagten.

Dus een protest ugterlaatende, waar bij hij betuigt onschuldig te zijn, en geenszins te vlugten uit vrees voor straf, maar alleen om dat zijne vijanden tevens zijne rechters wilden zijn; en waar bij hij verzekert naar het vaderland te gaan, ten einde zich aldaar voor eene onzijdige rechtbank te stellen; zoo is hij van Batavia vertrokken, en, na eene vrij langduurige reize, eindelijk in de maand September laatstleden in zijn vaderland aangekoomen.

Van deeze zijne aankoomst en de redenen daar van heeft hij terstond kennis gegeeven aan het uitvoerend be-

Digitized by Google

bewind, welks president hem aan het committé tot de Oost-indische zaaken overgewezen heeft.

Hier hoopte hij gelegenheid te verkrijgen om zich te kunnen verantwoorden en verdedigen. Doch de regeering van Batavia, met veelvuldige en zwaare beschuldigingen tegen hem, in derzelver brieven aan het committé ingebragt hebbende, heeft echter verzuimd de bijlaagen en verklaaringen, welke tot bewijzen van deeze beschuldigingen zouden moeten dienen, naar herwaards over te zenden; waar door het committé is buiten staat gesteld om hem de pointen op te geeven, waar tegen hij zich zoude moeten verdedigen; en die zaak dus voor eerst, en tot dat de Bataviſche regeering gedachtde gemelde papieren over te zenden, niet verder voortgezet kan worden.

Hoe hard nu dit draalen zijner zaak, dat geheel buiten zijne schuld is, den schrijver ook vallen mag; zoo moet hij zich echter zulks laaten welgevallen, en geduldig afwagten het oogenblik, waar in hij zijne onschuld, en de waare oorzaaken der vervolging, hem aangedaan, zonneklaar zal kunnen aantoonen.

Intusschen meent de schrijver het zijn plicht te zijn, aan zijn vaderland, en in de eerste plaats aan de besturers van deszelfs belangens, aan te bieden deeze on-

Digitized by Google

ongegeerde en zeer onvolmaakte, doch waare, berichten van den tegenwoordigen toestand der belangrijke bezittingen van ons gemeenebest in Oost-Indië, *benevens zijne denkbeelden over de veranderingen, welke in het bestuur over dezelve zouden kunnen ingevoerd worden, om die coloniën, zoo wel als den handel daar op, zoo voordeelig en bloeijende voor ons vaderland en alle dezelve inwoners te maaken, als zulks voor dezelve, naar zijn oordeel, vatbaar zijn.*

Zijn oogmerk is, waarheden te onderzoeken, aan den dag te brengen, welke tot nog toe, door onkunde, door vooroordeel, en door eigenbelang, zoo veel mogelijk verduisterd zijn geworden.

Reede in Indië *had de schrijver veele bouwstoffen daar toe bijeengezameld, en breedvoerige memorien over die onderwerpen opgesteld, welke hij hoopte dat eens tot nut van zijn vaderland, en van de inwoners van die landstreeken zelve, zouden kunnen strekken. Dan, bij zijne gevangenneming zijn hem, op uitdrukkelijken last van de commissarissen-generaal en de regeering van* Indië, *alle zijne papieren, en dus ook deze, ontnomen, zonder dat men hem ooit tot nog toe van op zijne ernstige verzoeken heeft willen teruggeven.*

Daar echter de schrijver vermoede, dat bij zijne

16-

teleghoomst in het vaderland, en zucht om plicht hem zouden aanzetten, om de vruchten zijner onderwinding en naarſtigheid tot het algemeen welzijn te doen ſtrekken; zoo heeft hij zich op zijne reize van boord van het ſchip bezig gehouden met weder op het papier te brengen alles, wat zijn geheugen hem opleverde omtrent de geſteldheid der bataafſche bezittingen in Oost-indië, doch voornaamelijk van het eiland Java, op het welk zijn post, als gezaghebber over een zeer aanzienlijk gedeelte van hetzelve, hem gelegenheid bezorgd en tot een plicht gemaakt heeft, om alles naauwkeurig te onderzoeken en na te gaan, wat tot voordeel van het moederland en welvaart van denzelfs ingezetenen zoude kunnen ſtrekken, en dienvolgens ontwerpen tot verbetering van het beſtuur te vormen.

Hoe aanvalmaakt en onvoldoende de ſchrijver nu ook zeer wel gevoelt dat dit werk is, zoo denkt hij echter niet te moeten noch te mogen draalen om het aan te bieden zoo als het is. Het had wel beſchaving noodig; doch dezelve zou te veel tijd hebben weggenomen, en noch tot de oorſprongelijke waarde van het werk, noch tot de waarheden welke het inhoudt, iets hebben toegebragt.

Deeze waarheden aan die geenen aan te bieden, die er gebruik van kunnen maaken voor den welvaart en voor-

ſpoed

Digitized by Google

ſpoed van het vaderland, is des ſchrijvers éénig oogmerk. Het zijn ruuwe bouwſtoffen, welke onder de handen van bekwaame en kundige bouwmeesters kunnen dienen tot grondſlagen van een gebouw, dat voor ons dierbaar vaderland van het grootſte nut zou kunnen worden.

Als zoodanig dan biedt hij dit werkje aan; en niets in de waereld zal hem aangenaamer zijn, dan ook voor een gering gedeelte te hebben mogen bijdragen tot die pogingen, welke door alle deugdzaame en weldenkende burgers van een vrij land altijd zullen gedaan worden tot bevordering van den welvaart van het algemeen, en het geluk en den voorſpoed der bijzondere ingezetenen.

Verder wagt de ſchrijver gerust van den tijd en van de rechtvaardigheid zijner landgenooten af, hoedanig zijne denkwijze, zijn gedrag, zijne grondſtellingen en zijne vaderlandlievende poogingen, op gronden van waarheid en van deugdzaaken, zullen beoordeeld worden.

DELFT,
December 1799.

BE-

BESCHRIJVING

VAN HET

EILAND JAVA

EN DESZELFS

VOORTBRENGZELEN;

MET AANWIJZING VAN HET NUT, HET WELK ONDER EEN BETER BESTUUR VAN HETZELVE ZOUDE KUNNEN GETROKKEN WORDEN.

De waare toeſtand van het eiland *Java*, en de belangrijkheid daar van voor de republiek, zijn tot nog toe weinig bekend; ten minſten is het zeker, dat men in het vaderland geen behoorlijk denkbeeld van deszelfs aangelegenheid, vrugtbaarheid, volkrijkheid en voordeelige ligging voor den koophandel, tot nog toe, gehad heeft; dewijl men anders zekerlijk een beter gebruik daar van, zoo wel voor het vaderland als voor de Oost-indiſche maatſchappij, zoude gemaakt hebben.

Digitized by Google

Dit eiland ligt tusschen den zesden en tienden graad zuiderbreedte, en tusschen de honderd tweeën-twintigste en honderd drie-en-dertigste graaden lengte, gerekend van den eersten meridiaan van het eiland *Teneriffa*. Het is omtrend twee honderd uuren lang, en op de meeste plaatsen dertig uuren breed; zoo dat hetzelve tennaastenbij op zes duizend vierkante uuren in oppervlakte geschat kan worden. Het eiland *Madura* en de *Cangeansche* eilanden behooren mede daar onder.

De volkrijkheid kan, zonder schroom, op vijf millioenen zielen gesteld worden.

Wat de vrugtbaarheid betreft, dezelve is ongelooflijk; alles groeit op dit gezegend eiland: de voornaamste voortbrengselen evenwel, aan hetzelve eigen, zijn, rijst, coffij, peper, suiker, cadjang, verscheiden soorten van hout, curcuma, lange peper, staartpeper, cappas of catoen, indigo, calappusolie, tamarinde, vogelnestjes, en nog veele andere artikelen van minder aanbelang.

De verdeeling van het eiland kan thans best geschieden in vijf hoofddeelen. Beginnende van de westzijde, heeft men eerst het koningrijk Bantam, waar van de vorst in bondgenootschap met de maatschappij staat, welke een commandeur en guarnisoen in een fort in de hoofdplaats Bantam onderhoudt. Deeze koning heeft zich verplicht, geene betrekking met vreemde mogendheden te onderhouden, noch daar aan eenigen handel met zijnen staaten toetestaan, en alle de peper, welke daar in groeit, bij uitsluiting aan de maatschappij, voor een gestelden doch zeer geringen prijs, te leveren. Dit land

is

Digitized by Google

is flegt bebouwd en middenmaatig bevolkt; de meeste peper zelfs koomt van des konings landen op het eiland *Sumatra*.

In de tweede plaats heeft men *Batavia* met derzelver bovenlanden, en priangerlanden, die onmiddelijk onder de orders der maatschappij staan. In de *Bataviſche* boven- of ommelanden is de grond in eigendom afgestaan aan bijzondere personen; doch de priangerlanden zijn onder inlandsche regenten verdeeld, even gelijk op *Java*.

Ten derden heeft men *Cheribon*, dat onder twee sultans en eenige mindere inlandsche regenten verdeeld is, doch wezenlijk onder den resident staat, die aldaar met eene onbepaalde magt regeert, nog willekeuriger dan de gouverneur van *Java*.

In de vierde afdeeling komt het gebied der Javaansche vorsten, of de bovenlanden, die zich van *Cheribon* tot het *Balambaangſche* uitstrekken; de zee ten zuiden, en de maatschappij's stranden ten noorden tot grenzen hebbende. Dit rijk is verdeeld onder twee vorsten, den Soesoehoenan of keizer en den sultan; doch hunne provintien liggen onder elkanderen vermengd, ja zelfs derzelver desa's of dorpen, zoodanig, dat men, reizende, in één dag tienmaal van des éénen grond op dien des anderen koomt, en verscheiden desa's half aan den keizer en half aan den sultan toebehooren. Onafhangelijk van beide deeze vorsten bezit de Panggerang, of prins PRANGWEDONO, ook eenige landstreken in dit rijk; deeze prins is kleinzoon en erfgenaam van den beroemden prins MANGKOE NAGARA.

Digitized by Google

Eindelijk ten vijfden ſtrekken zich de compagnie's ſtranden uit van *Cheribon* tot ſtraat *Baly*; daar onder begrepen het eiland *Madura* en de *Cangeanſche* eilanden; welke alle te ſamen het gouvernement van *Java's* noord-oostkust uitmaaken.

De godsdienst der *Javaanen* is over het algemeen de *Mahomedaanſche*, doch met veel bijgeloof vermengd, afkomſtig van den ouden heidenſchen godsdienst: echter zijn deeze eilanders geenszins ſterke ijveraars voor hunnen godsdienst, zoo als anders de *Mahomedaanen* meest altijd zijn. Hunne geaartheid is zagt en geduldig, ſchoon niet ligt eene beleediging vergeetende of vergeevende: onder goede wetten en een goed beſtuur zal men hen een goed en zagtmoedig volk bevinden. De moorden en andere ongeregeldheden, welke thans op ſommige plaatſen bedreven worden, zijn meer aan het ſlegt beſtuur, dan aan de geaartheid van het volk toeteſchrijven; en het is op dezelfde wijze gelegen met de luiheid en onverſchilligheid, die hen thans kenteken; eigendom van land, en vrijheid van perſoon en handel, zou hen wel dra werkzaam doen worden.

De oude geſchiedenis van *Java*, vóór de invoering van het *Mahomedaanſche* geloof, en vóór de eerſte aankoomst der *Portugeezen* aldaar, is zeer moeijelijk nategaan; de *Javaanen* weeten er zelve zeer weinig van; al wat er de nakoomelingſchap van is nagelaaten is bevat in eenige oude gezangen en gedichten, die in de *Kaweenſche* taal beſchreven zijn; deeze taal, ſchoon met dezelfde letteren als de gewoone *Javaanſche* taal geſchreven, wordt thans

Digitized by Google

thans niet dan door zeer weinigen verſtaan; en deeze weinigen, zeer ongeletterde lieden zijnde, hebben geene kunde noch geest van onderſcheiding genoeg, om het waare van het fabelachtige te ſchiften, en een geregeld ſamenſtel van geſchiedenis daar uit optemaaken.

Weinige *Nederlanders* hebben ooit de *Javaanſche*, veel minder de *Kaweenſche* taal geleerd; hebbende men tot tolken meest gebruik gemaakt van jongens, die het *Hollandsch* niet eens goed verſtonden, en die men onder de *Javaanen* liet loopen om hunne taal te leeren, het geen zij ook vrij wél deeden, leerende de gewoone *Javaanſche* taal niet ſlegts verſtaan en ſpreeken, maar zelfs ſomtijds ſchrijven: doch, zonder opvoeding of kennis, veel minder geleerdheid, hebben deeze nimmer iets tot de kennis der oude geſchiedenis, zeden, gewoonten, oudheden, konſten, weetenſchappen, of andere overblijfſelen der *Javaanen* in oude tijden, kunnen bijdragen of medewerken.

De verhaalen der *Portugeezen* omtrent *Java* zijn alle zeer verward, onnaauwkeurig en zich zelven tegenſpreekende, zoo dat men daar uit weinig licht verkrijgen kan.

Wij *Nederlanders* hebben het niet veel beter gemaakt: en ſchoon het geen VALENTIJN van *Java* zegt onder alle nog het beste is, zoo is dit echter nog verre van voldoende te wezen.

Mogelijk dat ik na deezen nog eens tijd en gelegenheid zal hebben, om eene uitvoerige beſchrijving en geſchiedenis van *Java* aan mijne landgenooten aantebieden: intusſchen zal ik er hier alleen

Digitized by Google

zoo veel van zeggen, als tot het oogmerk van dit werk noodzaakelijk is.

Den leezer dan voor als nu, wat de geſchiedenis van dit eiland ſedert onze aankoomst en nederzetting op hetzelve aangaat, tot VALENTIJN verwijzende, zal ik alleen de gebeurtenisſen en oorzaaken aanhaalen, welke de tegenwoordige gefteldheid van zaaken op *Java* te wege gebragt hebben.

In het midden deezer eeuw, na dat de opſtand der *Chineezen* eerst *Java* geweldig ontroerd had, veroorzaakte de onvoorzichtigheid van den gouverneur-generaal van IMHOF, dat de prins MANGKOE BOEMI, broeder van den toenmaaligen Soeſoehoenan of keizer, die toen nog het geheele *Mattaramſche* rijk bezat, zich van het hof verwijderde en de wapens opvatte. Een ander prins, ook van het keizerlijk bloed, huuwde zijne dochter, en voegde zich bij hem, om tegen den keizer en de maatſchappij, welke deezen bijſtond, oorlog te voeren. Deeze oorlog duurde verſcheiden jaaren, en wierdt van de zijde der compagnie, door flegt beſtuur, onkunde en lafhartigheid der officieren, ſchoon eenige weinigen zich braaf gedroegen, zoo ſchandelijk gevoerd, dat men eindelijk verplicht wierdt, den prins MANGKOE BOEMI, die met MANGKOE NAGARA oneens geworden was, en zich van hem afgeſcheiden had, de helft van het *Mattaramſche* rijk, of de *Javaanſche* bovenlanden, als een onafhanglijk vorst afteſtaan; waar tegen echter door beide de vorſten alle de ſtranden aan de maatſchappij wierden afgeſtaan, zoodanig als wij dezelve nog bezitten; zijnde eenige jaaren daar na het *Baleambang-*

Digitized by Google

boangſche diſtrict, dat deszelfs eigen vorſten had, door overwinning daar bij gevoegd. De prins MANGKOE NAGARA, die het toen alleen tegen beide de vorſten en de maatſchappij niet kon uithouden, wierdt ook kort daar na in den vrede opgenomen, en verkreeg eenige landſtreeken in de bovenlanden, als een onafhangelijk vorst. Een prins of panembahan van *Madura*, omtrent dien tijd ook tegen de compagnie opgeſtaan zijnde, wierdt overwonnen, verjaagd, en één van zijne zoonen tot regent in zijne plaats aangeſteld; zoo dat de tegenwoordige prins van *Madura*, zoo wel als die van *Sumanap*, niet meer dan een regent is, zoo als alle de andere, die Adepattys of Toemanggons genoemd worden. Het zijn dus deeze ſtranden, of het gouvernement van *Java's* noord-oostkust, welke meer dan dertig aanzienlijke regentſchappen uitmaaken, en welker volkrijkheid ten minſten op een en een halve millioen menſchen kan geſchat worden, die, benevens het diſtrict van *Cheribon* en de *Bataviſche* boven- of priangerlanden, als de maatſchappij of ons gemeenebest in eigendom toebehoorende, onze bijzondere opmerking verdienen; en die, wél beſtuurd, ons vaderland onnoemelijke voordeelen kunnen aanbrengen.

Het is mijn oogmerk, in dit werk de tegenwoordige geſteldheid van de genoemde landen te beſchrijven; vrij en zonder ſchroom openteleggen het ſlegt beſtuur, benevens de misdrijven en de onderdrukkingen, welke daar in plaats vinden; aantewijzen de bronnen van welvaart en voorſpoed, die de vruchtbaarheid, volkrijkheid en voortreffelijke lig-

Digitized by Google

ligging van dit eiland opleveren; en eindelijk naar mijn beste weeten optegeeven de middelen en wijze, hoe men, door een goed beſtuur, het meeste voordeel voor ons vaderland daar uit zoude trekken, en ter gelijker tijd het geluk en den welvaart der *Javaanen* zelve bevorderen kunnen.

Het zoude even ijdel als nutteloos zijn, te onderzoeken of nategaan, met welk recht wij de genoemde landſtreeken op het eiland *Java* bezitten. Afſtand der vorſten, bij overeenkoomst, of overwinning, zijn de eenige titels die wij kunnen bijbrengen. Dan, dit zij hoe het wil, opgeeven kunnen wij dezelve thans zeker niet. De vraag is thans alleen, hoe en op welk eene wijze wij die landen en derzelver inwooners te beſchouwen hebben? Ik denk, het land als toebehoorende aan ons gemeenebest, en de inwooners als onderdaanen van hetzelve. Als zoodanig beſchouwd, hebben wij recht tot de inkoomſten daar van, tot goedmaaking der onkosten van het beſtuur en de verdeediging van die landen, en ook bovendien tot een gedeeltelijken onderſtand voor ons gemeenebest zelven. Dan, daar tegen legt dit ook op ons de verplichting, om deeze landeu en derzelver inwooners te beſchermen tegen alle geweld en vijandelijkheden van buiten en van binnen; aan hun, door een goed beſtuur, te bezorgen en te verzekeren, burgerlijke vrijheid, eigendom van bezitting, beſcherming tegen alle onderdrukking, en de uitoeffening en pleeging van het onzijdigſte en billijkſte recht. Wanneer de *Javaanen* deeze voordeelen zullen genieten, zoo zullen ze met ons beſtuur

ſtuur volkoomen te vreede zijn, en nimmer wenſchen zich daar aan te ontrekken.

De ſtaatkundige vrijheid, waar toe zeker alle menſchen uit de natuur een onbetwitsbaar recht hebben, zoude thans in den onvolmaakten ſtaat van beſchaaving, waar in de *Javaanen* als nog zijn, het allernadeeligſte geſchenk wezen, dat men hun zou kunnen geeven. Zij kunnen zelfs als nog geen denkbeeld daar van vormen. Dan, dat de vreeze, dat door eene betere inrichting van zaaken de *Javaanen* tot oproerige denkbeelden zouden gebragt worden, en ons als dan den voet op den nek zetten; — dat de vreeze hier voor ons zoude moeten te rug houden eenige wezenlijke veranderingen intevoeren; vermeene ik eene zeer ongegronde en verkeerde gevolgtrekking te zijn, zoo in het afgetrokkene als toepaſſelijk op het geval voor handen.

Het is zeker, dat door het invoeren van een goed beſtuur, en vooral door de uitoeffening van het onpartijdigst recht, de *Javaanen* langzaamerhand meerder verlicht zullen worden: doch ik zie niet in, waarom dit nadeelig voor ons zoude zijn. Wanneer zij de rust en verdere vruchten van eene goede regeering genieten, en een goed begrip daar van hebben, zullen zij zich wel wagten, door opſtand zich wederom tot den ſtaat van dwingelandij of regeeringloosheid te brengen. Ook zullen zij als dan ligtelijk inzien, dat zonder de beſcherming van *Europeſche* volkeren zij zich, noch tegen de bovenlandſche vorſten, noch tegen een vijand van buiten, zouden kunnen ſtaande houden; het welk reeds tegenwoordig door veele van hun zelve begreepen wordt.

Digitized by Google

Dan, waarom zoude ik hier verder alle tegenwerpingen en zwaarigheden, welke door onkundige, bevooroordeelde en baatzuchtige menſchen opgeworpen worden, wederleggen? Wanneer mijn vaderland zich genegen zal toonen, eenige veranderingen in het beſtuur haarer Oost-indiſche bezittingen te maaken, en mijne voorſtellingen dan in eenige aanmerking koomen, zal ik bereid zijn om mijne ſtellingen te verdeedigen, en de tegenwerpingen en zwaarigheden daaromtrent te beantwoorden.

Ik wil mij dan in dit werk alleen bepaalen, tot het openleggen en bekend maaken van den waaren ſtaat van onze bezittingen in de Oost, doch voornaamelijk die op het eiland *Java*, dat het minſte bekend, en echter in de daad het belangrijkſte en voordeeligſte van allen is, of zijn kan, als het behoorlijk beſtuurd wordt. Indien ik dit doel bereike, vleije ik mij, mijn vaderland den grootſten dienst, die in mijne magt was, gedaan te hebben: en dit is mijn vuurigſte wensch.

REGEERINGSVORM.

Indien men willekeurige dwingelandij den naam van regeeringsvorm kan geeven, zal die van *Java* niet anders dan leenroerig of féodaal te noemen zijn. Met verwondering heb ik opgemerkt, hoe zeer de leenroerige regeeringsvorm van *Java* gelijk en overeenkoomſtig is met dien, die in de elfde en twaalfde eeuwen in *Engeland*, *Frankrijk*, en in meest alle andere ſtaaten van *Europa* plaats vondt. Hoe nadeelig zulk een regeeringsvorm voor den wel-

Digitized by Google

welvaart en het geluk der inwooneren van een land is, hebben alle rijken in *Europa* ondervonden, ingezien, en zich meer of minder daar van vrij gemaakt. En tot bewijs daar van kan men aanmerken, dat juist naar evenredigheid dat de natien daar meerder of minder van afgeweken zijn, dezelve ook meerder of minder vrijheid, geluk, voorspoed en welvaart genieten.

De eerste grondstellingen van het leenroerig systema, en daar het geheele gebouw op rust, zijn, dat de grond in eigendom aan den vorst toebehoort; dat de onderdaanen zijne slaaven zijn, en deeze dus geen eigendom kunnende bezitten, alles wat zij hebben en verkrijgen den vorst toebehoort, die het hun alleen laat behouden zoo lang het hem behaagt; en dat de wil der vorsten de opperste wet is.

Dit zijn wezenlijk de grondstellingen der leenroerige regeeringsvormen; want, alhoewel de *Engelsche* en *Fransche* koningen niet altijd willekeurig konden heerschen, maar door hunne grooten tegengestaan, en zelfs beoorloogd, ja ook overwonnen en tot overeenkoomsten gedwongen wierden; zoo was dit enkel een gevolg van den bekenden stelregel, *dat dwingelandij zich zelve vernielt*; en men behoeft slegts nategaan, wat JAKOB *de eerste* en KAREL *de eerste* in *Engeland* in zoo laate tijden van hunne goddelijke koninglijke rechten dachten, om te zien, wat dienaangaande de grondbeginzelen van den leenroerigen regeeringsvorm waren. En zelfs, in weerwil der veelvuldige veranderingen en omwentelingen, vindt men nog hedendaagsch in

En-

Digitized by Google

Engeland de verwonderenswaardigſte overblijfzelen van dat verderfelijk ſtelſel; alzoo in dat zoo vrije land echter niemand hoe genaamd een vingerbreed grond in volkoomen eigendom (*allodium*) bezit, maar alleen in leen (*feodum*) van den koning, aan wien alleen het *dominium abſolutum et directum* toebehoort; offchoon door nadere inſtellingen en wetten, dit als nu meer een ingebeeld dan wel een wezenlijk recht is geworden.

Op *Java* zijn de vorſten, even als in *Europa* voor deezen, en als een natuurlijk gevolg van dezelfde oorzaaken, ook door hunne groote vaſallen doorgaands geſtadig beoorloogd, tot zoo lang de maatſchappij door haare magt en invloed, de rust herſteld en onderhouden heeft. Doch dit had nimmer invloed op het ſtelſel van den regeeringsvorm zelve; en de onderdaan, die zijn vorst onttroonde en opvolgde, vermeende daar door hetzelfde goddelijk recht van eigendom op den grond en de perſoonen zijner onderdaanen verkregen te hebben, als de voorige vorst bezeten had.

De vorſten verdeelden de landen onder hunne grooten of hoofden, als krijgsleenen, voor krijgs- en andere dienſten; deeze grooten, regenten genoemd, verdeelden de landen weder aan minderen, en wel op dezelfde voorwaarden, en zoo vervolgens, tot dat zulks op den armen landman, die het land beploegt en bebouwt, nederdaalde; doch aan wien dan zeer weinig van de vrucht van zijnen arbeid tot eigen onderhoud wierdt overgelaaten.

In de maatſchappij's landen heeft men hetzelfde ſtelſel van regeering blijven opvolgen; en zulks onder

Digitized by Google

der voorwendzel van den inlander zijne eigen wetten en gewoonten te laaten behouden, doch in de daad uit onkunde en eigenbelang. Hoewel niet kundig genoeg om verbetering intevoeren, zag men echter in, bij deeze inrichting het best zijn eigen voordeel en belangens te zullen kunnen bevorderen.

Het zou onverantwoordelijk zijn, mijn tijd en dien van mijne leezers te verspillen, om te bewijzen, dat onder een zoodanigen regeeringsvorm nimmer een land kan bloeijen, noch deszelfs inwooners geluk en welvaart genieten; zulks is thans te algemeen bekend en toegestaan. De vraag zoude derhalven alleen zijn, of het mogelijk zij op *Java* een beteren regeeringsvorm intevoeren; en zoo ja, op welke wijze zulks diende gedaan te worden.

Daar ik niet kan inzien, welke zwaarigheden men zoude kunnen inbrengen tegen eene zoodanige verandering, en er volstrekt geene weet tegen ingebragt te zijn; zoo ben ik genoodzaakt te wagten, tot de één of ander met zwaarigheden voor den dag koome, wanneer ik dezelve zal trachten te beantwoorden. En dus de geopperde vraage voor mij volstrektelijk met ja beantwoordende, zoo zal ik, volgens mijn beste weeten, verkregen kunde, en ondervinding dienaangaande, opgeeven, op welk eene wijze ik vermeene dat men, zonder veel moeite of gevaar, eene zulke verbetering, of liever geheele verandering van bestuur of regeering, over de landen, welke thans aan de maatschappij, en dus aan ons gemeenebest, onmiddelijk toebehooren, zoude kunnen invoeren.

De

De grondbeginzelen van dit beſtuur zouden moeten zijn,

eigendom van land,

vrijheid van perſoon,

vrijheid van handel,

afſchaffing van alle heerendienſten en perſoneele verplichtingen,

uitoeffening van goed onzijdig, en (zoo veel zulks geſchieden kan) kosteloos recht.

Volgens deeze beginzelen te werk gaande, zal het niet moeijelijk vallen, alle de inwooners, eenige regenten mogelijk uitgezonderd, het goede en voordeelige deezer inrichting te doen erkennen; als wanneer de daar toe noodige maatregelen zeer gemakkelijk in het werk geſteld zullen kunnen worden.

Dat eene zoodanige hervorming door de tegenwoordige beſtuurers van *Batavia* en *Java* zelve geenszins kan worden ter uitvoer gebragt, al toonden zij zich daar toe gewillig, is iets dat van zelven ſpreekt.

Een volkoomen ontwikkeld ontwerp, zoo van de daadelijk in 't werk te ſtellen maatregelen tot de invoering van het bedoelde beſtuur, als van de organiſatie daar van voor het vervolg, zoude voor als nog, en voor dat beſloten is daar toe over te gaan, even voorbaarig als onnut zijn. Ik zal mij derhalven thans bepaalen, om in deeze bladeren ieder bijzonder artikel der zoo even aangeroerde grondbeginzelen te verhandelen; waar door zoo wel het voordeelige der gewenschte hervorming, als de mogelijkheid om dezelve ter uitvoer te brengen, voldoende zal aangetoond worden; waar bij men

eene

eene beſchrijving van den tegenwoordigen regeeringvorm, inrichting en gebruiken, en ter gelijker tijd het nadeelige en gebrekkige daar van aangewezen zal vinden.

De hardnekkigheid der *Javaanen* ten voordeele hunner oude gewoonten, welke ik geenszins ontkennen wil, ontſtaat bij hun meer uit domheid en onkunde, dan uit eene aangeboren halſtarrigheid. En ſchoon de *Javaan* zeker zeer moeijelijk te brengen of te overreden is tot iets, waar van het voordeel eenigzins afgelegen is; zoo zal men mij echter wel willen gelooven, wanneer ik zeg, dat het niet moeijelijk zal vallen den *Javaan* te beduiden, dat hij voordaan vrij van alle heeren- en perſoneele dienſten en van alle willekeurige afgaaven zal zijn; dat zijn rijſtveld, het welk hij tot nog toe wel bebouwd heeft, doch waar van hij nimmer zeker wist of hij het een toekoomend jaar zoude behouden, voordaan zijn volkoomen eigendom zal zijn, terwijl geen mensch het hem zal mogen of kunnen afneemen, even zoo weinig als het ſtukje grond waar op zijne hut ſtaat; dat hij geene rijſt of eenige andere vrucht zal behoeven afſtegeeven, en alles vrij zal mogen verkoopen, waar en aan wien hij zal goedvinden; en dat hij voor dat alles jaarlijks alleen een vasten landtax en hoofdgeld zal betaalen, die bij lange zoo veel niet zal bedragen, als wat hij thans opbrengen of werken moet. Dit alles zal hij zeer wél verſtaan; en zekerlijk de wapenen niet willen opvatten om zich daar tegen te verzetten.

RE-

Digitized by Google

REGENTEN.

Aldus noemt men de inlandsche hoofden, die hunne landen onmiddelijk van of onder de compagnie in leen bezitten, volgens contract of overeenkomst, onder voorwaarde van het jaarlijks opbrengen, gedeeltelijk voor niet, en gedeeltelijk voor betaaling, van sommige bepaalde en sommige onbepalde hoeveelheden van voortbrengselen hunner landen, benevens het doen van heerendiensten, zoo militaire als andere; welke voorwaarden, contracten en de verplichte leveringen, contingenten genoemd worden.

De titels dezer regenten zijn, adepattijs, toemanggons en ingabijs. De prins van *Madura*, die panembahan, en die van *Sumanap*, die panggerang genoemd wordt, zijn echter maar regenten als anderen. De prins van *Madura* heeft dien titel, als afkoomstig van het keizerlijk geslacht; en die van *Sumanap* den zijnen van een gouverneur-generaal voor contante penningen gekogt.

Deeze regenten zijn enkel amptenaaren, en hebben geen het minste recht tot eigendom noch erfopvolging; echter wanneer er een sterft wordt hij gemeenlijk door een van zijne zoonen opgevolgd, die daar toe het bekwaamste geoordeeld wordt, mids hij in staat is het gewoone geschenk aan den gouverneur van *Java* optebrengen; want is dit niet, of is er de één of ander, die aanzienlijk veel meer aanbiedt, zoo wordt er ligtelijk een voorwendzel gevonden om de kinderen uittesluiten, en zulk een gullen geever te begunstigen.

De

Digitized by Google

Deeze geſchenken maaken een aanzienlijk gedeelte uit van de inkoomſten van den gouverneur van *Java*; weshalven alle nieuwe aanſtellingen van regenten voor hem voordeelig zijn. De tegenwoordige hoofdregent van *Samarang* heeft vijftig duizend rijksdaalders voor zijne bevoordering gegeeven, en alle de kinderen van den overledenen zijn uitgeſloten geworden. De anderen betaalen naar evenredigheid van de waarde hunner regentſchappen; en daar dit willekeurig en onbepaald is, zoo ziet men ligt, dat het niet moeijelijk is alleen hier uit het amptgeld weder goed te maaken.

Meest alle deeze regenten, eenige zeer weinige ſlegts uitgezonderd, zijn onkundige, onwerkzaame, en evenwel zeer hoogmoedige menſchen, die zich weinig met hun volk en land bemoeijen, en ook geene kennis daar van hebben, maar ſlegts zoo veel daar uit trachten te trekken als mogelijk is, zoo voor hun eigen beſtaan en hunne vermaaken, als om de begeerlijkheid en inhaaligheid van hunne gouverneurs en andere hoofden te voldoen. Al het beſtuur en de behandeling van zaaken laaten zij over aan hunne depattijs, die ook door de compagnie aangeſteld worden, en voor alles verantwoordelijk zijn.

Aan hunne broeders, vrouwen, kinderen en verdere naastbeſtaanden geeven zij desſa's of dorpen naar evenredigheid, om uit de inkoomſten daar van te beſtaan; want deeze alle vermeenen geboren te zijn om niet te werken, en begrijpen dat de gemeene man alleen gemaakt is om hun het onderhoud te bezorgen.

Digitized by Google

Om nu de rijst en andere voortbrengzelen, welke zij volgens contract aan de compagnie als contingent moet leveren, bij een te krijgen, doen zij alle de inwooners van hun land zoo veel daar toe opbrengen als maar eenigzins mogelijk is, zonder eenige vaste bepaaling of evenredigheid, en zonder iets daar voor te geeven, hun naauwlijks zoo veel als volſtrekt noodig is overlaatende, tot onderhoud van hun zelven en hunne vrouwen en kinderen; ja zelfs ook dikwijls dit niet, vooral in geval van ſlegt gewas, wanneer deeze arme inwooners bij honderden naar andere landſtreeken vertrekken, daar zij, ten minſten vooreerst, eene minder harde behandeling te wagten hebben. Veele regenten ook, om geld verlegen, verhuuren, door nood gedwongen, verſcheiden van hunne beste desſa's aan de *Chineezen*, welke bloedzuigers dan zoo veel daar uit haalen als maar eenigzins mogelijk is; terwijl de inwooners van de overige desſa's dan alleen zoo veel moeten opbrengen tot de jaarlijkſche contingenten, als anders alle te ſamen. Hoe zwaar dit voor die ongelukkigen moet vallen, kan men ligt nagaan; en hoe zeer deeze, zoo wel als alle verdere ongeregeldheden, die natuurlijke gevolgen van het tegenwoordig gebrekkig beſtuur zijn, tot bederf en vernieling van het land moeten ſtrekken, is overtollig door eenige redeneering te bewijzen.

JUSTITIE.

Gerechtigheid (rechtsoeffening) is de grondſteun van den koophandel, de heiligſte verzekering van ons ei-

Digitized by Google

eigendom, de band die de maatſchappij te ſamen houdt, de onpartijdige middelaar tuſſchen den rijken en den armen, de edelſte onderſcheiding tuſſchen redelijke en onredelijke wezens, de toevlugt van weduwen en weezen, het voornaamſte doeleinde van alle menſchelijke inſtellingen, de ziel eener goede regeering, zonder dewelke geen ſtaat kan gevestigd blijven. Goede wetten zijn ongetwijfeld van de uiterſte noodzaakelijkheid tot eene goede rechtspleeging; doch deeze zijn van geen nut, ten zij dezelve onpartijdig en naar billijkheid worden uitgeoeffend. De bloei en welvaart van *Engeland* is minder toeteſchrijven aan deszelfs regeeringsvorm en wetten, dan wel aan de goede uitvoering daar van, welke in dat land plaats vindt.

De voortreffelijkheid der *Engelſche* rechtspleeging is, mijns bedunkens, voornaamelijk hier aan toeteſchrijven, dat in dezelve beſtendig de drie volgende punten worden in het oog gehouden. Voorëerst, de onafhangelijkheid der rechters, die nooit dan om misdaaden afgezet kunnen worden, en ruime betaaling genieten, zoo dat noch vrees noch inhaalendheid ſchier op hen werken kan; ten tweeden, de *trial by Jury* of het rechtsgeding bij goede mannen, die oordeelen of iemand ſchuldig is dan niet, waar na de rechter eerst de wet kan toepaſſen en het vonnis uitſpreeken; en eindelijk, dat het recht altijd in het openbaar en met open deuren geoeffend wordt.

Veele landen in *Europa* hebben betere wetten dan *Engeland*; maar het is deeze voortreffelijke rechtspleeging, welke aan *Engeland* den voorrang

Digitized by Google

geeft, en de vrijheid en onafhangelijkheid van dat volk tegen alle inbreuken der dwingelandij beſchermd heeft.

Dat tot nog toe te *Batavia* en op geheel *Java* geen ſchaduw van gerechtigheid of billijke rechtsoeffening heeft plaats gevonden, is het zagtſte wat ik dienaangaande zeggen kan.

De raad van juſtitie te *Batavia* is afhangelijk van de regeering, die, als dezelve niet naar haar goedvinden handelen en vonnisſen wilde, de leden opſchortte, afzette, naar *Nederland* verzond, ja zelfs den geheelen raad ſchorschte, en een nieuwen van compagniesdienaaren, hunne creatuuren en afhangelingen, aanſtelde; de leden ſlegt betaald; zonder hoop van bevordering; onderdrukt en vervolgd door de regeering zoo dra zij hun plicht deeden; zoo dat het beter was onderkoopman, ja adſiſtent te zijn, dan raad van juſtitie; de fiscaals inhaalig, hunne inkomſten moetende zoeken in boetens en andere drukking; openlijk met oogluiking handel drijvende, en voor betaaling ſluikhandel toelaatende, ja zelfs beſchermende.

Het collegie van ſchepenen nog erger geſteld; de preſident een lid der regeering; wiens wil de wet was; de helft der leden compagniesdienaaren, volkoomen afhangelijk van de regeering, en dien post alleen trachtende te verkrijgen om den rang, om een ſluweelen rok te dragen, en in een geſchilderden wagen te mogen rijden; de andere leden burgers; dan, helaas! kan men inwooners van een land, zuchtende onder zulk een ijzeren juk van dwinglandij, den naam van burgers geeven?

Op

Digitized by Google

Op *Java* was het nog erger; een raad van juſtitie te *Samarang*, beſtaande enkel uit compagniesdienaaren. Het was een openlijk ſpotten met de juſtitie; de wil van den gouverneur was zijne eenige wet; alvoorens er een vonnis geveld wierdt, ging de preſident openlijk den wil van den gouverneur verneemen. Dan, deeze Raad oeffende alleen recht over *Europeërs*, en alle inlanders, behalven *Javaanen*, waar voor eene bijzondere rechtbank was, de landraad genoemd; deeze beſtond uit eenige regenten, den gouverneur, preſident, en den translateur ſecretaris. Na het geene reeds gezegd is, kan men ligtelijk denken, dat hier nog meer dan in de boven omſchreven rechtbanken, des gouverneurs wil de opperſte wet was. Doch dit was nog niet het ergſte kwaad; er waren geene onderhoorige rechtbanken, zoo dat alle misdaadigers niet alleen, maar zelfs de getuigen, van *Tagal* tot *Bangoewangie*, naar *Samarang*, zomtijds meer dan honderd mijlen ver, moesten getransporteerd worden, ten koste van het land. Zelden wierdt er meer dan ééns in een jaar vergadering gehouden; weshalven de beſchuldigden zoo lange wagten, en zoo wel als de getuigen in de gevangenis blijven moesten, waar in honderden van kommer en gebrek ſtierven; ten zij de zaak van weinig aangelegenheid of de beſchuldigde rijk was, wanneer dezelve door den translateur (want de gouverneur bemoeide er zich niet mede) en den *Javaanſchen* fiscaal wierdt afgemaakt. Die geld had kwam alzoo vrij, die arm was moest hangen; en dikwijls onſchuldig, want de zaaken wierden allergebrekkelijkst onderzogt.

Digitized by Google

Ik ſtelde eens voor, om, tot hervorming van zoo veele misbruiken, op iedere reſidentie een onder-landraad aanteſtellen, waar van de reſident preſident, de regenten leden, en de boekhouder ſcriba zouden zijn; dat die landraaden alle maandagen zitting zouden hebben, kleine zaaken afdoen en geringe misdaadigers afſtraffen, doch daar van naauwkeurig aantekening houden; gewigtige zaaken, en daar de doodſtraf mede gemoeid was, naauwkeurig onderzoeken, en daar na de misdaadigers, met de papieren betrekkelijk hunne zaak, zoo wel als de aantekeningen der weekelijkſche vergaderingen, te zaamen te verzenden aan den landraad te *Samarang*, ten einde aldaar verder onderzogt te worden. Dan, dewijl dit ontwerp niet overeenkwam met het belang van den gouverneur, den hoofdregent van *Samarang* en den translateur, wierdt hetzelve verworpen.

Oneindig zoude ſchier mijn werk zijn, indien ik alle de gebreken en misbruiken der rechtspleeging, zoo te *Batavia* als op *Java*, wilde beſchrijven, en zelfs maar de ergſte en ſchreeuwendſte voorvallen en gebeurtenisſen tot bewijzen daar van aanvoeren. Dan, de zaak is al te wel en algemeen genoeg bekend; ook is het gebeurde niet te verhelpen; waarom ik liever zal overgaan tot het ſchetzen der hoofdtrekken van eene betere inrichting der oeffening van het recht op *Batavia* en *Java*, welke ik denke dat aan het oogmerk het beste zoude voldoen, en zonder veel moeite ingevoerd kunnen worden.

Voorëerst zouden goede wetten hier toe noodzaa-

Digitized by Google

zaakelijk zijn. Te *Batavia*, bijna geheel door *Europeërs* bewoond, en nog meer bewoond zullende worden, kunnen (als eene volkplanting beſchouwd) de wetten van ons vaderland ingevoerd worden; doch ten platten lande zoude zulks eenig verſchil maaken. De *Javaanen* zijn alle *Mahomedaanen* van hun geloof, en de hun eigen gewoontens dient men hun te laaten behouden; dan het zoude gemakkelijk zijn uit hun wetboek, de koran, vergeleken met onze wetten, een bijzonder wetboek voor *Java* te vervaardigen, het welk kortbondig en verſtaanbaar zoude zijn, vooral in het crimineele, om tot een grondſlag van alle rechtspleeging te dienen.

Het is zeker dat dit een werk zoude zijn, dat zeer veel kunde, ondervinding en voorzichtigheid zoude vereisſchen. Twee of drie rechtsgeleerden, met twee of drie andere perſoonen, die *Java* en de inlandſche taalen wél kennen, zouden dit echter in den tijd van een jaar zeer wel tot ſtand kunnen brengen; de grond daar van zoude altijd moeten zijn ons eigen wetboek, en daar in alleen zoodanige veranderingen gemaakt worden, als de ingewortelde vooroordeelen en grondſtellingen van den godsdienst der inlanders noodzaakelijk zouden maaken; welke veranderingen men echter met verwondering zal bevinden veel minder noodig te zijn dan men zich wel verbeeld had, en wel het meest ten opzicht der ſtraffen. Omtrent het burgerlijke geloove ik, dat behalven die, welke de huwelijken betreffen, bijna alle onze wetten zeer gaarne door hen aangenomen zullen worden.

Digitized by Google

Om zoodanig werk met vooruitzicht van het beste gevolg te onderneemen, zoude men bij het maaken van dit wetboek eenige der kundigſte en verſtandigſte *Javaanen* kunnen raadpleegen, en toelaaten hunne opinien daar omtrent mede te deelen; het welk zeker niet weinig zoude dienen om hetzelve met genoegen door de *Javaanen* te doen aanneemen, en er zich met vreugd aan te onderwerpen.

Ik zal mij niet verder over deeze ſtoffe uitlaaten, hetzelve voor kundiger in dit vak overlaatende. Alleen meen ik nog te moeten aanmerken, dat zoodanige wetten zoo duidelijk, verſtaanbaar en kort zouden dienen te zijn als mogelijk is; en dat dezelve zouden dienen gedrukt te worden in de Maleitſche en Javaanſche taalen, ten einde zoo algemeen doenlijk te kunnen geleezen worden.

Wat nu de publieke rechtsoeffening of de inrichting der gerechtshoven aangaat, waar op het het meeste zal aankoomen, hier in wil ik ook gaarne mijne onbekwaamheid erkennen, om een volledig ſtelzel of ontwerp daartoe aantebieden. Indien, waar aan ik niet twijfel, tot verandering en hervorming in dit opzicht beſloten wordt, kan dit werk aan mannen van uitgebreide kennis en beproefde deugd opgedragen en toevertrouwd worden.

Echter hoop ik dat het mij ten goede geduid zal worden, dat ik nogmaals eenige grondbeginzelen aanvoere, welke ik denke dat noodzaakelijk in het oog zullen moeten gehouden worden, indien men de juſtitie ooit in Oost-indie op een goeden voet wil brengen.

Deeze beginzelen nu zijn de volgende.

Digitized by Google

1°. Onbekrompenheid der rechters door hun goede jaarwedden toeteleggen, welke zij, na zekeren bepaalden tijd in Oost-indie hunne posten te hebben waargenomen, voor het overige van hun leven ook in het vaderland zouden kunnen genieten, volstrekt onafhangelijk zijnde van de regeering.

2°. Mindere gerechtshoven te *Cheribon*, *Samarang*, en *Sourabaja*, onder het hoogste gerechtshof te *Batavia*, doch ook onafhangelijk van de regeering.

3°. Openlijke rechtsoeffening; zijnde dit het eenige middel om de gerechtigheid zuiver te behouden.

4°. Magistraaten of officieren van justitie, met de noodige dienaars, door de gerechtshoven aan te stellen, en van deeze alleen afhangelijk op alle mindere plaatsen, om de rust en vrede te bewaaren, misdaadigers te doen opvatten en te verhooren, en vervolgens aan de gerechtshoven toetezenden.

De bijzondere inrichting deezer gerechtshoven, het getal van derzelver leden, en wat meer hier toe behoort, kan en moet alleen vastgesteld worden door die geenen, die door het vaderland zullen worden aangesteld en gemagtigd, om zoodanige veranderingen in het bestuur van onze Oost-indische bezittingen in het werk te stellen. Ik heb mijne denkbeelden, ten algemeenen welzijn, slegts zonder eenig eigenbelang te bedoelen opengelegd; worden kundiger lieden dan ik hier door aangemoedigd, het zal mij tot een wezenlijk genoegen verstrekken.

Digitized by Google

VERDEEDIGING.

Onverantwoordelijk en ſchandelijk is het, zoo als in de laatſte tijden de verdeediging van onze bezittingen in Oost-indie, en voornaamelijk te *Batavia*, verwaarloosd is geworden. De oorlog van 1780., die ons onverwagt overkwam, had ons ten minſten tot eene waarſchuwing moeten ſtrekken; doch niets ter waereld wierdt gedaan; alles, wat tot het krijgswezen behoorde, wierdt door de regeering van *Batavia* in 't algemeen in de grootſte minachting gehouden; ook was, bij het uitbreken van den oorlog in 1793., alles verwaarloosd en in den droevigſten toeſtand; niets wierdt gedaan, en toen de tijding van de omwenteling en van den oorlog met *Engeland* aankwam, wierden nog de weinige ſchepen, die ten minſten tot dien tijd toe gewapend waren geweest, ontwapend, en zelfs verkogt. Had de admiraal RAMTER in December 1795., in ſtede van naar de *Moluccos* te zeilen, eerst *Batavia* aangetast; zoo is het zeker, dat de hoofdſtad ten eerſten aan hem zoude overgegeeven zijn geworden.

Na dat OVERSTRAATEN gouverneur-generaal is geworden, heeft het zeker beter gegaan, door dien hij alle moeite heeft aangewend, om door het aanleggen van goede batterijen, en het vermeerderen der inlandſche troupes, *Batavia* in een redelijk goeden ſtaat van tegenweer te ſtellen. Dan, wanneer men een ander beſtuur zal invoeren, en van het land zoo veel nut en voordeel als mogelijk is zal willen trekken, dan zal men ook een beter en re-

gel-

Digitized by Google

gelmaatig ſtelzel van verdeediging en inrichting van het krijgswezen moeten aanneemen.

De verdeediging moet ingericht wezen tegen een Europeſchen vijand van buiten; tegen de inlandſche vorſten en tegen inlanders van binnen; ſchoon voor het laatſte weinig te vreezen is.

De geheele kust tegen een Europeſchen vijand te verſterken is onmogelijk, en ook onnoodig. Men dient eenige plaatzen, als *Bantam*, *Batavia*, *Chéribon*, *Samarang*, *Sourabaja* en *Banjoewangie*, in een goeden ſtaat van verdeediging te brengen, om aldaar wederſtand te kunnen bieden, en van daar andere plaatzen op de kust, welke aangetast mogten worden, te hulp te koomen.

Ten dien einde dienden op zoodanige plaatzen goede batterijen langs het ſtrand met zwaar geſchut, en aan de landzijde linien met redouten en huizingen voor de troupes, aangelegd te worden, om aldaar altijd de hoofdverdeelingen van de noodige troupes tot verdeediging van het land bij een te houden.

Op zoodanige wijze die punten in een goeden ſtaat van verdeediging geſteld zijnde, en elkanderen onderling hulp kunnende toebrengen, zoo zal men met eene middelmaatige magt *Java* altijd zeer ligt kunnen verdeedigen.

Daar de wijze van aanval noodzaakelijk zeer verſchillende moet wezen met die, welke in *Europa* plaats vindt, zoo volgt natuurlijk daar uit, dat de wijze van verdeediging ook geheel verſchillende zijn moet.

Veſtingwerken als in *Europa* zijn op *Java* niet noodig; want geen één Europeſche magt kan zoo veel

Digitized by Google

veel volk of oorlogstoerusting, als vereischt zoude worden, in schepen aanvoeren; weshalven goede batterijen, welke elkanderen wél kruisen, voorzien van goed en zwaar geschut, en wél bediend, benevens een goed en wel ingericht corps troupes, met veldartillerie voorzien, voldoende zijn, om alle aanvallen van een Europeschen vijand afteweeren.

Tegen den inlander is nog minder noodig; goede troupes alleen, verdeeld op de bovengenoemde plaatzen, zijn genoeg om hem in order te houden. Echter, om alle overrompeling of onverwagten aanval voortekomen, kan men linien en redouten landwaards in tot bedekking der troupes opwerpen, vooral op zulke plaatzen als *Batavia*, waar dezelve om de ongezondheid der lucht eenigzins dieper in het land dienen gehuisvest of gelegerd te worden.

KRIJGSWEZEN.

Een ieder weet in welken vervallen en ellendigen toestand het krijgswezen in onze bezittingen sedert veele jaaren geweest is. Dat wij het verlies van onze meeste volkplantingen daar aan te wijten hebben, is buiten tegenspraak. De oorzaaken, welke hier toe medegewerkt hebben, zijn veelvuldig, doch de voornaamste zijn de volgende.

Voor eerst, de minachting en onverschilligheid der regeering voor het krijgswezen.

Ten tweeden, de slegte wijze om het volk in *Europa* aantewerven en naar Oost-indie uit te zenden.

Ten derden, de slegte keuze van officieren, en de verkeerde regelen, dien aangaande opgevolgd.

In

Digitized by Google

In de vierde plaats, de toelaating van misbruiken, en ſlegte inrichting ten opzichte van de behandeling der ſoldaaten.

Ten vijfden, de ſlegte en onvoldoende betaaling der troupes, doch vooral der officieren.

Om nu in het toekoomende deeze misſlagen te verbeteren, zal men de krijgslieden, zoo wel officieren als ſoldaaten, als onze medeburgers beſchouwen en behandelen, en niet ſlegts als loontrekkers aanzien, die men met verachting behandelen mag.

Men zal het volk niet meer aanwerven, zoo als tot nog toe geſchiedt, door list, bedrog en geweld, maar vrijwillig en onder billijke voorwaarden; het geen zeer wel te doen zal zijn, wanneer in *Europa* bekend zal zijn geworden, dat men voordaan de troupen in Oost-indie beter en naar hunne waarde behandelt.

Tot officieren zal men voordaan geene andere aanſtellen, dan die daartoe de noodige kunde, bekwaamheid en een geſchikt gedrag bezitten.

Het zij er verre van daan, dat ik hier door een onderſcheid in de menſchen, uit hoofde van hunne geboorte of ſtaat, zoude willen maaken. Intuſſchen kan men niet ontkennen, dat de door eene meer beſchaafde opvoeding verkregen kunde en bekwaamheid ten allen tijde de voorkeuze verdient boven onkunde en onbedrevenheid; en het is daarom, dat men de officieren moet kiezen uit zoodanige lieden, die door eene goede opvoeding de benoodigde hoedanigheden verkregen hebben om over anderen te gebieden. De gemeene ſoldaat, die buitengewoone gaa-

Digitized by Google

gaaven bezit, en zich door moeite en vlijt heeft bekwaam gemaakt, wordt daarom niet uitgesloten, maar kan en mag zich altijd vleijen om zijne bekwaamheid bevorderd te zullen worden. Dan de vereischten en deugden, die een goed soldaat en zelfs onderofficier uitmaaken, zijn zeer verschillende van de kundigheden, welke een officier moet bezitten; en de opvoeding, welke doorgaans ter vorming van den laatsten gevorderd wordt, is zoo zeer verschillende met die, welke de eerste behoeft, dat men zelden onder den gemeenen rang voorwerpen vindt, in staat om de plichten van een goed officier te kunnen waarneemen. De waare gelijkheid wordt hier door ook geenszins uit het oog verloren, want dezelve bestaat hier in, dat alleen kunde, bekwaamheid, deugd en goed gedrag den voorrang ter bevordering zullen geeven. Zoo dra nu een gemeen soldaat door buitengewoone vlijt zich zelven, of door opvoeding zijn zoon, die kunde en bekwaamheid, gevoegd bij deugd en goed gedrag, weet te bezorgen; zoo heeft hij of zijn zoon ook hetzelfde recht als de rijkste om tot officier bevorderd te worden. De zoon van een overste, daar en tegen, of wel een ander magtige of rijke, van zijne opvoeding geen gebruik maakende, en noch kunde noch bekwaamheid verkregen hebbende, heeft geenerlei recht of aanspraak op bevordering, welke voordaan alleen aan verdiensten en hoedanigheden moet te danken zijn. Zie daar de waare gelijkheid.

Alle winsten op de soldij, kleeding, en kost der soldaaten moet zorgvuldig geweerd worden. Niets ver-

Digitized by Google

verbittert den krijgsman meer, en met recht, dan wanneer hij ziet, dat zijne hoofden ten zijnen koste zich verrijken. Indien dan de goederen door den inkoop bij getallen beter koop koomen te ſtaan dan bij enkele ſtukken, moet zulks tot voordeel van den gemeenen ſoldaat, en niet van de officieren, koomen; en die geenen, die met den inkoop der monteringſtukken, bezorging van den kost of betaaling der ſoldijën, belast worden, zijn verplicht daar van zuivere rekening te doen.

Dan, daar en tegen dienen de officieren ook ruimer en beter betaald te worden; en de ſoldijën in *Europa* kunnen daaromtrent tot geen voorbeeld dienen. Men kan niet vergen, dat een goed en bekwaam officier in het heete en ongezonde climaat van *Oost-indie*, verwijderd van zijn vaderland en naastbeſtaanden, voor dezelfde ſoldij zal dienen als in *Europa*, en zonder hoop van eenmaal zoo veel bij een te vergaderen als noodig is om het einde zijner dagen in rust en vrede onbekrompen te eindigen.

Men moet dus niet alleen aan de officieren een redelijk en billijk beſtaan geeven, maar ook de verzekering van, na een bepaald getal jaaren wél en getrouw gedient te hebben, naar evenredigheid van hun rang in den dienst, eene jaarwedde of penſioen, geduurende hun gantſche leven, in het vaderland of *Indië*, naar verkiezing, te zullen genieten. Bij voorbeeld, na tien jaaren gedient te hebben halve gage, na vijftien jaaren drie vierde, en na twintig jaaren volle gage, volgens den rang, waar in de dienst heeft plaats gehad.

Op

Digitized by Google

Op deeze wijze zal men goede en bekwaame officieren kunnen krijgen, die zelve belang zullen ſtellen in het land, daar hun beſtaan van koomen moet.

De gemeene ſoldaaten en onderofficieren moeten ook wél betaald worden, en, zoo als gezegd is, in niets worden te kort gedaan noch beſtolen. Hun verband moet zuiver worden gehouden; na vijf jaaren dienst moeten ze de volkomen vrijheid hebben, om naar *Europa* terug te keeren of op *Java* als burgers te blijven leeven. In welk laatſte geval men hun, in onbebouwde en onbewoonde landſtreeken, ſtukjes land in eigendom ter bebouwing zoude kunnen afſtaan; doch in den dienst volhardende, zouden ze na vijftienjaarigen dienst halve, na twintigjaarigen dienst drie vierde, en na vijf-en-twintigjaarigen dienst volle gage, tot het einde van hun leven kunnen blijven genieten.

Van de indeeling of organiſatie der troupes zal ik hier niet veel zeggen, behalven dat dezelve zoo eenvoudig als mogelijk dient te zijn, en men het best de inrichting der armée van het gemeenebest daaromtrent zoude kunnen navolgen. Dan, alle de troupes, noodig tot de verdeediging van *Java*, behoeven geene *Europeërs* te zijn; inlanders, onder goede *Europeſche* officieren en onderofficieren, kunnen tot zeer goede en bruikbaare benden gevormd worden, zoo als ik te *Sourabaja* door ondervinding bewezen heb.

Agt battaillons *Europeërs* en twaalf battaillons inlanders, ieder van vier tot vijf honderd man, zijn voldoende voor de verdeediging van *Batavia* en

Digitized by Google

en *Java*, en zouden, ruim betaald, niet boven een millioen rijksdaalders jaarlijks koomen te kosten, het welk van de inkoomsten onder een goed beſtuur zeer wel daar toe kan afgenomen worden.

Dan, behalven het voetvolk, diende men altijd ook eenige ruiterij; vier of vijf esquadrons *Europeërs*, en agt of tien inlanders, op de been te houden; daar de paarden en het voeder op *Java* goedkoop zijn, zoude dit juist zoo veel niet kosten.

De artillerie is mede een voorwerp van zeer groote aangelegenheid; in dit vak vooral dient men kundige officieren te hebben; en zonder dezelve wél te betaalen is dit niet mogelijk; de hoofdposten dienen wel daar van voorzien te worden, en tot het noodige getal der officieren moet men niet karig wezen; want deeze kan men in een oogenblik, waar in men ze noodig heeft, niet krijgen; doch het getal der gemeenen kan in vredes tijd verminderd worden, dewijl het omgaan met de stukken den gemeenen ſpoedig kan worden geleerd, wanneer men maar de noodige officieren en onderofficieren heeft. De inlanders zijn tot de artillerie bijzonder geſchikt; en, ſchoon zoo ſterk niet als de *Europeërs*, zijn ze echter zeer vaardig.

Voor deezen is de artillerie nog meer dan het overige krijgswezen verwaarloosd en ſchandelijk misbaandeld; bij het uitbreken van den oorlog had ik in den oosthoek van *Java* geen zwaarer ſtukken dan agtponders, behalven drie vier- en twintigponders, die bij toeval van een gedrand ſchip daar aangebragt waren, doch zonder kogels; en ik moest die van capitein *Nuyts*, die deszelve als bal-

last van boord had, bedelen. In weerwil van mijn ernstig en aanhoudend schrijven om zwaar geschut, kon ik het niet krijgen, voor dat OVERSTRAATEN gouverneur generaal was geworden, die het mij eindelijk toezondt.

Na den oorlog van 1781 en 1782. zondt een gouverneur van *Java* al het zwaar geschut van *Java* naar *Batavia*, om daar door zijne restanten bij de negotiebanken te verminderen, en eene fraaije vertooning te maaken. Op zulk eene wijze wierden onze belangens waargenomen, en alles gewaagd om kwanswijs eene vertooning van goede huishouding en spaarzaamheid te maaken.

Dan, kan zulks onder het bestuur eener uitsluitende handeldrijvende maatschappij wel anders zijn? Neen! het is het natuurlijk gevolg van de grondgebreken van een zoodanig bestuur. Het is daarom hoog tijd en volstrekt noodzakelijk, dit bestuur van onze bezittingen te veranderen, willen wij dezelve behouden en er nut en voordeel van trekken.

Voor zoo verre nu, het oogmerk van dit werk vereischte, vermeene ik, genoeg over het krijgswezen en de verdeediging van *Java* gezegd te hebben; want, indien werkelijk tot eene hervorming en veranderíng van het bestuur onzer bezittingen in Oostindie mogt besloten worden, zoo zoude ik, indien zulks van mij gevorgd mogt worden, gaarne mijne gedachten meer uitvoerig mededeelen nopens de inrichting en organisatie der troupes, zoo inlandsche als Europesche, zoo wel als van hunne aanwerving, overzending en behandeling in *Indie*.

Ik ben verre van mij intebeelden, bijzonders of uit-

uitmuntende kundigheden of gaven daar toe te bezitten; maar ijver en vlijt, benevens plaatselijke onderwinding, door lang verblijf verkregen, hebben, durve ik mij vleijen, mij in staat gesteld daar over te kunnen oordeelen, en ten minsten eenige goede en nuttige denkbeelden en ontwerpen aantebieden.

De *Engelsche* armée in *Oost-indie* levert een bewijs op van de waarheid van het geen ik gezegd heb; want het is aan de betere inrichting van hun krijgswezen aldaar, dat ze hatte, niet alleen het behoud van haare eigen bezittingen, maar ook de overmeesteringe van de onze, te danken heeft. Was ons krijgswezen in goede order geweest, wij zouden die verloren niet geleden hebben; dan, wat geschied is is niet te verhelpen; laat ons ten minsten toonen door tegenspoed wijs te zijn geworden.

LANDSINKOMSTEN.

Wanneer de uitsluitende en drukkende handel der maatschappij, het opbrengen der verplichtingen, de heerendiensten, in 't kort, het geheele systema der leenroerige of feodale regeeringsvorm, uitgeschaft zijn, zullen de publieke inkomsten van het land tot goedmaaking der onkosten van het bestuur en de verdediging, of wel der regeering, kunnen bestaan in de volgende hoofdartikelen.

Ten eersten, het *hoofdgeld*, dat door alle inwoners zonder onderscheid zal moeten betaald worden.

Ten tweeden, de *landtax*, of jaarlijksche opgift van

van de landerijen, naar evenredigheid der grootte en waarde.

Ten derden, de *in- en uitgaande rechten*, te betaalen van alle goederen en koopmanschappen, die in- en uitgevoerd worden.

Ten vierden, het *voordeel op het maaken en verkoopen van zout*, het zij bij verpachting, of bij eigen bestuur.

Ten vijfden, het *voordeel van de houtbosschen*.

Ten zesden, *'s heeren garechtigheid* of procenten bij verkoop of transporteering van vaste goederen.

Ten zevenden, het *voordeel op de zegels* of gestempelde papieren.

Ten agtsten, het *voordeel op het verhuuren der openlijke pasfers of markten*.

Mogelijk dat zich in 't vervolg nog wel andere takken van inkomsten zullen opdoen, die, zonder monopolisatien of andere onderdrukkingen ten gevolge te hebben, ligtelijk voor de Ingezetenen, ten voordeele van het algemeen, gedragen kunnen worden. Intusschen zullen de bovenstaande, zoo al niet terstond, ten minsten binnen weinige, en ten hoogsten zeven jaaren, jaarlijks vrij wat opbrengen, en toereikende zijn, niet alleen om de onmiddelijke onkosten van het bestuur en de verdediging van het eiland *Java* goed te maaken, maar ook om het vaderland in het onderhouden van eene aanzienlijke zeemagt, ter beschermning van zijne afgelegen besittingen zoo hoog noodig, te gemoet te komen, en zelfs in allen deele te ondersteunen en op te helpen.

De

De inkomſten, die de *Engelſchen* van *Bengalen* trekken, en die jaarlijks meer dan zestig millioenen guldens beloopen, regtvaardigen mijne ſtellingen en opgaaven ten vollen.

Ik bereken alles zeer matig; en ik ben zeker, dat bij de uitkomst de meeste artikelen veel meer zullen opbrengen dan ik geſteld heb.

Verſcheiden taxen zullen zeker alleen door de *Javaanen*, die op ons grondgebied woonen, betaald worden; doch de vrijheid van handel ook de onderdaanen der vorſten zeer zeker zullende aanmoedigen tot het aanplanten en aanbouwen van verſcheiden voortbrengſelen, en dezelve niet kunnende verkoopen of afſchepen behalven in onze zeehavens, zoo zullen deeze daar door aanzienlijk tot het vermeerderen der inkomſten van in- en uitgaande regten mede bijdragen. Coffij, peper en Catoen zullen voornaamelijk in de vorſtenlanden in menigte aangeplant, en naar de zeehavens ter verkoop aangebragt worden; en mogelijk ook ſuiker, indien de vorſten in den tijd aan de *Chineezen* toeſtaan in hunne landen molens aanteleggen. Waar tegen de boven- of vorſtenlanden, daar door rijker wordende, ook meer koopmanſchappen, zoo uit *Europa*, als van de west van *Indie*, zullen vertieren; waar door de handel zeer aanzienlijk en voordeelig zal worden; terwijl de tollen op de ingevoerd wordende goederen daar door ook zullen vermeerderen. Deeze inkomſten te ſamen in der tijd op twaalf millioenen rijksdaalders, of vier-en-twintig millioenen guldens(*), jaar-

(*) Alhoewel een rijksdaalder op *Batavia* agt-en veertig ſtui-

jaarlijks te stellen, in gansch in de paalen van waarschijnlijkheid te buiten te gaan.

Eigendom van land moet ingevoerd worden, door alle de bebouwde landen te geeven aan die geenen, die ze tot dus verre bebouwd hebben, naamelijk de gemeene *Javaanen*. In iedere desa moeten de rijstvelden, die daar onder behooren, verdeeld worden onder de inwooners van deselve; en de tuintjes op stukjes land, waar op hunne huizen staan, ook voordaan aan hun in eigendom toebehooren; waar van goede registers gehouden moeten worden, en aan de eigenaars bewijzen daar van afgegeeven.

Ten anderen moeten aan de tegenwoordige regenten en hunne familiën, die tot nog toe van het sweet en bloed van den armen landman geleefd hebben, stukken land, die onbebouwd en onbewoond, doch tot de rijst-cultuur geschikt zijn, als eene schadevergoeding en voordeelig middel van bestaan, in eigendom gegeeven worden.

Ten derden moeten alle onbebouwde en ledig liggende landen, aan een ieder die zulks verzoekt, het zij *Europeërs*, *Chineezen*, *Javaanen* of andere Inlanders, en gebruike geschonken worden; echter aan niemand meerder, dan hij zal kunnen aantoonen in staat te zijn terstond te bebouwen, en met het een of ander te beplanten.

Eindelijk dienen de houtbosschen, als een nationaal

stuivers doet, zoo brengt de verandering in den wissel te wege, dat men den rijksdaalder gewoon is op twee guldens te berekenen.

naal eigendom, te worden aangehouden, en door eene commisfie van kundige en eerlijke mannen beſtuurd te worden.

Het is zeker, dat het invoeren van de voorgeſtelde veranderingen moeite en arbeid zal kosten; doch de gevolgen zullen dien arbeid volkomen beloonen; en het genot en voordeel van eigendom, door alle gevoeld, zal ſpoedig een ieder te vrede ſtellen.

De onbebouwde en bedigliggende landen zijn zoo menigvuldig op *Java*, dat wie, met het geen hem bij de eerſte verdeeling zal zijn te beurt gevallen, niet mogt te vrede zijn, of bij toeval niets heeft gekregen, altijd elders een eigendom verkrijgen kan.

De vooroordeelen, onkunde en wantrouwen der *Javaanen* zullen in het begin ook wel eenige zwarigheden veroorzaaken, welke door kwaadwilligen, en in het tegenwoordig verderfelijk ſystema belanghebbenden, zullen vergroot en in den weg geworpen worden. Dan, om zulks voortekomen, zoude men voor één of twee jaaren eene proeve daar van met eene kleine landſtreek kunnen neemen; waar door ongetwijfeld, of de gegrondheid van het geöpperde ſtelſel, of de zwarigheden en gebreken daar van, zullen moeten blijken.

Hoe zeer ik ook, voor mij, van de waarheid mijner ſtellingen overtuigd ben, en mij verzekerd houde, dat bij eene beproeving de uitkomst aan mijne verwagting zal beantwoorden; —— gelijk ook de grondbeginzelen, waar op mijn voorſtel gegrond is, door de beroemdſte wijsgeeren en wetgeeveren, zoo der oudheid als van onze tijden, erkend zijn; —

Digitized by Google

zoo wil ik mij echter gaarne aan het neemen eener proeve onderwerpen; schoon dezelve alleen dienen kan om het algemeene welzijn en voordeel, 't welk de voorgestelde veranderingen moeten te wege brengen, zoo lange te vertraagen.

Wie toch kan meerder en een nader recht hebben tot het eigendommelijk bezit van landen, dan hij, die dezelve bearbeidt en vruchtbaar maakt? En is er een land in de waereld bekend; waar de landman gelukkig, vrij, en wél gezeten is, zonder eigendom van land te hebben?

Ons eigen vaderland, en alle de rijken van *Europa*, zijn de sprekende getuigen hier van; dezelve bloeijen naar evenredigheid dat het eigendom in dezelve zekerer en meer gelijk onder derzelver inwoonders plaats vindt. Geheel *Europa* heeft onder het leenroerig regeeringstelsel gezucht; geheel *Europa* heeft zich daar van vrij gemaakt, schoon op verschillende wijzen, en in verschillende graaden; waarom zoude men dan op *Java* die zelfde verandering niet insgelijks te wege kunnen brengen? Alles noodigt ons daar toe; en de gevolgen zullen voor ons allerbelangrijkst, allervoordeeligst zijn. *Java* is alleen in staat om ons gemeenebest uit alle deszelfs zwaarigheden te redden.

IN- EN UITGAANDE RECHTEN, TOLLEN OF PACHTEN.

Door dien deeze thans te *Batavia* en over geheel *Java* aan de *Chineezen* verpacht zijn, worden dezelve daar algemeen pachten genoemd.

Veel

Veel kan zeker in voordeel der verpachting in de tegenwoordige order van zaaken gezegd worden, doch in dit verſchil wil ik thans niet treden, als dienende niet tot mijn tegenwoordig oogmerk.

Dan, onder een ſtelſel zoo als ik boven omſchreven heb, koomt het mij voor, dat een beſtuur van ontfangst der in- en uitgaande rechten, voordeeliger dan de verpachting derzelve zoude wezen, ten minſten voor de eerſte vijf tot tien jaaren. Te *Batavia* zoude het hoofdcomptoir onder toezicht der regeering dienen gehouden te worden, en dan langs de kust overal waar handelplaatzen zijn, ontfangers, licentmeesters of ſhabandaars geſteld moeten worden, om de in- en uitgaande rechten te ontfangen, en aen het beſtuur te *Batavia* rekenſchap daar van te geeven.

Eene uitgebreide beſchrijving, hoe een zoodanig beſtuur zoude moeten worden ingericht, is ter bereiking van mijn oogmerk in het tegenwoordig werk onnoodig. De voornaamſte grondbeginzelen er van zouden moeten zijn, dat eene duidelijke lijst van alle tollen of rechten, die bij het in- of uitvoeren van ieder artikel zouden moeten betaald worden, wierde gedrukt en overal algemeen gemaakt.

Voorts dat op alle plaatſen langs de kust comptoiren en ontfangers geplaatst worden, om die tollen te ontfangen; dat zoo veel mogelijk gezorgd worde om het ſmokkelen, of te kort doen der tollen, voor te koomen zonder echter de koppliedeu aan onnoodige moeijelijkheden en kwaade bejegeningen der tolbediendens bloot te ſtellen.

Digitized by Google

Veele schikkingen en inrichtingen kan men maken, om deeze doeleinden, zoo tot voordeel van het land als tot dat der handelaaren, te bereiken.

De mindere ontfangers zouden goed boek en rekening moeten houden, welke te *Batavia* door het opperbestuur nagezien zouden moeten worden.

De gages der ontfangers en verdere bedienden zouden ruim en goed moeten wezen, om daar door het te kort doen zoo veel mogelijk voor te koomen, en dubbel strafwaardig te maaken.

Deeze gages zouden, of bepaald kunnen zijn, of wel kunnen bestaan in procento's van de inkoomende gelden. Het hoofdbestuur zoude in een oppershabandaar en twee asfesfores moeten bestaan; dan vijf shabandaars, te *Bantam*, *Batavia*, *Cheribon*, *Samarang* en *Sourabaja*, ieder met twee schrijvers; en twintig ontfangers, ieder met een schrijver, op de overige mindere zeeplaatzen langs de kust van *Java*; benevens omtrent twee honderd inlandsche oppassers of dienaars voor alle die comptoiren.

Deeze dienaaren ruim en wél betaald wordende, en naar verdienften opklimmende, zouden dit werk zeer wél kunnen besturen.

Te bepaalen, hoe veel bij een open en vrijen handel de in- en uitgaande rechten voor geheel *Java* zouden opbrengen, is zeer moeijelijk; zeker zullen dezelve toeneemen en vermeerderen, naar maate, door het in eigendom geeven van land en vrijheid van verkoop, de voortbrengfelen van *Java* ook vermeerderd zullen worden.

Verre, ja zeer verre, kan dit gebragt worden;

en

en ik heb het gewaagd, voor sommige artikelen eene hoogere heffing te gissen; schoon ik daar in zeer gematigd ben geweest, en mij verzekerd houde, dat in tien jaaren, onder zulk een goed bestuur, de meeste artikelen mijne opgaave verre zullen te boven gaan.

Kort, dat is minder dan tien jaaren de in- en uitgaande rechten langs *Java* jaarlijks tot vijf mile honderden rijksdaalders, of tien millioenen guldens, zullen opbrengen, daarvoor ik als eene zekere waarheid vaststellen.

HOOFDGELD.

Dit is de onmiddelijke afgaave, welke ieder inwooner van een land verplicht is op te brengen als zijn aandeel tot de noodige onkosten van het bestuur en de verdeediging. Daar het door alle zonder onderscheid moet betaald worden, dient het juist zoo veel en niet meer te bedragen, dan de armste inwooners in staat zijn te betaalen. In den tegenwoordigen staat van *Java*, door slegt bestuur en onderdrukking uitgeput, en er weinig geldspecie in omloop zijnde, zoude men zeker niet veel kunnen vorderen; dan, wanneer eigendom van land en vrijheid van handel, goud en geld in overvloed in het land zullen gebragt hebben, dan zullen de inwooners wel drie zonder moeite een billijk hoofdgeld kunnen opbrengen.

Het getal der inwooneren in de landen, die thans de compagnie toebehooren, en die dus hoofdgeld zou-

zouden moeten betaalen, kan men zonder vergroo-ring ſtellen op twee en eene halve millioenen mansſchen.

Een rijksdaalder jaarlijks voor ieder hoofd, man-nen, vrouwen en kinderen door elkanderen, kan zeker niet te veel geacht worden; en zouden dus twee en eene halve millioenen rijksdaalders of vijf millioenen guldens 's jaars bedragen.

Om de tegenwoordige ſchaarsheid van geld, zou-de men de eerſte vijf jaaren kunnen nalaaten deeze belasting intevorderen; of wel in den beginne de-zelve maar voor een gedeelte laaten betaalen, en dan dit gedeelte jaarlijks vermeerderen, tot dat het een rijksdaalder per hoofd bedroeg. Ook zoude men zulks, het zij in geldſpecie, het zij in voort-brengſelen van onderſcheiden ſoort, kunnen laaten opbrengen; en in allen gevalle met de invordering daar van geduurende de eerſte jaaren zeer toege-vend zijn.

Huisgezinnen, met verſcheiden kinderen of met zeer oude lieden belast, en waar van dus de ſtren-ge invordering van het hoofdgeld eene ſoort van verdrukking ſchijnt intevoeren, zoude men kunnen te gemoet koomen, door alle kinderen beneden de vijftien, en alle oude lieden boven de zestig jaaren, van deeze belasting vrij te ſtellen; doch dezelve daarentegen voor alle anderen tot op twee rijksdaal-ders vermeerderende; het welk voor de geheele ſom omtrent op hetzelfde zoude uitkoomen.

Het invorderen van het hoofdgeld zoude door ontfangers, onder toezicht der gouverneurs, hoof-den of reſidenten moeten geſchieden; welke ter

ge-

Digitized by Google

gelijker tijd ook tot het invorderen van den landtax zouden moeten gebruikt worden.

Het geen de *Javaanen* thans, behalven hunne afgaaven in rijst, en het volbrengen van personeele heerendiensten, bij verscheiden gelegenheden, en onder verscheiden voorwendselen, jaarlijks in geld aan hunne regenten moeten opbrengen, ten minsten in verscheiden districten, zal niet veel minder dan een rijksdaalder per hoofd zijn. — Doch hier ben ik zeker van, dat, wanneer eigendom van land zal zijn ingevoerd, alle heerendiensten en willekeurige afgaaven afgeschaft, en een ieder vrij de voortbrengselen van zijnen arbeid zal mogen verkoopen aan wien hij wil, — dat dan twee rijksdaalders hoofdgeld voor alle personen boven de vijftien en onder de zestig jaaren oud, geenszins als eene zwaare belasting zullen worden aangezien.

Den *Chineezen* zoude men ieder een hoofdgeld van vijf rijksdaalders kunnen opleggen; en zulks op zeer billijke gronden, die ik onder het artikel der *Chineezen* breeder ontvouwen zal. — Indien er dan, zoo als ik denke, ruim honderd duizend *Chineezen* over geheel *Java* verspreid zijn, zoude dit alleen een jaarlijks inkoomen van eene halve millioen rijksdaalders opbrengen. Den overigen inwooneren, meest *Overrulders* of *Maleyers*, meer overeenkomst met de *Javaanen* hebbende, en veel armer dan de *Chineezen* zijnde, zoude men een gelijk hoofdgeld met de *Javaanen* kunnen opleggen.

LAND-

LANDTAX.

Om deezen behoorlijk in te vorderen, zoude voorsf eene algemeene en goede opneeming van alle landen, ons toebehoorende, moeten plaats hebben; volgens eene bepaalde maat, welke algemeen op Java ingevoerd moet worden; want tegenwoordig is deselve zeer onregelmaatig. Vervolgens zoudeen alle landen in drie klassen moeten verdeeld worden, als eerste, tweede, en derde soort, naar evenredigheid der vruchtbaarheid van den grond; en naar deeze evenredigheid, ook de landtax vastgesteld moeten worden.

Dat dit veel moeite en zwaarigheid in zich heeft, wil ik zeer gaarne erkennen; — indien welk stelsel van regeeringsvorm is vrij daar van, en vooral zoo als hier, waar men verplicht is alles, van den grond af, te veranderen en te hervormen, wil men iets goeds voortbrengen?

Dan, door ijver, werkzaamheid, en goed overleg kan men alle zwaarigheden te boven koomen. Wanneer ook zulk eene opneeming in het eerst niet volkoomen was, kon deselve van jaar tot jaar verbeterd worden.

Tegenwoordig is het woord jouk onder de Javanen in gebruik voor eene zekere maat van landen; doch deeze verschilt zoo zeer van het eene district tot het andere, dat het onmogelijk is te bepaalen, hoe veel vierkante roeden een jouk eigentlijk groot moet zijn. Den naam zoude men kunnen behouden, en na door ondervinding geleerd te hebben, hoe veel vierkante roeden, over 't algemeen, of in

de meeste plaatzen, een jonk inhoudt, zoude men dezelve, eens voorál, op eenn zeker getal kunnen vaststellen, alom op *Java* invoeren, en tot eenn vaste maat voor het land bepaalen.

Het zoude moeijelijk, en voor als nog onnoodig zijn, te berekenen, hoe veel jonken land in ons gedeelte van *Java* begreepen zijn, en hoe veel men van iedere jonk als landtax zoude kunnen vorderen, om daar door uittemaaken, hoe veel dit ons lasting zoude opbrengen.

Ik denke beter te kunnen stellen, dat de landtax juist zoo veel kan en moet opbrengen als het hoofdgeld, en dan, wanneer de opneeming der landen zal gedaan zijn, volgens deeze evenredigheid bekend zal moeten worden, hoe veel dit op iedere jonk bedragen zal.

Hier door word het evenwigt tusschen de heffingen en de genen die ze dragen moeten het best onderhouden, zoo als ik hoop dat mijn gehele stelzel duidelijk zal aanwijzen en betoogen.

De landtax zoude dan ook jaarlijks een zeker inkoomen van een tiental twee en eene halve millioen rijksdaalders opbrengen.

Ieder stuk bebouwd land dan gemeetene zijnde, en bepaald tot welke classe het behoort, zal ieder eigenaar juist weeten, hoe veel hij jaarlijks voor landtax betaalen moet, en volkoomen vrijheid hebben zitten, op zijn land te plaanten wat hij wil, tot wat hij het voordeeligst voor zijn belang oordeelt.

In de eerste jaaren geloove ik, dat door de schaarsheid van geldspecie, of eerder stagnatie van den omloop daar van, het moeijelijk zoude zijn den land-

landtax intevorderen. Doch, even als met het hoofdgeld, zoude men de eerste vijf jaaren daar mede eenigzins toegevelijk moeten zijn, of wel voortbrengzelen in natura in stede van geld kunnen aanneemen, het welk met deeze belasting nog beter dan met het hoofdgeld zoude gaan.

Dan na vijf jaaren goed bestuur, ben ik volkoomen zeker, dat deeze landtax ten vollen, en zonder de minste moeite zal inkoomen.

's HEEREN GERECHTIGHEID.

Deeze billijke belasting op den verkoop of overtransporteering van vaste goederen, schepen en vaartuigen, zal, wanneer het eigendom meer algemeen en meer waardig wordt, zeer veel opbrengen, en tevens zagt en weinig drukkende zijn.

De ontfangers van den landtax en hoofdgeld kunnen dit mede invoqueren; en de beamptschrijvers en notarissen daar voor aansprekelijk gemaakt worden. Dan, daartentegen zoude het middel op collaterale erfenissen, dat zoo ergerlijk, en veelal eene verdubbeling van deeze belasting is, afgeschaft moeten worden.

Het is niet wel mogelijk te gissen, hoe veel 's Heerenn gerechtigheid in der tijd over geheel *Java* zoude kunnen opbrengen; doch er is geen twijfel dat het eene zeer aanzienlijke som weezen zal.

ZE-

ZEGELS of GESTEMPELDE PAPIEREN.

Dit is een tax, die in alle beschaafde landen opgelegd en gaerne gedragen wordt. Dit is te algemeen bekend om hier verder beschreven te worden, zoo wel als de wijze van het voordeel daar van intezamelen. Ik zal dus alleen zeggen, dat ook hier omtrent, wanneer het eigendom meer algemeen en in waarde vermeerderd zal zijn, de invloed daar van gevoeld zal worden, en dit middel een zeer aanzienlijk gedeelte van de inkomsten zal uitmaken.

Reeds in gebruik zijnde, zal de uitbreiding daar van weinig gevoeld, niet als bezwaarend aangezien, en alleen goede inrichting en wetten dienaangaande vereischt worden.

PASSERS.

Dit zijn openlijke marktën in steden, dorpen of ten platten lande. Deeze brengen thans veel en zelfs ongelooflijk veel op; doch het voordeel daar van verfmelt in de handen der inlandsche regenten en ook van sommige *Europesche* hoofden. Maar de *Chineezen*, die dezelve meest alle in pacht hebben, genieten de beste voordeelen er van, zoo door het geld dat ze de arme *Javaanen* afpersen, als door de monopolie in alle voortbrengselen, en voornaamelijk in rijst, die zij daar door voor zich verzekeren kunnen.

De misbruiken hier omtrent zijn schreeuwende,

en zouden mij bijna doen ſtellen, dat men de markten geheel vrij en open moest zetten, zonder eenige belasting. Dan, dit zoude veele ongeregeldheden veroorzaaken; en, daar de markten zeker aan eenige regelen en wetten onderworpen moeten worden, doch daarentegen ook zekere beſcherming moeten genieten; zoo is het ook billijk, dat die geenen, die het voordeel daar van ondervinden, ook iets tot het dragen der onkosten, daar toe benoodigd, bijdragen. En dit zelfs zeer weinig, doch billijk en evenredig zijnde, zoude over geheel *Java* al zeer veel bedragen, en eene aanzienlijke ſom jaarlijks tot de algemeene inkomſten des lands opbrengen.

CHINEEZEN.

Het getal der *Chineezen* op het eiland *Java* is veel grooter dan men gemeenlijk wel denkt; en jaarlijks (in weêrwil der wetten en bevelen daar tegen) koomen er veele duizenden op nieuw aan. Door zich te vermengen met inlandſche vrouwen, van alle natiën (want *Chineeſche* vrouwen mogen uit *China* niet vervoerd worden) teelen zij in eene onbegrijpelijke menigte voort. Deeze bastaard-*Chineezen* behouden de taal, zeden, gewoonten, en zelfs de kleeding, van hunne vaderen, en worden gewoonlijk *Parnackans* genoemd; ſchoon die naam ook veeltijds bij uitſluiting aan die *Chineezen* gegeeven wordt, die het *Mahomedaansch* geloof aanneemen, en dan, als een afzonderlijke landaart, hunne eigen hoofden hebben, of ook wel zich onder

der de *Javaanen* vermengen, en alleen aan hunne blanke kleur te onderscheiden zijn.

De *Chineezen* zijn voorzeker als menschen zoo goed als wij, en hebben dus dezelfde aanspraak op het genot der onvervreemdbaare rechten van den mensch als wij, of alle andere volkeren der wereld.

Dan, de rechten van den mensch in den staat der natuur of in het afgetrokken, schoon de grond van alle andere rechten en overeenkomsten der maatschappelijke verbonden, zijn echter zeer verschillende van de burgerlijke en staatkundige rechten van den mensch, in de burgerlijke maatschappij vereenigd; vooral in betrekking van het eene volk tot het andere.

Wij *Bataaven*, of veel meer onze braave en heldhaftige voorouders, hebben deeze gewesten door magt van wapenen ten ondergebragt of veroverd. De *Javaanen*, die onmiddelijk onder ons bestuur staan, erkennen het *Bataafsche* volk, of de Oostindische maatschappij, als hun opper- of landheer.

Ik zal hier niet onderzoeken, en dit is tot mijn onderwerp niet noodig, in hoe verre die overwinning en overheersching rechtvaardig is of niet; alleen leide ik uit het voorgaande af, dat de *Javaanen*, door ons voor hunne opperheeren te erkennen, afstand doen of gedaan hebben van hunne staatkundige vrijheid of rechten, behoudende echter hunne burgerlijke en personeele vrijheid, of ten minsten hun recht daar toe.

Dan, in welke betrekking staan de *Chineezen* tot

ons ?; en welke zijn de rechten, die zij van ons eisschen kunnen? Als vreemdelingen en reizende handelaars zoude zulks ligt te bestemmen zijn; doch als inwooners en planters zal het een nader onderzoek vereischen.

Tot de staatkundige vrijheid en rechten, of mededeeling in het bestuur, beheersching en inkomsten van het land, hebben zij zeker geene de minste aanspraak, en die behooren alleen aan ons.

Dan, hebben zij, als inwooners, aanspraak op het genot der zelfde burgerlijke rechten met de *Javaanen?* Neen, ook niet. Voor eerst, om dat zij geene inboorlingen van het land of landzaaten zijn; ten tweeden, om dat zij geen belang in den welvaart noch het behoud van het land stellen; ten derden, om dat ze alleen naar winst en voordeel trachten, ten koste, zoo der *Europeërs* als der *Javaanen*, ten einde met het geen zij verkrijgen naar *China* terug te keeren, of ten minsten zoo veel mogelijk daar van aan hunne familien naar derwaards over te zenden; ten vierden, om dat zij volstrekt geen het minste belang in het welzijn van ons vaderland stellen, en het hun volkoomen onverschillig zoude wezen, of de *Engelschen* of eene andere natie ons van *Java* verdreef.

Om deeze redenen denk ik dat de *Chineezen* niet hetzelfde recht als de *Javaanen* tot de burgerlijke vrijheid, of het burgerlijk recht hebben.

De grondslag van alle burgerlijke maatschappij is ontegenzeggelijk, de opoffering van een gedeelte der vrijheid en rechten, ja zelfs eigendom, van een ieder, voor het behoud en de verzekering van de

Digitized by Google

de overigen; en deeze, bepaald zijnde, maaken de burgerlijke vrijheid en rechten uit van zoodanig eene maatſchappij.

Dat de *Chineezen* niet ſlegts deeze opoffering niet doen, maar zelfs, door de bedorvenheid der *Bataviſche* regeering, minder lasten dragen dan alle de andere ingezetenen, ja zelfs dan de *Europeërs*; en bovendien nog met zeer uitmuntende voorregten en uitſluitende wegen tot winst en rijkdom begunſtigd worden; dit zijn waarheden, welke niemand, die *Batavia* kent, kan of zal lochenen.

Volgens onpartijdig recht zouden de *Chineezen* aangemerkt en behandeld moeten worden als vreemdelingen, die men toelaat en duldt, zoo lange zulks voor ons belang en onze veiligheid niet nadeelig zij, zich in ons land, en onder onze beſcherming, neder te zetten, en door handel of landbouw hun beſtaan en voordeel te zoeken; en aan dewelke men uit gunst, om hunne menigte, en zoo lang zij zich wél en rustig gedragen, toelaat hunne eigen zeden en gewoonten optevolgen, en zelfs op bijzondere plaatzen onder hunne eigen hoofden te ſamen te mogen woonen. Dan, daarentegen zouden de *Chineezen* dan ook veel grooter opofferingen voor het algemeen welzijn moeten doen, en zwaarere lasten, naar billijkheid en evenredigheid, tot vermeerdering der inkomſten van het land, moeten dragen.

Alle de *Chineezen*, die jaarlijks met de jonken van *China*, of met andere vaartuigen van den overwal, in ongelooflijke menigte naar *Java* overkoomen, zijn het uitvaagzel van hunnen landaart, en nog wel uit eene landſtreek, waar van de inwooners

Digitized by Google

bij hun eigen volk voor de flegtſten van de geheele natie gehouden worden. Deeze koomen half naakend en doodärm, zonder iets mede te brengen, hier aan; het zijn dus zoo veele menſchen meer voor de bevolking, die door de voortbrengzelen des lands onderhouden moeten worden, en niets daar in medebrengen. Wel is waar, en dit moet men bekennen, dat zij, en vooral in het begin, zeer ijverig, werkzaam, zuinig en vindingrijk zijn; op *Batavia* oeffenen zij bijna alleen alle konſten, ambagten en handwerken; zij planten en doen de beſte groenten voordteelen; zij bewerken de ſuikermolens, en ſchijnen dus van ongemeen groot nut, ja bijkans onontbeerlijk te zijn.

De binnenlandſche handel, groot en klein; de handel op zee van kust tot kust, of naar den overwal en elders binnen de ſtraaten, zijn geheel in hunne handen, en worden bijna alleen door hun gedreven. Zij hebben op alle groote plaatzen, zoo langs de ſtranden als in het binnenſte van *Java*, zoogenoemde *Campongs* of afgezonderde ſteden, daar zij onder hunne eigen hoofden, volgens hunne eigen zeden en gewoonten leeven; eindelijk, zij hebben bij uitſluiting alle pachterijen van 's lands rechten en inkomſten, zoo wel in de maatſchappij's als in der vorſten landen; waar door zijlieden volkoomen meester van allen handel, zoo binnen als buitenlands, zijn, en in alles monopolie kunnen maaken, dat ook in den uitgeſtrektſten zin door hun gedaan wordt.

De laſten, die zij dragen, zijn daarentegen zeer gering, en bijna niets; vooral daar ze van alle heeren-

ren- en perſoneele dienſten vrij zijn, die de *Javaanen* zoo zeer drukken.

En waar aan kan men die verkeerdheid en onrechtvaardigheid toeſchrijven, dan aan de regeering van *Batavia?* Het is door aanzienlijke geſchenken, dat de *Chineezen* alle die gunſten en voorregten verkregen hebben; en dus de belangens van het vaderland en der maatſchappij aan hun eigenbelang en gouddorst opofferende, hebben die willekeurige regeerers van *Oost-indie* de *Chineezen* tot eigenaars van *Java* gemaakt; want ik neem aan te bewijzen, dat de rijkdom der *Chineezen* op het eiland tienmaal zoo veel bedraagt als alle de eigendommen der *Europeanen* daar op te ſamen; en dat hunne winſten jaarlijks ruim in dezelfde evenredigheid met die der *Europeërs* ſtaan.

Bij eene verandering van beſtuur en invoering van een beteren regeeringsvorm, zal men dus zeker op de *Chineezen* oplettende moeten zijn, en men zal voornaamelijk vooral in acht moeten neemen,

eerſtelijk, dat ze op *Java* een groot getal uitmaaken;

ten tweeden, dat ze groote rijkdommen bezitten;

ten derden, dat ze zeer ijverig en werkzaam zijn, en zoo wel voor den landbouw als handel geſchikt;

ten vierden, dat ze zeer listig, vol bedrog en inhaalig zijn;

ten vijfden, dat ze zeer onrustig, ontrouw en onderneemend zijn;

ten zesden, doch daarentegen vreesachtig, zonder moed en zonder eenige kunde in de krijgskunst.

Digitized by Google

Uit al het welk ik vermeene, dat men de volgende beſluiten zoude kunnen opmaeken.

Dat men de *Chineezen* op *Java* behouden moet, en zelfs toelaaten meerdere aantekoomen; doch zorge dragende, dat ze behoorlijk in order gehouden worden; dat ze den *Javaanen* geen onrecht aandoen, het zij door bedrog of geweld; dat ze niet boven anderen, veel minder boven *Europeërs*, begunſtigd worden; en dat ze voor het genieten van het burgerrecht gelijk met andere inwooners eene evenredige billijke afgaave tot de inkomſten des lands opbrengen; het welk het beste bij wijze van hoofdgeld zoude kunnen geſchieden, en op vijf rijksdaalders voor ieder *Chinees* bepaald worden; want, ſchoon ſommige nieuwaankoomende, of anderzins arme, dit met moeite zouden kunnen betaalen, zoo kunnen de rijken onder hen dit goedmaaken; en hier in is geene de minſte onrechtvaardigheid, want het is vrijwillig dat de *Chineezen* naar *Java* koomen, en wien dit hoofdgeld te veel is kan wegblijven; echter geloof ik niet dat dit veelen zal terug houden, want de vruchtbaarheid van *Java* is zoo groot, en de middelen van beſtaan, door handel, handwerken, enz., zoo menigvuldig, dat iemand die werken wil, en geene andere laſten te dragen heeft, zeer ligt vijf rijksdaalders jaarlijks kan betaalen. Onbebouwde en onbewoonde landen zouden dan ook aan de *Chineezen*, zoo wel als aan andere inlanders, afgeſtaan of verkogt kunnen worden, om ſuikermolens of andere plantagien aanteleggen, waar van zij, hun hoofdgeld behoorlijk betaalende, dan ook geen hooger landtax dan een ander zouden behoeven te betaalen.

Op

Digitized by Google

Op deeze wijze zoude men al het mogelijk nut en voordeel van hun, als een werkzaam en ijverig volk, kunnen trekken, zonder nadeel voor de andere ingezetenen, en vooral de *Javaanen*, als inboorlingen van het land; en daar voor, dat ze geen belang ſtellen in onzen eigen nationaalen welvaart, hen een hooger hoofdgeld, als eene billijke vergoeding, doen betaalen, dat ze ook gaarne doen zullen. Voor het overige kunnen ze geheel aan onze wetten onderworpen worden, en dienen zoo wel met menschlievendheid als rechtvaardigheid te worden behandeld.

Ik geloof dat het getal der *Chineezen* in de landen der maatſchappij op *Java* niet veel minder, zoo niet meer, dan honderd duizend zijn zal; zoo deeze dan ieder vijf rijksdaalders jaarlijks hoofdgeld betaalen, zoude het eene aanzienlijke ſom van eene halve millioen rijksdaalders beloopen, dat geene geringe vermeerdering van onze inkomſten van *Java* zijn zoude.

RIJST.

Dit graan is het voornaamſte voortbrengzel van het eiland *Java*; niet alleen dat het tot een algemeen voedzel voor deszelfs inwooners verſtrekt, maar het maakt ook een gewigtigen tak van handel uit, vooral naar *Malakka*, *Palembang*, *Riou*, het eiland *Borneo*, alle de plaatzen, die men gewoonlijk den overwal noemt, *Amboyna*, *Banda*, de *Moluccos* en *Timor*; welke plaatzen alle meest rijst tot hun voedzel van *Java* moeten krijgen.

Digitized by Google

Er zijn verſcheiden zoorten van rijst; die op hooge drooge gronden groeit is niet zoo vet als die op laage gronden, die onder water geſteld worden, voortkoomt; doch over 't algemeen is de *Javaanſche* rijst zeer goed en voedzaam; en de eenige reden, waarom dezelve zomtijds minder goed geacht wordt dan andere, is alleen toeteſchrijven aan de gebrekkige wijze, waar op dezelve geſtampt wordt.

Dan, de voornaamſte hinderpaal tot de uitgeſtrektheid van den aanbouw van dit onwaardeerbaar graan, is, eerſtelijk, de gebrekkige regeeringsvorm daar *Java* onder zucht; en ten tweeden, de verkeerde wetten en orders van de *Bataviſche* regeering nopens den uitvoer van dien.

Waar de landman geen eigendom van land heeft; waar hij niet zeker is, dat hij het toekoomende jaar denzelfden akker zal mogen beploegen; waar hij niet weet, hoe veel hij van de vrucht zal moeten afgeeven; en waar hij alleen éene zaak met zekerheid weet, naamelijk, dat hem niet meer zal gelaaten worden, dan wat hij tot voedzel voor zich en de zijnen noodig heeft; ja, waar hij dit zelfs als een groot, een buitengewoon geluk moet beſchouwen! —— kan men daar verwagten, dat de landman moeite zal aanwenden om zoo veel voordeel uit den grond te trekken, als deszelfs vruchtbaarheid zoude toelaaten?

De meeste gronden op *Java* kunnen twee oogſten opleveren; met weinig moeite kan men water over alle velden brengen; echter wordt op zeer weinige plaatzen meer dan éens 's jaars rijst geplant,

Digitized by Google

plant, en veele velden blijven geheel ledig liggen. Dan, geſteld de *Javaan* bleef meester van de vrucht van zijnen arbeid, wat konde het hem nog helpen; onder de eigendunkelijke, onredelijke en domme bepaalingen en wetten der *Bataviſche* regeering, nopens den uitvoer van rijst? Geen jaar bijna gaat er voorbij, waar in niet, onder de nietsbeduidendſte voorwendzels, de uitvoer van *Java* voor een tijd verboden wordt. Wanneer de adminiſtrateurs van de graanmagazijnen te *Batavia* de pakhuizen ledig geſtolen hebben, en daar door de rijst ſchaars geworden is; wanneer de *Chineezen*, door den een of anderen commisſaris-generaal of anderen grooten begunſtigd en beſchermd, al de rijst hebben weeten op te koopen en op prijs te houden, dan wordt de uitvoer van *Java* verboden, en de arme handelaars van den overwal, als de mouſon verloopt, moeten zonder rijst vertrekken. Natuurlijk moet dit dien voor *Java* anders zoo voordeeligen handel doen verſlappen en benadeelen, zoo niet geheel vernielen; daar, indien de landman zijn land in eigendom bezat; indien onveranderlijk bepaald was, hoe veel hij 's jaars daar van moest opbrengen, en hij dan altijd zijne rijst vrij konde verkoopen, en aan wien hij wilde; dan zouden welhaast alle velden en akkers niet alleen beplant, maar zelfs tweemaalen 's jaars beplant worden; de koopman langs de kust in de zeeplaatzen zoude ſteeds gereed ſtaan met zijn geld, om de rijst van den landman te koopen en in zijne pakhuizen op te ſlaan; de handelaar zoude vaartuigen gereed hebben om dezelve te vervoeren; en de overwalſche en andere vreemde han-

Digitized by Google

handelaars zouden jaarlijks in menigte met handen vol goud, andere goederen, of geld, aankomen om rijst te koopen. Eindelijk zoude een billijke pacht of tol een aanzienlijk voordeel voor het land opleveren.

Wat de meerdere uitvoer den prijs zoude doen rijzen, of de rijst ſchaars doen worden, zoude door een meerderen aanbouw weder goedgemaakt worden; en waarſchijnlijk zoude de gewoone prijs minder rijzen en dalen dan thans, en dus meer op een gelijken voet blijven, juist zoo veel dat de landbouwer een goed voordeel daar op had, en teffens nog zoo goedkoop, dat de vreemdelingen ze gretig zouden koomen haalen, en de handelaars dezelve met voordeel zouden kunnen vervoeren.

Onder een zoodanig goed beſtuur kon *Java* jaarlijks twintig duizend kojangs (*) rijst uitvoeren, welke, gerekend op dertig rijksdaalders de kojang, jaarlijks zes maal honderd duizend rijksdaalders in het land zouden brengen, en, à vijf rijksdaalders pacht per kojang, een inkoomen van honderd duizend rijksdaalders opleveren.

Tegenwoordig genieten de *Chineezen* al het voordeel, zoo van den handel in dit graan, als van de pacht; door het pachten of huuren der desſa's en rijstvelden zijn zijlieden meest altijd meester van den geheelen oogst; en door het bezit van alle pachten weeten zij ſteeds middelen te vinden om dien uittevoeren; waar in zij door hunne magtige voor-

(*) Een kojang is bij de compagnie gemeenlijk van drie duizend vier honderd ponden, doch onder particulieren van drie duizend vijf honderd tot vier duizend ponden.

Digitized by Google

voorſtanders en beſchermers te *Batavia* ondersteund en geholpen worden.

Wanneer *Ceylon* weder in onze handen zal zijn gekoomen, kan men rekenen, dat hetzelve jaarlijks wel twee duizend kojangs rijst kan vertieren. Aan de *kaap de Goede Hoop* zijn duizend kojangs 's jaars gaarne gewild, en zeer dikwijls is er ſchaarschheid van dit graan op de kust van *Coromandel*, wanneer de aanbreng van *Java* altijd veel voordeel moet geeven, wanneer de handelaars volle vrijheid hebben om het te vervoeren, en door eene algemeene vrijheid en aanmoediging van handel en zeevaart, de gemeenſchap en betrekkingen tusſchen *Batavia* en alle havens en handelplaatzen in *Indië* beter geopend en vastgeſteld zullen zijn.

Java heeft veel voordeel boven *Bengalen* omtrent de rijst; want, ſchoon dit graan daar meest altijd ook zeer goedkoop is; zoo is echter de ſcheepvaart van en naar *Bengalen* altijd veel moeijelijker dan van en naar *Java*; van waar men in alle jaargetijden altijd naar de meeste plaatzen in *Indië* koomen kan; en in *Bengalen* gebeurt het menigmaal, dat de rijst zeer ſchaars en hoog in prijs is, ja dat zelfs een hongersnood aldaar regeert; daarop het eiland *Java*, offchoon de rijst ook wel ſomtijds in eenige van deszelfs landſtreeken tegenvalt, echter nimmer een algemeen misgewas plaats heeft; ten minſten is daar van geen voorbeeld.

Eindelijk, zoude niet zelfs de vervoer van rijst van *Java* naar *Europa* een voorwerp van onderneeming kunnen zijn? De lading van een ſchip van vijf honderd lasten of kojangs zoude maar vijftien

dui-

duizend rijksdaalders, die men op niet meer dan dertig duizend guldens kan rekenen, te ſtaan komen; en de kojang tegen drie duizend en vijf honderd ponden gerekend, zoude de vraag zijn, wat een millioen en zeven honderd en vijftig duizend ponden rijst in *Europa* waardig zouden zijn; en of zulk eene onderneeming aan de billijke verwagting zoude voldoen. *China* zelve heeft zomtijds groot gebrek aan rijst; en de vervoer naar derwaards, zoo niet altijd, moet echter dikwijls zeer voordeelig uitvallen.

In 't kort, indien door eene betere inrichting en regeeringsvorm de aanbouw van de rijst aangemoedigd en bevorderd wierdt; en dan, door eene behoorlijke vrijheid van handel en uitvoer, altijd eene goede markt voor den verkoop openſtond; zoo is er geen twijfel aan, of welhaast zoude *Java*, van het eene einde tot het andere, met rijstvelden overdekt zijn; het water zoude over hoogtens en vlaktens geleid worden, om de velden te beſproeijen; en de nijvere landman, zeker dat de vrucht van zijnen arbeid voor hem zelven zoude zijn, en hij dien vrij zoude kunnen verkoopen aan wien hij wilde, zoude zeker geen voet grond onbebouwd laaten, nog een dag verzuimen, om zoo veel rijst voortetebrengen als mogelijk zoude zijn.

Rijst is het gewoone voedzel, zoo van de *Javaanen*, als van de meeste andere inlandſche volkeren in de oost, en zal daarom altijd het voornaamſte graan, dat op *Java* wordt voortgebragt, zijn en blijven. Echter geloove ik, dat meest alle andere zoorten van graanen daar zouden opkomen.

GRAA-

GRAANEN.

De grond van *Java* is zoo goed en vruchtbaar, dat alles, wat niet aan eenige landſtreek volſtrekt eigen is, of een geheel ander climaat vordert, daar weelig opgroeit. Ik geloof daarom ook vast, dat meest alle andere ſoorten van graanen, ten minſten die, welke in andere landen tuſſchen de keerkringen opkoomen, ook hier zouden groeijen. Eene proeve konde ligt genomen worden; en als het genootſchap van kunſten en weetenſchappen eens weder herleefde, zoude dit een waardig voorwerp van deszelfs werkzaamheden zijn.

Tarwe en rogge groeit nu althans zeer goed in den oosthoek; en onder eene goede inrichting zoude men zoo veel daar van kunnen hebben, als voor het vertier van *Batavia* en *Java* noodig zoude zijn.

KOPER.

Dit is een der voordeeligſte artikelen van invoer van *Europa* naar *Java*. Onnoemlijk veel koper wordt door de inlanders jaarlijks gebruikt, en het blijft bijna altijd op prijs. Als nu op *Java* ſchepen zullen gebouwd, en zeker gekoperd worden, zal dien handel nog vermeerderen. Koperen munt is, in evenredigheid van goud en zilver, ook zeer hoog in prijs, en geeft eene groote winst. Tot nog toe heeft de compagnie het voordeel daar van gehad; doch, door de onkunde en inhalendheid van haare dienaaren, op verre na zoo veel niet als zulks wel had kunnen zijn. Niets is billijker, dan dat voord-

aan

aan de ſtaat het voordeel daar van geniet, door alléén de koperen munt, zoo wel als de gouden en zilveren, te maaken en uittevoeren.

Dit zal alleen een aanzienlijken post van inkoomen uitmaaken.

DIAMANTEN.

Deeze worden op het eiland *Borneo* in menigte gevonden, en ter verkoop naar *Java* gebragt. Wanneer *Java* eene ontzaglijke menigte van voortbrengſelen ter markt zal brengen, kan het geen nadeel zijn, wanneer een gedeelte met die kostbaare ſteenen betaald wordt. Diamanten, aangemerkt als bezittende eene onvergangelijke en meest altijd gelijke waarde, kan een maatig bezit daar van, ſchoon ſomtijds als opſchik gebezigd, voor eene rijke natie niet nadeelig geacht worden; en daar dezelve door de *Javaanen* zeer gezogt zijn, zal de handel daar van zeer nuttig wezen om in gedeeltelijke betaaling voor de natuurlijke voortbrengzelen van *Java* te ſtrekken. Tot nog toe zijn dezelve meest door de *Bataviſche* grooten gebruikt om hunne ſchatten op de verborgenſt mogelijke wijze naar *Europa* overtemaaken.

COFFIJ.

De coffij is door de *Nederlanders* van *Mocha* op *Java* overgebragt, en koomt daar zoo wel voort, dat men die heester thans een eigenaartig voortbrengzel van dit eiland mag noemen.

De

De coffij van *Java* is zoo goed als die van *Mocha*, offchoon zulks niet algemeen erkend wordt; en waarlijk de meeste coffij, die van *Java* verzonden wordt, zoo goed niet is als de *Mochaſche*; doch dit ligt niet aan de plant zelve, noch aan den grond, maar alleen aan de ſlordige wijze, waar op de vrugt geplukt, ingezameld en gedroogd wordt. En kan dit anders wezen, wanneer men nagaat de onderdrukking, welke omtrent den aanplant en de inzameling van de coffij plaats vindt?

De meeste coffij wordt in de *Jaccatraſche* bovenlanden en in het *Cheribonſche* ingezameld. De maatſchappij geeft vier en een halven rijksdaalder voor een picol van 125 pond, doch de arme inwooner krijgt op zijn best twee rijksdaalders, en moet dan nog ruim 180 pond in ſtede van 125 voor een picol geeven; hier door winnen de Commisſaris over den inlander te *Batavia*, en de reſident van *Cheribon*, ieder ruim honderd duizend rijksdaalders 's jaars! In plaats van zulke gruwelen tegen te gaan, leidden de wijze commisſariſen-generaal eerst den reſident van *Cheribon* een jaarlijks ambtgeld van vijf-en-twintig duizend rijksdaalders op, doch veranderden dit vervolgens in eene jaarlijkſche afgaave van een rijksdaalder voor ieder picol coffij, die de reſident aan de maatſchappij zoude leveren. — Is het bijna mogelijk, zulken onzin, zulke eerloosheid, te kunnen gelooven; met de ééne hand vier en een halven rijksdaalder voor een picol coffij te geeven, en met de andere een rijksdaalder terug te neemen! Is vier en een halve rijksdaalder een billijke prijs, (en zeker is het;) waarom dan niet ge-

Digitized by Google

zorgd dat de inlander dezelve krijgt? Of zoo hij dezelve voor minder krijgen kan, waarom dan zulk een prijs niet bepaald, maar met de éene hand gegeeven, en met de andere genomen?

Hoe het mogelijk is, dat onder zulke drukkende omstandigheden nog coffij aangeplant en ingezameld wordt, is onbegrijpelijk. Men besluite daar uit, wat *Java* zoude kunnen opleveren, wanneer de landman eigendom van land had, en de vrucht verkoopen mogt aan wien hij wilde: dan zoude hij zeker zijne coffijboomtjes beter oppassen, en de vrucht beter op zijn tijd afplukken, ingaderen en doen droogen, als hij zag dat zulks invloed op den prijs had: dan zoude hij spoedig meerder aanplanten; en in den tijd van vijf tot tien jaaren zoude *Java* met coffijboomen als overdekt zijn.

Te ftellen dat *Java* jaarlijks tweemaal honderd duizend picols coffij tot den uitvoer kan opleveren, is geenszins overgedreven. Ieder picol gerekend op agtfien rijksdaalders, zoude dus drie millioenen zesmaal honderd duizend rijksdaalders 's jaars in het land brengen; en de pacht gefteld op drie rijksdaalders per picol, zoude zulks zes honderd duizend rijksdaalders opbrengen. En vijf-en-twintig millioenen ponden, die op *Java* omtrent zeven millioenen guldens zouden kosten, zouden den handelaar in *Europa* ruim twaalf en eene halve millioen geeven. Vijf-en-twintig tot dertig fchepen van vijf honderd ton ieder, zouden tot den vervoer van dit artikel alleen noodig zijn. Wanneer de *Javaan* of planter, wie hij zij, tien of twaalf rijksdaalders voor ieder picol krijgt, zal hij zeer wel voor zijne moei-

Digitized by Google

moeite beloond zijn, en in staat om zijne lasten te dragen. De handelaar, de picol voor tien en twaalf rijksdaalders kunnende koopen, en voor agttien kunnende verkoopen, zal gemakkelijk drie rijksdaalders pacht daar van kunnen betaalen, en nog eene goede winst overhouden. De vervoerer naar *Europa*, voor agttien rijksdaalders of zes en dertig guldens de picol inkoopende, en voor zestig tot zeventig kunnende verkoopen, zal daar ook wel bij vaaren; terwijl de reeder in schepen, zoo wel als de nationaale scheepvaart, daar door mede zullen bloeijen; en de coffij vervolgens over gantsch *Europa* verkogt wordende, moet zulks schatten aan ons gemeenebest toebrengen.

Voor lange had men den aanplant van coffij tot de *Bataviſche* boven- en priangerlanden en het *Cheribonſche* bepaald; op grond van die kortzichtige en zich zelve vernielende staatkunde en geest van monopolie, die de maatschappij en de regeering van *Batavia* altijd gekenmerkt heeft; en eerst sedert weinige jaaren heeft men toegestaan, ja zelfs aangemoedigd en aanbevolen, om in het gouvernement van *Java's* noord-ooskust die cultuur weder bij de hand te neemen en voordtezetten. Doch de commissarissen-generaal, even zoo onkundig en onstandvastig als de regeering, gaven in Meij 1796. last, om die cultuur te staaken; en in September van hetzelfde jaar wierdt deeze order herroepen, en gelast den aanplant van coffij ten sterksten voordtezetten.

Aanmerkingen op zulk een onzinnig gedrag te maaken is overtollig.

Dan, wat kan men hoopen van een land, waar

in de inwooner zoo behandeld, zoo onderdrukt wordt? Heden wordt de *Javaan* gelast zijn tuintje met coffijboomen te beplanten; hij doet het; en ſchoon hij wel weet dat hij niet veel voor de vrucht zal krijgen, ziet hij ze echter met genoegen opgroeijen, ziende de vrucht aan als eene ſchatting, welke hij aan zijnen meester voor het genot der beſcherming moet betaalen; dan nu, als ze bijna vruchten zullen dragen, koomt men hem gelasten die weder uitterooijen; hij doet het, en vier maanden daar na wordt hij op nieuw gelast weder andere aanteplanten! Is het mógelijk zich eene eerlóozer dwingelandij voorteſtellen? Kan men bijna bezeffen, dat eene regeering zoo dwaas, zoo onzinnig kan handelen? En echter is het de zuivere, de oprechte waarheid. Doch ongeletterde domheid, die door de vuilſte wegen, door kruipen, huwelijken, en allerhande laage ſtreeken tot magt en aanzien koomt; en dan door rijkdom, weelde, en vleijerij geheel dronken en onzinnig wordt; — hoe kan deeze anders handelen? En zult gij, *Bataaven!* langer uwe kostbaare bezittingen en belangens in *Oost-indie* aan zulke handen aanbetrouwen?

Indien de vertier van coffij in *Europa*, zoo als gemeenlijk geſteld wordt, een honderd en vijftig millioenen is; waar van het grootſte gedeelte zeker van de *West-indiſche* Eilanden moet komen, daar de arbeid kostbaarer, en de coffij echter flegter is; zoo zie ik niet in, waarom men de hoeveelheid van dit voortbrengzel van *Java* niet op vijftig millioenen zoude kunnen brengen. Het Eiland is groot, en, wat meer zegt, volkrijk genoeg.

Men

Digitized by Google

Men ziet dus hier uit, hoe maatig ik in alle mijne berekeningen ben; en dat, wel verre dat dezelve overdreven zouden zijn, men veel eer ſtellen en hoopen kan, dat de uitkoomst zal doen zien, dat de meeste artikelen veel meer, ja zelfs mogelijk tweemaal zoo veel, zullen opleveren dan ik geſteld heb.

Vergeleken met de voortbrengzelen der *Westindiſche* eilanden naar evenredigheid van hunne grootheid, volkrijkheid, en onkosten der bebouwing, ben ik meerendeels met mijne berekeningen onder de helft gebleeven.

Althans dat *Java*, zonder moeite, vijftig millioenen ponden coffij jaarlijks kan opleveren, daar ben ik zeker van.

PEPER.

De zwarte ronde peper is een eigenaartig en zeer gewigtig voortbrengzel van *Java*. Het is een rank, die langs andere boomen of ſtaaken opgroeit, en wiens aanbouw moeijelijk is. Echter zoude die onder een goed beſtuur ſpoedig vermenigvuldigen, en een zeer aanzienlijke tak van handel, winst, en voorſpoed worden.

Langen tijd, in gevolge de algemeen-aangenomen kortzichtige grondbeginzelen, had de maatſchappij de cultuur van de peper tot het koningrijk *Bantam* bepaald, en die zelfs over alle de andere gedeelten van *Java* verboden, en de planten doen uitrooijen. Doch nu zedert eenige jaaren heeft men weder begonnen dezelve aantemoedigen, en zelfs te gelasten,

bijzonder in het gouvernement van *Java*, waar in sommige districten, daar de hoofden of residenten kundig en ijverig waren, ook in korten tijd aanzienlijke plantagien van peper zijn aangelegd.

Dan, zoo lang het tegenwoordig stelzel van regeering, of liever van onderdrukking, blijft voorduuren, is het wel mogelijk te verwagten, dat de *Javaan*, met ijver die cultuur zal voordzetten? De maatschappij geeft zeven rijksdaalders voor iedere picol; doch hoe veel krijgt de landman daar voor? en hoe veel ponden moet hij voor een picol leveren?

De peper koomt moeijelijk op, en is zoo kiesch in grond, dat op sommige plaatzen, die volgens allen, schijn zeer goed zijn, dezelve geheel niet wil opkoomen; vier tot vijf jaaren duurt het voór dat de rankjes vruchten dragen; en dit is voor den onvoorzienden *Javaan*, die sonder het tegenwoordig despotiek bestuur slegts voor zijn dagelijks onderhoud zorgen kan, en wil, veel te lang, om met ijver en genoegen die cultuur voordtezetten; zoo dat zulks nu alleen door dwang geschieden kan. Doch hij ondervinde eens het voordeel van eigendom van grond; hij zie den handelaar staan met handen vol geld om de vruchten van zijnen arbeid te koopen; hij zie, indien hij zelf nog traag mogt zijn, zijn meer ijverigen nabuur geld voor zijne peper en coffij ontfangen, en daar voor de noodzakelijkheden of vermaaken des levens koopen; en hij zal wel dra, door naijven en zucht tot verbetering van zijnen staat, den grond beploegen en beplanten. Dan zal het eiland *Java* spoedig eene aanzienlijke hoeveelheid peper opleveren, waar voor de landman,

Digitized by Google

man, twaalf rijksdaalders voor de picol krijgende, voldoende beloond zal zijn. De handelaar, ze voor dien prijs koopende, zal zeer wel drie rijksdaalders pacht bij uitvoer kunnen betaalen; en wanneer de vervoerer dan de picol voor agtien rijksdaalders vrij in zijn schip kan krijgen, zoo zal hij zeker nog eene aanzienlijke winst daar op in het vaderland behaalen.

Offchoon alles in den beginne moeijelijk gaat; en het niet in twijfel te trekken is, dat het tijd en moeite zal kosten, om den thans door geweldenarij en onderdrukking als verbijsterden *Javaan* tot werkzaamheid en naijver aantespooren; zoo is het echter even zeker, dat een verbeterde regeeringsvorm, steunende op eigendom van grond en vrijheid van persoon en handel, langzamerhand, doch mogelijk spoediger, dan men wel dacht, eene zulke verandering zal en moet te wege brengen. Dan zal *Java* gemakkelijk even zoo veel peper als thans jaarlijks voor den uitvoer kunnen opleveren, en dus tweemaal honderd duizend picols, die jaarlijks drie millioenen en zes maal honderd duizend rijksdaalders in het land brengen; aan pacht zes maal honderd duizend rijksdaalders geeven; en het vaderland ruim twaalf millioenen zullen doen genieten, die gantsch *Europa* daar voor in ons gemeenebest zal moeten zenden; terwijl vijf- en twintig tot dertig schepen bezig gehouden zullen worden tot deezen vervoer.

ZEEVAART.

Koophandel is de hartader van ons gemeenebest, zonder welke het niet beſtaan kan.

De koophandel kan niet bloeijen zonder beſcherming door oorlogsvlooten; onze verliezen in deezen, zoo wel als in voorige oorlogen, bewijzen dit.

Het aanhouden van oorlogsvlooten in vredes tijd kost veel en verarmt den ſtaat.

Zuinigheid is voor ons gemeenebest noodzakelijk; echter geene oorlogsvlooten in vredes tijd aantehouden, ſtelt ons in gevaar, onze volkplantingen en koopwaardijſchepen, bij het onverwagt uitbreken van eenen oorlog, alle onverdeedigd te zien wegneemen. Nog meer, het maakt dat wij, noch goede en ervaaren officieren, noch zeelieden, noch ſchepen, in gereedheid hebben, wanneer wij genoodzaakt zijn oorlogsvlooten uittezenden.

Wij hebben hier derhalven twee uiterſtens; —— of, door het onderhouden van oorlogsvlooten in vredes tijden groote onkosten te maaken, en het gemeenebest in ſchulden te dompelen; of, door het tegenovergeſtelde, zoo als in de laatſte tijden gebeurd is, onzen handel en overzeeſche bezittingen aan verraſching bloot te ſtellen, en wanneer wij die verdeedigen willen, hier van, uit gebrek aan ſchepen, officieren en zeelieden, te moeten afzien.

Hoe wenſchelijk zoude het dan niet zijn, indien men een middel konde uitvinden, om ſteeds eene aanzienlijke vloot in zee te kunnen hebben, welke officieren en zeelieden gelegenheid gaf, om kunde

en

en eivaarenheid te verkrijgen, en teffens onderſtand bezorgde; al het welke echter zeer weinig, of misschien gelijk in 't geheel geene onkosten voor den ſtaat zoude veroorzaaken!

Of het ontwerp, het welk ik thans, bezield met oprechte vadetlandsliefde, hier aanbiede, aan deeze verwagting voldoet, durve ik niet op mij nemen te beſlisſen. Dan, alleen de rechtſchapenheid van mijne voorneemens in aanſchouw neemende, zal ik het aanbieden zoo als het in mijne denkbeelden ontſtaan is; voldoet het niet, zoo is daar bij niets verlooren, en is het goed, het zij zóó, of wel veranderd en verbeterd door kundiger en bekwaamer mannen dan ik ben, zoo zal het bewust zijn, mijn vaderland van eenig nut te zijn geweest, eene voldoende belooning voor mij zijn.

Dit ontwerp zoude dan beſtaan hier in, om oorlogſchepen, zoo van linie als fregatten, gevoerd door officieren van den ſtaat, jaarlijks naar *Indie* te zenden, en zoo wel uitgaande als te huiskeermende goederen op vragt te doen inneemen, welke vragt ik verneene dat, zoo niet alle, ten minſten het grootſte gedeelte, der onkosten van die ſchepen zoude goedmaaken.

Alle jaaren zouden van zes tót tien ſchepen van linie, en even zoo veel fregatten, op die wijze naar *Oost-Indie* gezonden kunnen worden.

De ſchepen van linie zouden in vredes tijden hun onderlaag-geſchut niet moeten voeren.

Het hol der ſchepen, of een gedeelte daar van, zoude tot het inneemen der vragtgoederen beſtemd moeten worden.

Zoo veel mogelijk, zoude het bepaald getal van lasten voor ieder schip in 't geheel door koopheden moeten opgenomen worden, bij overeenkomst of bij openlijke aanbesteding.

De bevragters zouden op ieder schip één of meerder carga's of opzieners over de lading mogen plaatzen.

De capiteins en officieren der schepen zouden niet de vragegoederen volstrekt iets meerder te doen moeten hebben, dan dezelve aan boord te ontfangen, te stuuwen en te ontladen; waarvoor zij mitter, bij behouden terugkomst van de bevragters, boven de vragtpenningen aan den staat, nog eene bepaalde premie per last zouden genieten, onder den capiteins en officieren naar evenredigheid te verdeelen.

Deeze schepen zouden te finnes de winterdeelen moeten uitzeilen, zoo wel als terugkomen, en bij den blijven, dito niet tot bescherming en verdediging, als om daardoor de officieren in dese exercitien, of zee-tactic, geoefend en bekwaam te doen worden.

Deeze schepen zouden in het beste jaargetijde uit het vaderland moeten vertrekken, ten einde ook van *Batavia* de terugreize aanneemen.

Voor den handel op *China* zoude dit oogmerk bijzonder geschikt zijn, voornaamelijk eene maatschappij daar toe opgerigt wierdt, welke dan zoo vele schepen van den staat zoude kunnen bevragten, als dezelve noodig had.

Te *Batavia* zoude altijd zoo veel zwaar geschut en ammunitie in voorraad moeten zijn, om wanneer de tijding van eenen oorlog in *Europa* mogt aankomen,

men, aan deeze ſchepen, die dan in *Indië* waren, hunne onderſte laag geſchut te kunnen geeven.

Een zeker getal ſchepen zoude altijd in *Indië* moeten overblijven, om bij elkeen ſchepen of in ſmaldeelen naar alle onze bezittingen te gaan kruiſſen, en overal onze vlag te vertoonen, en de zeerooverS te vernielen.

Linieſchepen van zestig ſtukken en fregatten van vyftig, zouden, denk ik, hier best tot dit ontwerp geſchikt zijn. De ſchepen van linie zouden hunne onderlaag in tijd van vrede niet voeren, en de fregatten hun geſchut voor dien tijd van ligter caliber hebben.

De equipagen zouden dan ook minder kunnen zijn. Bij onverwagte tijding van oorlog in *Oost-Indie* zou men *Javaanſe* op de ſchepen kunnen plaatſen, offchoon dit mogelijk konde te vonſten worden verkeerde zuinigheid te zijn, en men liever verkiezen zou altijd volle equipage te hebben.

Dit bovenſtaande zijn alleen de hoofdtrekken van het ontwerp om een denkbeeld daar van te geeven, voldoende om te doen zien, of het voordeelig en nutig kan wezen dan niet. Waar na het mij niet moeilijk zal vallen, alle zwaarigheden, welke er tegen ingebragt mogten worden, op te losſen, en de verdere regelen van inrichting optegeeven, welke ik vermeene vaſtgeſteld te moeten worden, om het ten meesten voordeele van den ſtaat, zoo wel als van den vrijen koophandel, te doen ſtrekken.

De Engelſchen hebben reeds gedeeltelijk op een der grondſlagen van dit ontwerp gewerkt, door de ſchepen van hunne *Oost-Indiſche* maatſchappij, en voor-

voornaamelijk die, welke tot den handel op *China* gebruikt worden, zoo groot te bouwen, en zoodanig interichten, dat ze ook voor oorlogſchepen gebruikt konden worden; gelijk ook ſommige in deezen oorlog als zoodanig gebruikt zijn: dan, ik vleije mij, dat mijn ontwerp van verre meer en uitgeſtrekter nut voor den ſtaat, zoo wel tot bezuiniging, als om eene geduchte zeemagt ſteeds voor de hand en klaar te hebben, zal bevonden worden te ſtrekken. Het voordeel dat ſommige officieren mogt afkeerig maaken om bevragte ſchepen te voeren, hoope ik niet, dat in deeze tijden, en op onze landsgenooten, invloed zal hebben. Wat is ons land zonder handel! Ik denk niet, dat dit ooit eene hinderpaal zal kunnen zijn, wanneer het ontwerp anders goed moge worden bevonden.

De officieren van de ſchepen der *Engelſche Oostindiſche* maatſchappij zijn thans waarſchijnelijk de beste zeevaarers in de waereld. Onze zee-officieren van den ſtaat zullen dan hetzelfde kunnen worden, en buiten twijfel zullen zij het ook worden. Dan zullen wij mogelijk de tijden van DE RUITER en TROMP weder kunnen zien herleven, en onze vlag, thans zoo vernederd, weder zegenpraalende in alle waereldeen zien waaijen.

CACAO.

Deeze vrucht groeit en koomt, gelijk alle voortbrengzelen der heete luchtſtreek, op *Java* zeer weelig voort; dan nimmer is op dezelve eenige acht geſlagen. Te *Jakara* heb ik van drie boomen, die ik

ik er in 1791. vond, deeze cultuure, in drie jaaren, tot verscheiden duizenden van boomen, die alle weelderig stonden, vermeerderd. De cacao koomt met nog minder moeite op dan de coffij, en de inzameling der vrucht is ook minder moeijelijk; de boom geeft meerder vrucht; en zoo de prijs in *Europa* gelijk met die van de coffij was, zoude ik gelooven, dat de cacao een voordeeliger cultuur zoude zijn, en het dus weinig moeite zoude kosten die op *Java* spoedig uittebreiden. De aanbouw, zoo van coffij als van cacao, doet geen nadeel aan de rijst-cultuur, want hooge en drooge landen, daar weinig of geene rijst op groeit, zijn de beste voor deeze beide voortbrengzelen.

Ik zie dus geene zwaarigheid om den aanbouw van de cacao op *Java* aantebeveelen; en als dezelve vrij verkogt en uitgevoerd mag worden, zal het aan geene liefhebbers ontbreken om dezelve aan te planten; want niet alleen dat dezelve zeer voordeelig moet uitvallen, maar die boomtjes zijn ook buitengemeen fraai, en versieren eene plantage. De boter of olie van cacao is desgelijks zeer nuttig voor de huishouding.

Indien de cacao op *Java* wordt aangeplant, zal het niet moeijelijk zijn, in vijf tot tien jaaren den uitvoer van dit artikel op honderd duizend picols of twaalf millioenen en vijfmaal honderd duizend ponden te brengen. Den prijs, zoo bij in- als uitkoop, met dien van de coffij gelijk stellende, zoude dezelve agttienmaal honderd duizend rijksdaalders in het land brengen; de pacht drie honderd duizend rijksdaalders geeven; de handelaar in het vaderland

zes

zes tot zeven millioenen guldens daar voor maaken, en vijftien schepen bezig houden.

AMFIOEN.

Of opium, is een langzaam schoon wezenlijk vergift, dat om de winst door de maatschappij aan de arme *Javaanen* verkogt wordt. Die er ééns aan verslaafd is, kan het zeker moeijelijk nalaaten; en als het geheel verboden wierdt, zoude het mogelijk eenigen het leven kosten, die anders een weinig langer kwijnen konden; doch hoe veelen zouden niet daar door voor het toekoomende gered worden! De meeste misdaaden, en vooral moorden, die thans gepleegd worden, zijn in derzelver eerste oorzaak aan de opium toeteschrijven.

Groote sommen gaan daar voor jaarlijks uit het land, en verrijken onze mededingers de *Engelschen*. Veel wordt van binnen gesmokkeld, dat het kwaad nog erger maakt. Kortom, de handel in opium is één der nadeeligste en schandelijkste zaaken, die het tegenwoordig bestuur van *Oost-indie* onteeren. Men moet den handel en invoer daar van dus geheel en al afschaffen, en onder de zwaarste straffen verbieden, dat met recht geschieden kan, dewijl het een vergift is. Dan zal ook het smokkelen daar in bijna onmogelijk worden, en het leven en de gezondheid van veele duizenden worden behouden. Het geld alleen, dat daar door jaarlijks in het land zal blijven, is meer waard voor den omloop, dan het voordeel, het welk de compagnie er op gehad heeft.

Digitized by Google

Ongenoegen zal het onder de *Javaanen* niet verwekken; want de vorsten en regenten (zeer weinigen uitgezonderd) gebruiken geen opium, en houden het, even als de aanzienlijkste *Javaanen*, voor schandelijk; wordende het zelfs als eene beschuldiging van slegt gedrag bijgebragt, en voldoende geoordeeld, om een minder hoofd aftezetten of te verzenden.

CATOEN of CAPPAS.

Dit voorbrengsel, hetwelk thans, om de maatschappij goedkoop eenige honderd picols catoene garens te bezorgen, alleen strekt om den armen inlander te plaagen en te drukken, zoude van het grootste gewigt, zoo voor *Java* zelve als voor het vaderland kunnen zijn. De Engelschen vervoeren jaarlijks alleen van *Bombay* naar *China* honderd duizend baalen, ieder baal van zeven honderd en tagtig pond Engelsch, dat juist omtrent zes picols maakt, dus zesmaal honderd duizend picols. De prijs van de slegtste catoen is te *Bombay* nooit minder dan zestien ropijen of tien rijksdaalders de picol, die in *China* meestendeels voor twaalf taels, of omtrent twintig rijksdaalders, verkogt wordt. Van *Madras* en *Bengalen* wordt ook veel catoen naar *China* vervoerd. Doch nog gewigtiger zal dit artikel worden, nu de *Engelsche Oost-indische* maatschappij aan particuliere handelaaren heeft toegestaan om in eigen schepen catoen naar *Engeland* te mogen brengen, voor derzelver manufacturen, en om door geheel *Europa* te verkoopen.

De

De katoen, of zoo als ze op *Java* genoemdt wordt, de cappas, koomt daar zeer weelderig voort; en is zeer goed, vooral als men zorge draagt, pitten van de beste soorten van de kust *Coromandel* of *Isle de France* te bezorgen. Derzelver aanbouw doet geen nadeel aan eenige andere cultuur, hoe genaamd; want na dat de rijst is ingeoogst, is het de beste tijd om cappas te planten; en voor den regentijd, wanneer de velden weder voor de rijst omgeploegd moeten worden, is dezelve rijp en afgeplukt.

Er wordt thans weinig geplant, en alleen zoo veel als noodig is om de contingent-garens voor de compagnie te spinnen; en wat grove tot het weeven van kleedjes. In de ruuwe cappas in geen handel hoe genaamd; doch wat handel is er op *Java* buiten den monopoliehandel der *Chineezen*? Ook hebben ze op *Java* noch molens om de cappas van de pitten te zuiveren, noch persen om dezelve in baalen te schroeven; dan die zouden spoedig te bezorgen zijn.

Gesteld dan al weder, de landman had eigendom van grond; en hij, zoo wel als de handelaar, had vrijheid van koopen en verkoopen; hoe rasch zoude men de *Javaan*, als zijne rijst gesneden was, zien cappas aanplanten! met molens gezuiverd en in pakken geschroefd, zoude dezelve naar *Europa* en naar *China* vervoerd worden.

Er is geen twijfel, of de *Javaansche* cappas zoude, zoo niet beter, ten minsten even zoo goed, als die der *Engelschen*, zoo van *Bombay*, als van *Madras* en *Bengalen* zijn, en zeker beter koop kunnen bezorgd worden. Doch, gesteld dezelve

kwam

kwam gezuiverd en gepakt op tien rijksdaalders ieder picol te ſtaan, dan zoude nog de *Javaan* wel betaald, en een rijksdaalder pacht afgegeeven kunnen worden. Zesmaal honderd duizend picols (en dit is niet te veel geſteld) zouden dus zes millioenen rijksdaalders in het land brengen; en de pacht op dit artikel zesmaal honderd duizend rijksdaalders geeven. Dertig tot veertig ſchepen van omtrent vijf honderd ton ieder zouden tot den vervoer van dit artikel naar *Europa* of *China* gebruikt worden. Welke voordeelen! en echter is volſtrekt niets in de opgave overdreven.

Ik weet den prijs niet, dien men voor de catoen in het vaderland zal kunnen krijgen; doch volgens het geen de *Engelſchen* daar van zeggen, moet het ten minſten een gulden voor het pond zijn, en dan niet te veel aangebragt kunnen worden. Doch geſteld, men kreeg altijd maar tien ſtuivers voor het pond, zoude zulks nog eene aanzienlijke winst geeven, en vijf-en-zeventig millioenen ponden zouden zeven-en-dertig en een halve millioen guldens opleveren; die over gantſch *Europa* verkogt aanzienlijken rijkdom in ons gemeenebest moeten brengen. En wordt dezelve naar *China* vervoerd, zoo is de winst wel niet zoo groot, doch de onkosten ook minder, en een aanzienlijk voordeel zoude daar in beſtaan, dat het den eisch van contanten, of ſpecie, voor dien handel benoodigd, zoo merkelijk zoude verminderen.

Digitized by Google

BOSSCHEN, HOUTWERKEN EN SCHEEPSBOUW.

Batáaven! ſtaat verbaasd! hoort met verwondering wat ik ulieden te zeggen heb. Onze Vloot is vernield; onze handel kwijnt; onze ſcheepvaart gaat te gronde; wij koopen, met handen vol gond, houtwerken en andere benoodigdheden tot den ſcheepsbouw, van de noordſche mogendheden; — en op *Java* laaten wij oorlogs- en koopvaardijvlooten met den wortel in den grond ſtaan! Ja, de *Javaanſche* houtbosſchen hebben hout genoeg om in korten tijd eene aanzienlijke oorlogs-vloot te bouwen, en daarenboven zoo veel koopvaardijſchepen als wij noodig hebben; en niet alleen dit, maar er zijn op *Java* zeer rijke ijzermijnen, die met geringe moeite en onkosten bewerkt konden worden, en niet alleen zoo veel ijzer geeven als wij zelve noodig hebben, maar zelfs om geheel *Indie* beter koop daar van te voorzien, dan zulks uit *Europa* mogelijk is te doen.

Er is geen twijfel of hennip zoude zeer wel op *Java* voortkomen, dewijl dezelve in *Bengalen* groeit; en daar de arbeid op *Java* zoo goedkoop is, zoo kan men gevolglijk beſluiten, dat het niet veel moeite zoude kosten, ook ſpoedig zeildoek en touwwerken aldaar te vervaardigen. Doch in allen gevalle levert *Java* nu reeds voor een zeer geringen prijs caijer en goemoetie touwwerken, of vijgertouwen, die voor ankertouwen, kabeltouwen en trossen zeer voldoende zijn. Al wat vereischt wordt om ſchepen op *Java* voor het vaderland te bouwen,

Digitized by Google

wen, is het uitzenden van kundige en bekwaame ſcheepsbouwmeesters met eenige weinige ſcheepstimmerlieden; want gemeene werklieden heeft men op *Java* genoeg, en voor een zeer geringen prijs, kunnende men voor vijf ſtuivers daags een goeden *Javaanſchen* timmerman huuren. De grootſte zwaarigheid of tegenwerping, welke men zoude kunnen maaken, is, dat de ſtranden van *Java*, zeer vlak zijnde, niet zeer geſchikt zijn tot het bouwen, of veel meer tot het afloopen, van groote en zwaare ſchepen. Doch dit is ligt te verhelpen; op de eilanden voor *Batavia*, doch voornaamelijk *Onrust* en de *Kuiper*, kunnen met geringe kosten werven, of zelfs dokken, gemaakt worden. Op een der eilanden voor *Japara* is zulks ook zeer ligt te doen, gelijk ook te *Griſſée* en op verſcheiden andere plaatzen in den *oosthoek* in die haven, die door het eiland van *Madura* daar gemaakt, en voor alle winden beveiligd wordt.

De bosſchen zijn het eigendom van den ſtaat, of thans der maatſchappij; men betaale den *Javaan* voor het vellen en afbrengen der boomen, dat weinig kosten, en den *Javaan* echter zeer wel te vrede ſtellen zal; dan zal men ſpoedig houtwerken genoeg hebben; en indien men dan kundige en getrouwe lieden tot opzieners over de houtbosſchen aanſtelt, die zorge dragen, dat de bosſchen regelmaatig gekapt, op zijn tijd gebrand en gezuiverd, en de ledige plaatzen weder aangeplant worden, zoo kan *Java* voor eeuwen lang al het hout opleveren, dat ons gemeenebest voor deszelfs oorlogs- en koopvaardij-vlooten noodig heeft.

Digitized by Google

Het jatlehout of cajoujatie is allerdeugdzaamst en geschikt voor het bouwen van schepen, doch het moet eenige jaaren liggen om te droogen, als wanneer het even zoo ligt is als het vaderlandsche hout (*). Veele zullen dit tegenspreeken, doch bij ondervinding is het dus gebleken; en een cubic voet, afgesneden van een stuk hout van negentig voeten lang, dat vijf jaaren had te droogen gelegen, wierdt, gewogen zijnde, ligter bevonden dan een gelijke cubic voet, afgesneden van een mast van vaderlandsch hout, die veele jaaren in een schip gestaan had.

Thans wordt zoo wel door de *Europeërs* als door de *Chineezen*, die op *Java* schepen of vaartuigen bouwen, het hout groen en nat, zoo als het gekapt is, gebruikt, het welk toe te schrijven is aan het slegte bestuur, dat daar omtrent plaats vindt. De resident van *Rembang*, en somtijds die van *Joana*, zijn bijna de eenige *Europeërs* die bouwen; zijnde het te moeijelijk en gevaarlijk voor andere, onder de willekeurige regeering, welke thans op *Java* plaats vindt, en waar onder niets bloeijen noch voortkoomen kan. Doch de *Chineezen*, die in alles bevoordeeld worden, weeten deezen tak ook zeer wel te benuttigen, en bouwen overal langs de kust eene menigte van vaartuigen, van vijftien tot twee honderd lasten groot, waar toe zij door het huuren der bosch-desa's of dorpen het hout bijna voor niet krijgen. Men kan zich ligt verbeelden, hoe die inhaalige bloedzuigers met de bosschen leeven, en dat

(*) Hier mede wordt verstaan eikenhout, of zulk hout, dat tot het bouwen der compagnies schepen gebruikt wierdt.

Digitized by Google

dat ze er zoo veel uithaalen als ze kunnen. Echter in weerwil van dit alles groeijen de *Javaanſche* houtbosſchen tegen de bijl aan, en onder een goed opzicht en inrichting zijn dezelve onuitputtelijk.

Het is onbegrijpelijk, dat men tot nog toe, zoo al niet voor den ſtaat, ten minſten voor de maatſchappij, niet gedacht heeft om haare ſchepen op *Java* te bouwen. Mogelijk heeft de prijs, die haar voor de ſcheepjes en vaartuigen, die op *Rembang* en *Joana* gebouwd zijn, wierdt aangerekend, afgeſchrikt. En dit is geen wonder; doch ik kan verzekeren, dat onder een goed opzicht voor de helft van dien prijs naar evenredigheid gebouwd kan worden.

Den prijs te bepaalen is moeijelijk; echter kan men ten vollen verzekerd wezen, dat de houtwerken en arbeidsloonen, voor ſchepen van allerhande grootten, veel minder zullen kosten dan in het vaderland; buiten het onwaardeerbaar voordeel van ons geld in ons eigen land te behouden, dat anders voor houtwerken naar buiten gaat.

Te *Bombay*, *Suratté*, *Deman* en andere plaatzen langs de *Mallabaarſche kust*, in *Bengalen* en te *Pegu*, worden door de *Engelſchen* veele groote en fraaije ſchepen gebouwd, die veele jaaren duuren, vooral die van *Bombay* en de *Mallabar*, ſchoon ik vermeene het hout, dat daar wast (hoewel zeer fraai) echter nog niet gelijk aan het *Javaanſche* cajoujatie te zijn.

Thans heeft de *Engelſche* compagnie aan de vrije handelaars van haare natie toegeſtaan, om ſchepen, in haare eigen volkplantingen gebouwd, met *Oostindiſche* goederen beladen, (eenige zeer weinige uitgenomen) naar *Engeland* te mogen zenden. Veele,

Digitized by Google

meest geladen met catoen, hebben daar reeds gebruik van gemaakt; en spoedig zal die vaart algemeen worden. Zulk een voorbeeld dient ons de oogen te openen; hoe eerder wij het opvolgen hoe beter; de nuttigheid is zonneklaar.

De bosschen van *Java* zijn onuitputtelijk, veele zijn nog geheel onbekend, ten minsten nooit door een *Europeër* gezien. Dan de tot hier toe bekende alleen kunnen zelfs onnoemelijk veel hout opleveren.

Het opzicht over de houtbosschen dient een afzonderlijke tak van bestuur te worden; en dan kunnen dezelve groote voordeelen geeven.

In veele landen in *Europa* heeft men inrichtingen dienaangaande, welke tot voorbeelden genomen konden worden; en het zal zeer nuttig, ja zelfs noodzakelijk zijn, dat men mannen van kunde en ondervinding in de houtvesterij in dienst zie te krijgen, om dit werk te besturen.

Met goede dokken, scheepstimmerwerven en kundige scheepsbouwmeesters kunnen wij dan in weinige jaaren oorlogs- en koopvaardij-vlooten van *Java* aan het vaderland bezorgen.

SUIKER.

Dit is mede één van de gewigtigste en voordeeligste voortbrengselen van het eiland *Java*, doch welks cultuur thans, gelijk alles, veronachtzaamd en onderdrukt is.

Java geeft de fraaiste en witste suiker, wanneer de planter niet onderdrukt wordt, en dus in staat gesteld blijft om dezelve behoorlijk toetebereiden.

Ik

Ik ſchaame mij voor onze natie te verhaalen, op welke wijze deeze cultuur, manufactuur en handel op *Java* beſtuurd wordt; het is al te ſchandelijk; doch waarheid alleen kan de oogen openen en hervorming voortbrengen.

In de *Bataviſche* ommelanden zijn alleen een zeker bepaald getal van ſuikermolens toegelaaten, waar van de privilegien, voor deezen door de eigenaars verkregen of gekogt, aan de landen eigen zijn, en met dezelve bij verkoop aan de koopers overgaan. De meeste dier molens hooren toe aan *Europeërs*, en eenige aan *Chineezen*; de eerſte verpachten de hunne meest aan *Chineezen*, dat een goed voordeel zoude geeven, indien de pachters niet meer dikwijls, door brand of misgewas, en nog meer door onderdrukking en onrechtvaardige behandeling der magtigen van *Batavia*, buiten ſtaat geſteld wierden hunne pacht of huur te betaalen, ja dikwijls tot groot verlies der eigenaars banqueroet gingen.

De ſuiker wordt hier voor hunne eigen rekening met gehuurd volk aangeplant, en koomt voortreffelijk voort; doch het maalen van het ſuikerriet en het kooken is zeer gebrekkelijk. In plaats van molens, door water of wind gedreven, en ijzeren of metaalen cylinders, hebben ze, volgens de *Chineeſche* manier, molenſteenen, die door buffels rondgedraaid worden; hier door blijft de beste ſap in het riet ſteeken, en hebben ze een groot getal van buffels noodig, die kostbaar zijn, en door den zwaaren arbeid in menigte ſterven. Vervolgens gaat het kooken niet beter; in plaats van een ketelwerk van vijf ketels, die met één vuur gewarmd worden, zoo als

Digitized by Google

in de *West-indiën*, kooken ze in één ketel, en laaten telkens het ſuikerwater koud worden, waar door ze niet alleen veel tijd verliezen, maar ook ongeloofelijk veel hout noodig hebben, dat, vooral daar brandhout in de ommelanden van *Batavia* zeer ſchaars wordt en duur is, van eene veruitziende zwaarigheid is. Dan dit alles zoude nog niets zijn, als de eigenaars of huurers volle vrijheid hadden om altijd en aan wien zij wilden hunne ſuiker te mogen verkoopen, of wel die zelve te mogen uitvoeren. Maar daar droegen de magtige onderdrukkers en monopolisten van *Batavia* wel zorge voor. Onder voorwendzel van de compagnie de benoodigde of vereischte ſuiker te bezorgen, in ſtede van iederen ſuikermolen eene zekere hoeveelheid naar evenredigheid opteleggen, en dan den uitvoer vrij te laaten, zoo wierdt, wanneer zij zulks maar goedvonden, den uitvoer geheel verboden. In den tijd, wanneer de *Chineezen* het meest om geld verlegen waren, namen magtige en begunſtigde monopolisten het waar, om de ſuiker voor een goedkoopen prijs in te koopen, of aan de *Chineezen* geld op het aanſtaande gewas vooruit te verſtrekken; en dan, als ze alle de ſuiker ingekogt of voor zich zelven verzekerd hadden, wierdt de uitvoer weder opengeſteld, tot zoo lange hunne ſchepen vertrokken waren, wanneer van nieuws af aan dezelfde klucht al weder geſpeeld werdt.

Is het dan te verwonderen, dat zommige millioenen gewonnen hebben, terwijl de maatſchappij is te gronde gegaan, de ingezetenen arm zijn geworden, en het land uitgezogen en verwoest is?

In

In het *Cheribonſche* en onder het gouvernement van *Java's* noord-oostkust wordt de ſuiker-cultuur geheel anders behandeld; daar heeft geen eigendom van land plaats; maar een zeker bepaald getal van ſuikermolens, meest in de *Japaraſche* en *Joanaſche* diſtricten, zijn geoorloofd. Een *Chinees* nu, zulk een privilegie bezittende, of hetzelve verkrijgende, moet van één der inlandſche regenten, op aanbeveeling, of liever last, van den gouverneur (want anders doen de regenten het zeer ongaarne) één of meerder desſa's, met de daar toe behoorende gronden in pacht of huur verkrijgen, dat meestendeels voor den tijd van drie jaaren geſchiedt. Hier door is die *Chinees* voor dien tijd meester van den grond, en de *Javaanen*, die er op woonen, zijn verplicht, voor hem dezelfde heerendienſten te verrichten, die zij anders aan hunnen regent verſchuldigd waren.

De *Chinees* laat nu alle de daar toe geſchikte gronden door de *Javaanen* met ſuikerriet beplanten; en als deeze de daar toe noodige buffels en ploeggereedſchappen niet hebben, verſchiet hij het geld op rekening; de arme *Javaan* moet nu zijn veld bewaaken voor brand, wilde zwijnen, en andere gevaaren; want het riet ſtaat voor zijne rekening; en als het niet geraadt, of bederft, of wel verbrandt, moet hij de ſchade dragen; betaalende de *Chinees* alleen zoo veel ſap of ſuikerwater als hem geleverd wordt. Wanneer het ſuikerriet rijp is moet de *Javaan* het zelf afſnijden, en met zijn eigen buffelskarren naar den molen brengen; doch dit is niet genoeg, hij moet het met zijn eigen buffels, met houten molens, dat eigenlijk maar twee krom-

Digitized by Google

me in elkanderen wringende ſtukken hout zijn, maalen. Dit is een hartbrekend werk; ſpant hij de molens te vast om meer ſap te krijgen, zoo bezwijken zijne buffels onder den arbeid; laat hij ze te los, zoo krijgt hij maar weinig ſap. Dan, de onmedoogende *Chinees* kreunt zich daar weinig aan; het ſap wordt vergaderd in een gat in den grond onder den molen, dat met een weinig kalk uitgepleisterd is, en wordt daar uit in tonnen geſchept, die tot maat dienen, om de rekening tuſſchen den *Chinees* en den *Javaan* te ſluiten. Deeze tonnen, die bij den aanvang van eene middenmaatige grootte waren, zijn door de inhaalige *Chineezen* allengs zoodanig vergroot, dat ze vol zijnde, vier menſchen vereiſcht worden om ze weg te dragen; en een ſpan buffels een geheelen dag werk heeft om er één te vullen. Echter krijgt de *Javaan* er maar weinige duiten voor, of liever een lootje, het welk wanneer het werk gedaan is, met zijne ſchuld wordt vergeleken en verrekend; wanneer in 't einde de *Javaan* meerendeels te kort ſchiet, en aan den *Chinees* ſchuldig blijft. Het kooken en verdere toebereiding wordt vervolgends ook door de *Javaanen* als heerendienst verricht; door het onvolkoomen uitperſſen blijft het beste ſap ſomtijds in het ſuikerriet zitten, en de waterachtige deelen alleen koomen er uit. Vervolgens, door het vergaderen van dit ſap, in het boven omſchreven gat in den grond, wordt hetzelve zeer vuil, waar door de ſuiker in 't gemeen veel zwarter en flegter is dan die der *Bataviſche* ommelanden.

Maar, is de *Javaan* dus verre door den *Chinees* on-

Digitized by Google

onderdrukt, zoo moet deeze op zijne beurt niet minder ondervinden. In het voorjaar, als het suikerriet geplant is, zendt de gouverneur van *Java* vertrouwde *Chineezen* uit, om alle de suikervelden op te neemen, en op te geeven, hoe veel suiker ieder molen dat jaar zal kunnen opleveren; volgens die opgave verstrekt hij geld vooruit aan de *Chineezen*, het geen zij moeten aanneemen, willens of onwillens, tegen twee rijksdaalders en dertig stuivers ieder picol, in twee termijnen. De aflevering van de suiker geschiedt aan den resident der plaats; doch de *Chineez* moet twaalf ten honderd overwigt geeven, voor den gouverneur, die dan de winst met den resident deelt, doch voor interest van het geld, agio van de wissel, &c. zoo veel in rekening brengt, dat verre de meeste winst voor hem alleen blijft. Dit alles geschiedt onder voorwendzel, dat de suiker aan de compagnie moet geleverd worden, dat ook somtijds geschiedt, tegen drie rijksdaalders, en zes-en-dertig stuivers de picol. Doch de gouverneur dezelve liever voor vijf rijksdaalders aan particulieren verkoopende, en altijd goeden vrienden onder de magtigen te *Batavia* hebbende, wier belang het is dezelve te koopen, zoo hebben zij altoos of doorgaans weeten te bewerken, dat de suiker eisch voor de compagnie van *Java* (zoo als zij het noemen) geëxcuseerd is gewonden.

Het getal der molens bepaald zijnde, en niet vermeerderd mogende worden, en eene zoodanige inrichting en behandeling plaats vindende, zoo kan men zich niet verwonderen, dat de suiker-cultuure op *Java* van zoo weinig aangelegenheid is, en in al-

alles te ſamen aldaar uiterlijk tien duizend picols jaarlijks aangemaakt wordt.

In het *Cheribonſche* is het eveneens geſteld; behalven dat de reſident aldaar de winſten alleen heeft, ſtaande onmiddelijk onder *Batavia*.

Reſident van *Japara* zijnde, heb ik met verlof van den toenmaaligen gouverneur van *Java*, VAN OVERSTRAATEN, een ſuikermolen op hier van verſchillende grondbeginzelen aangelegd. Ik heb een ſtuk hoog land met kreupelbosch bedekt, en tot dus verre onvruchtbaar, door het leiden van water daar over vruchtbaar gemaakt. Dit land heb ik door gehuurde en wel betaalde *Javaanen* doen beploegen en met ſuikkerriet beplanten; ik heb een gemetſelden molen gebouwd, en het ſuikkerriet met metaalen cijlinders, door een waterwerk gedraaid, uitgeperst, en een ketelwerk, zoo als in de *Westindiën*, tot het kooken aangelegd. Deeze molen, die zeer wél uitviel, zoude jaarlijks vijf tot zes duizend picols ſuiker hebben kunnen opleveren; de ſuiker zoude witter en beter dan de gewoone geweest zijn; zoude niet meer gekost, en den *Javaan* niet gedrukt noch geplaagd hebben. Dan, toen dezelve klaar was, wierdt ik gezaghebber over *Java's* oosthoek, en moest denzelven dus aan mijn opvolger op *Japara*, VINCENT, overgeeven.

Onder dien ouden onbekwaamen man en zijn opvolger is deeze molen verwaarloosd; doch ik twijfel niet, of onder den tegenwoordigen reſident, VAN MASSAU, zal dezelve beter onderhouden zijn geworden; en dan moet de ondervinding hebben doen zien, hoe veel beter en voordeeliger deeze wij-

wijze van ſuiker aantebouwen en toetebereiden is, dan die, welke gewoonlijk plaats vindt.

Het elland *Java* heeft onbebouwden en ledigliggenden grond genoeg, om, zonder nadeel van eenige andere cultuuren, bijzonder van de rijst, en, zonder iemand onrecht aantedoen, een aanzienlijk getal van zulke molens en ſuikerplantagien aanteleggen. Indien zulke ledigliggende landen, en vooral met kreupelbosch overwasſene hooge vlaktens, welke nu zonder nut braak liggen, aan *Europeërs* of *Chineezen*, die deeze cultuur onderneemen wilden, in vollen eigendom wierden afgeſtaan, en de verkoop en uitvoer van de ſuiker, eens vooral, wierdt vrij en open geſteld. De *Javaanen* zullen gaarne op zulke plantagies en molens voor huurloon koomen werken; want thans zelfs koomen ze met geheele benden jaarlijks uit de *Javaanſche* bovenlanden, meer dan honderd uuren ver, naar de *Bataviſche* ommelanden, om daar op ſuikermolens voor een zeer maatig dagloon te werken; zijnde bekend onder den naam van *Boejangers*. Ik breng dit overtuigend bewijs uitdrukkelijk bij, om dat ik weet, dat de voornaamſte tegenwerping der voorſtanders van het tegenwoordig onzinnig ſystema van regeeringsvorm en onderdrukking is, dat de *Javaanen*, eigendom van land en vrijheid van perſoon verkrijgende, door niets meer tot werken zouden te brengen zijn. Doch dit onderwerp zal ik elders breedvoeriger verhandelen. Maatig reken ik, dat *Java*, onder een heilzaam beſtuur, jaarlijks zes maal honderd duizend picols ſuiker kan opbrengen, tegen tien rijksdaalders de picol, en daar van een rijksdaal-

Digitized by Google

daalder pacht, voor het land, zes maal honderd duizend rijksdaalders, en de verkoop in het vaderland op tien ſtuivers het pond, zijnde zeven-en-dertig millioenen en vijf maal honderd duizend guldens, zoude geeven, en zeventig tot tachtig ſchepen bezig houden.

INDIGO.

De toebereiding deezer verwſtoffe is zeer moeſjelijk; echter geeft *Java* de fraaiſte, die in de waereld bekend is. De plant koomt op dien vruchtbaaren grond ongemeen wel voort; maar de wijze, waar op dezelve thans door de *Javaanen*, ingevolge van den plaatshebbenden afſchuwelijken regeeringsvorm, gemaakt moet worden, doet deeze cultuur en manufactuur tot eene plaag en geeſel voor die ongelukkige inlanders verſtrekken. Het voordeel dat de maatſchappij op de weinige honderden picols, die dezelve jaarlijks krijgt, geniet, kan zeer zeker niet opweegen tegen het nadeel en de ſchade, welke door deeze onderdrukking aan het landt wordt toegebragt. Echter wordt deeze cultuur ſteeds den hoofden en reſidenten ten ſterkſten aanbevolen, zoodanig dat deeze verplicht zijn daar aan te voldoen, hoe duidelijk men het ſchadelijke daar van moge inzien.

Dat men, zoo als het nu is, de *Javaanen* niet zoude kunnen overhaalen om vrijwillig indigo te maaken, kan men ligt begrijpen, vooral voor den prijs, dien de maatſchappij daar voor betaalt; men moet die dus van en door de regenten verkrij-

krijgen. Deeze, die het als een lastpost aanzien, doch daar aan voldoen moeten, geeven eenige desſa's met de daar toe behoorende gronden en inwooners voor dit werk; die dan, onder op- en toezicht van *Europeſche* indigo-maakers, indigo planten en toebereiden. Hoe dit werk nu gaat, daar de *Javaan* geen het minſte belang bij heeft, kan men zich ligt voorſtellen. De regent behoudt voor zich het geld, het welk de maatſchappij daar voor betaalt, en ſcheldt de inwooners van die desſa's daar voor kwijt de rijst, die zijlieden hem anders moeten opbrengen, en de heerendienſten, die zij voor hem moeten verrichten; zoo dat de *Javaan* dit werk verrichten moet alleen voor het vrije genot van zijne rijstvelden; waar mede hij vrij wel te vreden is. Dog te verwagten dat hij eenig belang zoude ſtellen, of zich moeite zoude geeven om de indigo fijn en fraai te maaken, dit zoude te veel gevergd zijn; vooral daar, hoe fijner men dezelve maakt, hoe ligter dezelve wordt, en dus tot ſchade ſtrekt van den maaker, die eene zekere hoeveelheid leveren moet.

Onder een ander en beter beſtuur, ſchoon meest alle andere cultuuren waarſchijnlijk voordeeliger, en zeker minder moeijelijk, vooral in het begin, zijn zouden, zouden echter ook wel zeker ſommige landhouders zich op het planten en toebereiden van deeze verwſtoffe toeleggen. Dan, het is onmogelijk eenige gisſing te maaken, hoeveel *Java* jaarlijke zoude kunnen opleveren. Echter denk ik, dat, wanneer de ondervinding doet zien, dat dezelve met voordeel konde gemaakt en verkogt worden, weldra zich lieſheb-

Digitized by Google

hebbers zouden opdoen om het te onderneemen. Daar de prijs van de meerdere of mindere fijnheid der indigo moet af hangen, zoo is het onmogelijk iets zekers dienaangaande te zeggen. Doch ik vermeene, dat fraaije indigo, die in het vaderland zeven tot agt guldens het pond waardig is, op *Java*, op vrijen grond, met vrije landbouwers, voor honderd, ten hoogſten honderd en twintig ſtuivers, zoude kunnen worden gemaakt; het welk, het onderſcheid van het geld mede in acht genomen, nog een goed voordeel zoude opleveren.

Tijd en ondervinding zouden ſpoedig doen zien, wat van dit artikel te verwagten zoude zijn, en welke pacht het ten algemeenen voordeele zoude kunnen opbrengen. Zeker ſtel ik intusſchen, dat het altijd een voorbrengſel van groot gewigt en aangelegenheid zal zijn.

ARRAK.

Het maaken van arrak is thans alleen te *Batavia* geöorloofd. Door middel van geſchenken hebben de *Chineezen* der hoofdplaats, van een der voorige gouverneurs-generaal, dit voorrecht weeten te verkrijgen. De handel en uitvoer van deezen ſterken drank, die tot nog toe nergends draaglijk heeft kunnen nagemaakt worden, zoude onnoemelijke voordeelen en ſchatten aan ons land kunnen toebrengen, vooral wanneer de uitbreiding der ſuiker-cultuur en de vermenigvuldiging van rijst, de eerſte ſtoffen, daar toe noodig, zoo veel beter koop en meer overvloedig maakten.

De

Digitized by Google

De *Engelſchen*, die te *Bengalen* en *Bombay* ook eene foort van arrak maaken, hebben te vergeefs zwaare tollen op het invoeren van onze arrak gelegd, en hunne ſoldaaten en matroozen die van hun maakzel met geweld opgedrongen; onze arrak blijft altijd in navraage, en kan in menigte over gantsch *Indië* verkogt worden. Maar ook voor *Europa* zoude het een zeer goed artikel van vervoer moeten worden, als de handel daar in open geſteld wierdt, en over gantsch *Java*, waar de rijst het beste koop is, dezelve gemaakt mogt worden. In de binnenſte gedeelten van *Java* is de rijst ſomtijds zoo overvloedig dat dezelve niet verkogt kan worden; doch de vervoer over de gebergtens naar de ſtranden te moeijelijk en kostbaar om voordeel te kunnen geeven. Indien nu op zulke plaatzen vooral ſuiker gemaakt wierdt, zoude het deſtilleeren van arrak daar zeker ook met groot voordeel ondernomen kunnen worden.

Arrak is door geheel *Europa* bekend en gezogt, zoo dat zeer veel daar van ingevoerd en verkogt zal kunnen worden voor dat het onze vaderlandſche genever en andere branderijen eenig nadeel zal toebrengen.

Dit artikel behoort zekerlijk ook tot die voorwerpen, waar van het onbegrijpelijk is, dat dezelve beſtendig aan de oplettendheid onzer landgenooten onſnapt zijn. De prijs der arrak is op *Java* zoo gering, en in *Europa* wederom zoo hoog, dat het een der meest winstgeevende artikelen der maatſchappij had kunnen zijn. Dezelve zal altijd voor vijf-en-dertig rijksdaalders de legger, en mogelijk

Digitized by Google

hier na nog voor minder, te krijgen zijn; waar tegen de maatschappij somtijds tot zeven honderd guldens gehad heeft. Dan, gesteld de prijs daalde tot op vier honderd guldens de legger, welk onbegrijpelijk voordeel zoude die handel dan nog niet opleveren! En ik zie niet wat daar aan eenigzins hinderlijk zoude kunnen zijn.

Te bepaalen, of liever te gissen, hoe veel arrak jaarlijks met voordeel naar *Europa* vervoerd zoude kunnen worden, is moeijelijk; echter zoude het waarschijnlijk al zeer veel kunnen zijn. *Oost-indië* vertiert ook al eene groote hoeveelheid; en gesteld, voor beide markten te samen wierden op *Java* jaarlijks honderd duizend leggers aangemaakt, zoo zoude dit drie millioën vijf maal honderd duizend rijksdaalders in het land brengen, en aan pacht tegen vijf rijksdaalders per legger vijf honderd duizend rijksdaalders geeven. Ook zoude de verkoop in *Indië*, doch nog meer in *Europa*, aanzienlijke voordeelen aan den handelaar opleveren; terwijl meer dan honderd schepen met den vervoer daar van zouden bezig gehouden worden.

LANGE PEPER,

Die de inlanders Tjabee noemen, is in *Europa* zeer wel bekend en gezogt, en is van 20 tot 25 stuivers het pond waardig, daar de picol op *Java* voor vijf rijksdaalders te krijgen is. Het is een klimop gelijk de ronde peper, en koomt overal voort waar deeze groeit; zoo dat, indien de vertier in *Europa* aanzienlijk bevonden wierdt, zonder den prijs veel te

Digitized by Google

te doen daalen, ook dit een zeer voordeelig artikel van vervoer en handel naar derwaards zoude kunnen worden. Ten minſten kan het onder die voortbrengſelen gerekend worden, die met voordeel een gedeelte van eene vermengde lading zouden kunnen uitmaaken; en wordt dus ten dien einde door mij ter ſpeculatie hier mede bijgebragt onder de vruchten van *Java*.

STAARTPEPER,

Ook Cubebe genoemd, is bijna gelijk aan de gemeene ronde peper, behalven dat iedere korrel een klein ſtaartje heeft. Deeze vrucht is in de west van *Indië* zeer gezogt, als ook in *Europa*; en daar dezelve op *Java* zeer weelderig groeit, zoo kan dit voortbrengſel ook zeker onder de winſt- en voordeelgeevende vruchten van het eiland *Java* geſteld worden. Onder een veranderd beſtuur en vrijheid van handel zal de ondervinding ſpoedig en het beſte doen zien, van welk gewigt dit en andere dergelijke artikelen voor het algemeen zijn; zullende zoo wel landman als handelaar ſpoedig ontwaaren, in den aanplant of vervoer van welke voortbrengſelen het meeſte voordeel voor hun te vinden is.

TAMARINDE.

De boom, die deeze vrucht draagt, is de fraaiſte in de waereld; en eene laan van dezelve overtreft alles, wat men zich van dien aart voorſtellen kan; vooral in zulk eene heete luchtſtreek als *Java*. Met

Digitized by Google 1623754

goed beleid zouden in dertig jaaren alle de wegen langs *Java* daar mede beplant en overſchaduwd kunnen zijn; want dezelve groeit zeer langzaam op, doch ſtaat dan ook eeuwen lang. Deszelfs zuure doch gezonde vrucht is in *Europa* zeer bekend; men kan de picol daar van op *Java* voor veertig ſtuivers koopen; dezelve zoude dus zeker onder de andere gemengde artikelen van vervoer naar *Europa* gerekend kunnen worden, en een reedelijk voordeel geeven. Geſuikerd, en door kooken tot gelij gemaakt, zoude dezelve minder plaats beneemen, en dus de winst vermeerderen.

CURCUMA.

Dit is een wortel, die door gantsch *Java* in de boschen in 't wilde groeit, doch een zeer aangenaame geur en ſmaak heeft, en gedroogd en fijn geſtampt, eene zeer fraaije geele kleur oplevert. Dezelve is in *Europa* ook reeds zeer wel bekend, en ſomtijds hoog in prijs; daar ze op *Java* voor eene kleinigheid te krijgen is van de *Javaanen*, die dezelve ſlegts in de bosſchen uit den grond behoeven te haalen. Geheel en gedroogd neemt die vrucht veel plaats weg; doch fijn geſtampt, en in kisten of vaten gepakt kan men dezelve zeer in een perſen.

Waarſchijnelijk meer bekend, en in *Europa* in meerder hoeveelheid aangebragt, zoude deeze wortel als eene verwſtoffe een aanzienlijk artikel van vertier, en dus ook van vervoer van *Java* naar het vaderland kunnen worden.

SAL-

Digitized by Google

SALPÊTER.

Dit is geen natuurlijk voortbrengſel van *Java*, doch kan daar door kunst voortgebragt worden, zijnde de luchtgeſteldheid zoo wel als de grond daar zeer geſchikt toe.

Ik heb, niet zonder aanzienlijke onkosten, bij *Sourabaja* eene zeer uitgebreide ſalpétermakerij aangelegd, die in der tijd zoo veel ſalpéter zal kunnen opleveren, als voor het vertier van onze *Oost-indiſche* bezittingen zal noodig zijn. Echter zoo dezelve goedkoop en in menigte konde aangemaakt worden, zoude het zeker ook een goed artikel van handel en vervoer naar *Europa* kunnen zijn, ſchoon het moeijelijk zal wezen dezelve zoo goedkoop als de *Bengaalſche* te maaken; want wat de hoedanigheid betreft, zoo is die van mijne fabriek te *Sourabaja* ruim zoo goed bevonden, bij ondervinding, als die van *Bengalen*. Zoo veel echter, als ons vaderland voor eigen gebruik, zoo voor de zee- als landmagt, noodig zal hebben, denke ik dat zeker altijd met voordeel op *Java* zal kunnen vervaardigd worden.

CALAPPUSBOOMEN.

Deeze worden ook cocosboomen genoemd, en zijn op *Java*, gelijk in alle heete luchtſtreeken tuſſchen de keerkringen gelegen, in overvloed. Dezelve zijn voldoende bekend en beſchreven; en een ieder weet dus van wat uitgebreid nut derzelver verſcheiden voortbrengſelen zijn. Derzelver olie in

Digitized by Google

het bijzonder is voor *Java* van groote aangelegenheid, zoo tot voedzel als om in de lampen te branden, en is dus een groot voorwerp van handel, en zelfs van vervoer naar den overwal en elders. Het nut van de schillen der nooten tot het slaan van touwwerken heb ik reeds onder het artikel Cayer verhandeld. De aanplant der calappusboomen is gevolgelijk van de grootste aangelegenheid, en kan niet genoeg aangemoedigd worden. Het doen leveren van dien olie, als eene verplichting aan de maatschappij, heeft deeze culture ook sterk doen verminderen; doch vrijheid zal de wond spoedig heelen, en de kalappusboomen met alle de overige doen bloeijen.

PAARLEN.

Dezelve worden op de droogtens en banken langs de stranden van *Java* zeer zeker gevonden; doch de vrees voor monopolie en verdrukking der maatschappij heeft zoo wel *Javaanen* als anderen afgehouden om veel moeite tot die visscherij aante wenden. Dan, wanneer vrijheid en eigendom eens zullen zijn ingevoerd, en een ieder zeker zal zijn, de vrucht van zijne moeite en arbeid zelf te zullen genieten, dan zullen er ook wel onderneemende menschen gevonden worden, die deeze bron van rijkdom zullen opspooren. En ik twijfel geenzins, of de moeite zal zeer wel aan de verwagting voldoen. Zoo wel te *Japara* als te *Sumanaja* heb ik, ter speculatie, oesters doen opvisschen, en daar in vrij veele en redelijk groote paarlen gevon-

den,

den, schoon niet fraai of regelmaatig, noch rond van vorm; dan, de menigte der oesters was te gering om veel te kunnen verwagten, en mijne veelvuldige bezigheden beletteden mij verdere proeven daar van te neemen.

IJZERMYNEN.

Zeer rijke ijzermijnen worden in menigte op *Java* gevonden. Wanneer men nu hier bij voegt de oneindig groote hoeveelheid van brandhout, en de goedkoopheid der werkloonen, zoo zal men mij ligt willen gelooven, dat men op *Java* met zeer groot voordeel ijzersmelterijen zoude kunnen aanleggen. Het is eens door *Chineezen* in den oosthoek beproefd, en alleen niet voortgezet, om dat deeze de kunst niet verstonden om de noodige ovens te maaken. Doch het weinige ijzer, dat ze voortbragten, was van zeer goede hoedanigheid. Weshalven ik verzekerd ben, dat het, door deskundigen ondernomen, zeer wel zoude uitvallen. Steenkool-mijnen heeft men op *Java* ook, en kunnen ligtelijk uitgegraven worden; zoo dat men steenkoolen in overvloed tot het smelten en smeeden van het ijzer zoude kunnen krijgen.

GOUD.

Schoon er ontegenzprekelijk goudmijnen op *Java* gevonden worden, zoude ik nimmer wenschen noch aanraaden dat dezelve opgezogt of uitgegraven wierden. Overal waar mijnen bewerkt worden,

Digitized by Google

wordt de akkerbouw veronachtzaamd; de waare rijkdommen worden voor de ingebeelde verwaarloosd. Rijst, peper, coffij en catoen zijn beter dan goud voor *Java*; als deeze vrij mogen worden voortgebragt en vervoerd, zal het goud in overvloed op *Java* gebragt worden. *Sumatra*, *Borneo* en veele oosterſche eilanden leveren onbegrijpelijk veel goud op; en zoo dra de handel met *Java* toeneemt zal ook het goud aldaar vermenigvuldigen. Op *Java* is reeds veel goud; doch uit oorzaak van de ellendige en drukkende regeering is het meest onder den grond begraven, of in kleinodiën en verſierſelen voor het algemeen nutteloos gemaakt; doch eene vrije en open handel zoude dit metaal ſpoedig in muntſpecien herſcheppen; en het voordeel van den omloop (circulatie) door den handel ook voor de oogen der inlanders wel dra begrijpelijk worden.

Bijna alles wat van *Java* naar *Sumatra's* weſtkust, den overwal en de oosterſche eilanden vervoerd wordt, doch vooral rijst, zout en *Javaſche* kleedjes, wordt met ſtofgoud betaald. Men zal moeijelijk willen gelooven, in welke hoeveelheid hetzelve van die plaatſen wordt aangebragt; terwijl het zeker bij verbetering van beſtuur nog wel in vijf maal grooter hoeveelheid aangebragt zoude worden. Het goud van *Borneo* is het ſlegtſte, en gemeenlijk van 18 tot 19 caraat; dat van *Sumatra* is veel fijner, en van 22 tot 23 caraat; doch dat van *Ternaaten*, *Batchian*, *Gorontalo* en andere plaatſen daar omtrent is het beſte van allen, en altijd ruim 23 caraat. De menigte die aan gewigt wordt ingevoerd, of ingevoerd konde worden, is

moei-

Digitized by Google

moeijelijk optegeeven. Echter is het geenszins overgedreven, te ſtellen, dat thans jaarlijks ruim tien duizend oncen goud op *Java* worden ingebragt; en dat dit ten minſten tot vijftig duizend oncen, onder een beter en vrij beſtuur, vermeerderd zoude worden.

Eene gouden munt, zuiver in gewigt en fijnheid, zoude dan ook ſpoedig van groot nut zijn, en de circulatie van geld bevorderen. Tegenwoordig wordt daar van een ſchandelijk misbruik gemaakt door de magtigen van *Batavia*, die, wanneer ze door dwang en monopolie meest al het goud hebben opgekogt, voor hunne rekening daar van ropijen laaten ſlaan, die altijd verre beneden het behoorlijke gehalte van fijnheid zijn, en dus in den handel niet aangenomen worden, waar door het algemeen veel moet lijden.

De uitvoer van goud naar *Europa* en naar de west van *Indië* is thans zeer voordeelig, om dat het goud daar hooger in prijs naar evenredigheid van het zilver is dan op *Java* en in de oost. Doch wanneer de vrije handel en uitvoer der voortbrengſelen van *Java* geldſpecien zal vereisſchen en noodzaakelijk maaken, dan zal ook de wisſel in voordeel van *Java* keeren, en het goud niet meer uitgevoerd worden.

De aanbreng van zilveren en koperen ſpecien zal noodig en voordeelig zijn tot effenmaaking van het evenwigt in den handel, doch in het einde door vermenigvuldiging ook het evenwigt tusſchen goud en zilver herſtellen.

Digitized by Google

ZILVER.

Het zilver wordt in *Oost-indië* uit *Europa* aangebragt. De meest gezogte en bekende muntspecien zijn *Spaansche* stukken van agten, piasters genoemd, en keizersdaalders. Ropijen van allerhande soort en waarde worden in de *west* van *Indië* gemaakt, en zijn meest alle gangbaar op *Java*. Te *Batavia* worden ook zilveren ropijen gemaakt; doch de *Spaansche* piasters zijn het beste om intevoeren; de *Chineezen* zenden ze jaarlijks in groote menigte naar *China*, het welk de regeering op *Batavia* het onberedeneerde besluit heeft doen neemen, de waardij der piasters van 60 tot 64 stuivers te verhoogen; en toen dit, zoo als natuurlijk was, den uitvoer niet verminderde, denzelven geheel te verbieden, het welk even vruchteloos als de verhooging is. De aanmoediging van den aanbouw van catoen en andere artikelen, die voor *China* goed zijn, en het toestaan van den vrijen uitvoer van dezelve, zoude zrij beter aan het oogmerk voldoen, en de geldspecie in het land doen blijven. Doch zulke denkbeelden zijn veel te verre verheven boven de begrippen der tegenwoordige regeering.

VEE.

De veeteelt en de verbetering der verschillende soorten van vee is in alle tijden en landen altijd voor eene zaak van het grootste gewigt gehouden. Dan, de edele regeering van *Batavia* heeft zich nimmer met zulke *kleinigheden* opgehouden. Alle soor-

ten

ten van vee, doch bijzonder paarden, rundvee en ſchaapen, zijn intusſchen over geheel *Java* verbasterd, klein, onaanzienlijk, en van de ſlegtſte ſoort, welke in de waereld bekend zijn. Zeer nuttig en noodzaakelijk zoude het derhalven zijn, ook hier in verbetering te wege te brengen.

Vrijheid is de beste aanmoediging en kost het minſte. Men geeve het land in eigendom, en ſtelle den handel open, en weldra zal de aankweeking van vee van allerhande ſoort een voorwerp van werkzaamheid worden. De invoer van de beste merriën, voornaamelijk van *Arabiſche*; het aanleggen van ſtoeterijen en veefokkerijen, zoo van hoornvee als van ſchaapen, dit alles zal ſpoedig een aanvang neemen en met ernst voortgezet worden. De ſchepen, die zoo uit het vaderland als uit andere landen naar *Java* koomen, om deszelfs voortbrengſelen van daar te haalen, zullen gaerne merriën, koeijen en ſchaapen van de beste ſoorten aanbrengen; en op die wijze zullen de verſchillende ſoorten allengs verbeterd worden.

De handel de winſten, en de winst den vertier vermeerderende, zullen de ſlagters te *Batavia* en elders over *Java* zich toeleggen om vee te mesten, en goed vleesch op de markt te bezorgen.

In ſtede van de veele doch magere koeijen, die thans zoo weinig melk geeven, zal men ſtoute en ſterke beesten krijgen, die goed moordeel zullen geeven; ook zal men dan hooge fraaije *Arabiſche* en *Perſiaanſche* paarden, in ſtede van de kleine onaanzienlijke katten, waar mede men thans te vrede moet zijn,

zijn, kunnen hebben, zoo wel voor den zadel als wagenpaarden.

HUIDEN.

Aangezien de menigte van vee, welke op *Java* is, zoude men moeten denken, dat de handel in huiden zeer groot was; doch dit is zoo niet. Zeer veel leder wordt op *Java* verbruikt; doch de kunst om het wél te bereiden is aldaar geheel onbekend. Er is geen éene goede loogaarberij op geheel *Java*; en eenige loogaarbers, die hun ambagt wél verstonden, zouden daar spoedig hun fortuin maaken. Veel lederwerk is er op *Java* noodig, en het wordt er wél betaald; doch zoo het leder er wél toebereid wierdt, zou de uitvoer van dit artikel naar den overwal en naar de *oosterſche* eilanden, ook nog zeer aanzienlijk kunnen worden.

Bontwerk is op *Java* ook; sommige soorten van aapen en eikhoorntjes, die men suriekatjes noemt, en in overvloed op *Java* gevonden worden, geeven fraaije vellen, die waarschijnelijk ook met voordeel naar *China*, en zelfs naar *Europa*, zouden te brengen zijn.

DINGDING.

Zoo noemt men het afgesneden en in de zon gedroogde vleesch van hertebeesten, wilde zwijnen en buffels. In sommige plaatzen op *Java*, en waar groote bosschen zijn, is het jaagen van wild zeer winstgeevende door het maaken van deeze dingding, die

die naar den overwal en naar *China* vervoerd wordt, en dus een aanzienlijken tak van vertier voor *Java* uitmaakt. De zenuwen der hertebeesten en buffels worden door de *Chineezen* hooggeacht en duur betaald, zijnde eene voedzaame en lekkere ſpijze; de jagers ſnijden dus dezelve zorgvuldig uit, droogen dezelve, en verkoopen ze ten duurſten. De huiden, zoo van dit wild als van de tijgers, als ook de klaauwen en tanden der laatſte, worden met voordeel verkogt. Eene ſoort van wilde en zeer fraaije koebeesten, mede in ſommige bosſchen van *Java* gevonden, en bantingers genoemd wordende, zijn ook met voordeel te jagen.

CASSAVE,

Die ook manioc genoemd wordt, en in de *Westindiën* algemeen tot voedzel der ſlaaven dient, is voor eenige jaaren van *Isle de France* te *Batavia* gebragt, doch wordt meer uit rarieteit dan tot nut geplant. De gouverneur VAN OVERSTRAATEN heeft dezelve op *Java* aangebragt en aan de inlandſche regenten uitgedeeld; doch door hunne onverſchilligheid en vadzigheid, zoo wel als de ſchuwheid van den inlander voor alle nieuwe aanplantingen, welke een natuurlijk gevolg van den tegenwoordigen regeeringsvorm is, heeft deeze nuttige wortel weinig voortgang gemaakt.

In den oosthoek van *Java* heb ik dezelve gebragt, en door ongeloofelijke moeite van overreding, uitlegging en eigen aanplanting, dezelve, vooral in en omtrent *Sourabaja*, vrij algemeen uitgebreid.

Dee-

Digitized by Google

Deeze wortel is, hoodzaakelijk nuttig op *Java* in geval van een gedeeltelijk misgewas van de rijst.

AGARAGAR.

Dit is eene ſoort van zeegewas, gelijkende naar mos, dat langs *Java* opgevischt wordt, en waar van de *Chineezen* eene ſoort van gelij maaken, door hun Tjintjauw genoemd, welke zeer ſmaakelijk en verkoelend is.

Als een aanmerkelijk artikel van vervoer naar *China* dient dit gewas ook aangezien en aangemoedigd te worden, kunnende bij uitvoer zeker ook tol betaalen, en dus tot de inkoomſten van het land het hunne bijdraagen. Mogelijk zoude het in *Europa*, indien het aldaar bekend was, insgelijks gewild zijn, en een artikel van uitvoer naar derwaards worden.

De *Franſchen* kennen en gebruiken eene ſoort er van om gelij te maaken, welke zij *mouſſe du Japon* noemen; doch van welke plaats zij het krijgen heb ik nimmer kunnen naſpeuren.

CADJANG.

Verſcheiden ſoorten van erweten, welke op *Java* voortkoomen, doch voornaamelijk groene en zwarte, worden over 't algemeen cadjang genoemd. De maatſchappij, dezelve tot mondbehoeften voor haare ſchepen noodig hebbende, heeft de levering daar van aan ſommige regenten als eene verplichting of contingent opgelegd. Dit heeft den aanbouw daar

Digitized by Google

daar van terſtond verminderd en de levering moeijelijk gemaakt. Het is eene goede gezonde ſpijs, doch de uitvoer daar van is nooit aanmerkelijk geweest, en zal nooit, denk ik, aanzienlijk worden, om dat aan de rijst, in gantsch *Indië*, door de inlanders de voorkeur wordt gegeeven. Van ſommige cadjang wordt olie gemaakt, die mogelijk, wanneer de ſcheepsbouw en ſcheepvaart op *Java* toeneemt, nuttig en voordeelig zoude kunnen worden, zoo wel tot branding als tot andere eindens; en vooral indien de calappus-olie duurer en ſchaars mogt worden, zoo als waarſchijnlijk is.

TABAK.

Dit is een merkwaardig artikel van aanplant, handel en vervoer, en een levendig bewijs van den invloed der vrijheid in den handel; want de maatſchappij zich nimmer met dit voortbrengſel bemoeid hebbende, heeft deszelfs aanbouw en handel onopgemerkt blijven bloeijen en toeneemen; daar alle artikelen, die onder het alvernielend monopolie der maatſchappij vervallen zijn, ſteeds kwijnen, en zelfs te gronde zouden gaan, indien de aanplant daar van niet door geweld wierdt ſtaande gehouden.

Java voorziet *Sumatra*, den overwal, en bijna de geheele oost van tabak, die door de inlanders meest gekaauwd wordt. De *Chineezen*, die alle pachten bij uitſluiting onder zich hebben, zouden het beste kunnen opgeeven, hoe ongelóofelijk veel tabak jaarlijks van *Java* wordt uitgevoerd, en welke

Digitized by Google

ke aanzienlijke ſommen aan pacht daar voor aan hun betaald worden.

VOGELNESTJES.

Dit voortbrengſel van *Java* is zeker van eene bijzondere ſoort; het is noch de vrucht van den grond, noch het werk van menſchen handen. Het recht van eigendom daar toe kan moeijelijk bepaald of aangetoond worden; het algemeen of het land heeft dus het naaſte recht daar op; of wel in de vorſten landen, daar de meeste gevonden worden, de vorſten zelve, en in onze landen tot nog toe de maatſchappij. De klippen of holle rotſen, waar in ze door de vogeltjes (kleine blaauwachtige zwaluwtjes) gemaakt worden, of wel de inzameling daar van, te verpachten, ſchijnt dus redelijk en billijk te zijn; en ik zie niet in, hoe men het beter konde inrichten; want de inzameling daar van voor ieder open te ſtellen, zoude het voordeel voor alle geheel te niet doen, dewijl de klippen ſchoon gehouden en bewaakt moeten worden, zullen de vogelnestjes wit en goed zijn. Des niettegenſtaande is de handelwijze, welke tegenwoordig dienaangaande plaats vindt, hoogstnadeelig; naamelijk, dat de opperhoofden of reſidenten der maatſchappij aan de hoven der beide vorſten bij uitſluiting de pacht daar van hebben, en met den gouverneur van *Java* de winst op den verkoop te *Batavia* deelen, zonder dat de maatſchappij of het land daar eenig voordeel van heeft; ſchoon daarentegen dit tot een inkoomen voor die reſidenten verſtrekt, die anders van het

geen

Digitized by Google

geen zijlieden van de maatschappij genieten onmogelijk zouden kunnen bestaan. In de landen der maatschappij vallen weinig vogelnestjes; doch de inzameling daar van zoude openlijk aan den meestbiedenden tot voordeel van het land verpacht kunnen worden; en dan een pacht of tol op den uitvoer, zoo wel op deeze als op die uit de vorstenlanden; 't welk een aanzienlijk inkomen zoude opleveren. Veele worden thans, zoo uit de vorstenlanden als uit die der maatschappij, gesmokkeld door de *Chineezen*, die alle verboden en gestolen goederen opkoopen. De kosten der inzameling zijn niet groot; de pagt, welke door de residenten aan de vorsten betaald wordt, zeer matig; en dus, daar de prijs der nestjes te *Batavia* bij den verkoop zeer hoog is, zoo maaken de residenten en de gouverneur van *Java* eene groote winst met dezelve. Een picol van de beste of witte zoort wordt tot voor drie duizend rijksdaalders verkogt. In alle gevallen is het zeker een zeer aanzienlijk artikel van uitvoer voor *Java*, dewijl het jaarlijks eene halve millioen rijksdaalders in het land brengt; welke som oorsprongelijk noch geld, noch moeite, noch werk kost, en dus eene zuivere winst uitmaakt. Een billijke pacht of tol bij den vervoer zoude ligthans redelijk zijn, en eene goede winst voor het land opbrengen.

Twee tot drie honderd picols, die jaarlijks ingezameld worden, gaan alle naar *China*, daar dezelve gretig gekogt worden.

TRIPANGS.

Dit is, geloof ik, eene foort van polypus of leevend zeegewas, en gelijkt naar een groote aardaker, zijnde zwart en langwerpig. Dezelve worden in zee rondom *Java* gevischt, door de *Chineezen* opgekogt, en naar *China* ter verkoop gezonden. De *Chineezen* eeten de tripanga, en ze worden in *China* vrij duur betaald, zoo dat door de verzenders eene groote winst daar van genoten wordt. Het is dus mede een zeer voordeelig artikel van uitvoer voor *Java*, vooral dewijl het naar *China* gaat, alwaar het evenwigt des handels anders zoo zeer in ons nadeel is, en dus alle voortbrengfelen, die naar derwaard vervoerd kunnen worden, door een goed beſtuur zeker ten ſterkſten ondersteund en aangemoedigd dienen te worden. Echter kan een billijke tol op den uitvoer van tripangs een goed voordeel voor den ſtaat opleveren.

GENIÉTRIES.

Zoo noemt men eene kleine vrucht, welke als eene gerimpelde graauwe erwt er uitziet, en in de *Javaſche* bovenlanden voorkomt; dezelve wordt naar *Bengalen*, *Coromandel*, *Malabar* en *Surattе* vervoerd, alwaar de *Braminen* en andere *Hindoes* dezelve, doorboord en op ſnoeren geregen, als paarlen om den hals dragen. Ik weet niet dat dezelve tot iets anders gebruikt worden of nuttig zijn. Echter is de vervoer groot, en konde nog grooter zijn. De kleinſte zijn het meeste geacht; en duizend,

Digitized by Google

zand, die men in de hand besluiten kan, zijn veel waard. Ze worden verkogt bij catti's of honderd duizend stuks, die men op *Java* voor dertig tot veertig rijksdaalders koopen, en waar voor men in de west van *Indië* tot twee honderd ropijen en meer maaken kan.

Men kan dus deeze vrucht mede stellen onder de voortbrengzelen van *Java*, waar van de vervoer voor den handel zeer voordeelig en winstgeevend is; schoon evenwel niet tot de voornaamste stapel artikelen behoorende.

CARDAMOM.

Deeze groeit op eenige plaatzen hier en daar op *Java*, doch is van slegte hoedanigheid, en geenszins gelijk aan die der *Mallabaarsche* kust. Als een voorwerp van uitsluitenden handel voor de maatschappij zal die plant zeker ook op *Java* nimmer vermenigvuldigen of in hoedanigheid verbeteren; doch mogelijk, dat de alles bezielende en verwarmende vrijheid iets zoodanigs bewerken zoude; en door zorgvuldige oppassing, verplanting, en in 't werkstelling van die middelen, waar door vruchten en planten verbeterd worden, ook deeze geestrijke specerij op *Java* tot meerder volkomenheid gebragt, en daar door aan de *Mallabaarsche* gelijk wierde; dat zeer waarschijnelijk is, daar de grond en luchtgesteldheid van *Mallabar* zoo veel overeenkomst met die van *Java* heeft. De navraage in *Europa* moet nog al groot zijn; en de prijs zou-

de zeker den landman en handelaar tot den aanbouw en vervoer daar van aanmoedigen.

CAIJER.

Dit is de buitenſte ſchil der calappus of cocosnooten. Dezelve wordt eerst in water geweekt, daarna geklopt, en vervolgens tot draaden geſponnen, die dan tot de beste cabels, ankertouwen en trosſen geſlagen kunnen worden. *Java* zoude alle onze ſchepen gemakkelijk daar van kunnen voorzien, indien het bewerken geen gedwongen arbeid was, en de werklieden behoorlijk betaald wierden. Zoo als het thans geſchiedt is het een moeijelijk en langwijlig werk; doch ik heb werktuigen uitgevonden, om ze met radwerk te ſpinnen, en zulks te *Sourabaja* reeds begonnen in het werk te ſtellen. Zonder twijfel zal men het kloppen, dat noodzaakelijk is om de ſchillen tot draaden te braken, ook veel voordeeliger en ſpoediger met ſtampers, door molens gedreven, kunnen verrichten.

GOEMOETIE.

Dit is een zwart hair of draad, het welk rondom de ſtam van een boom groeit, die arengboom genoemd, en op *Java* gevonden wordt. Dit hair, gezuiverd, wordt tot draaden geſponnen, en dan tot allerhande ſoorten van touwwerken geſlagen. Deeze ſtoffe is buitengemeen ſterk, en bijna onvergangelijk. Bij ondervinding weet men, dat dezelve,

Digitized by Google

ve, vijftig en meer jaaren onder den grond begraven, echter niet verrot is.

De arengboom behoort tot de clasſe der palmboomen, en koomt op *Java* zeer wel voort; ik heb in den oosthoek, daar dezelve ſchaars begonnen te worden, er meer dan vijftig duizend laaten aanplanten. Uit het ſap van deezen boom kan men ook eene ſoort van ſterken drank branden; en volgens mijn oordeel moet hetzelve ook ſuiker geeven.

ZOUT.

Het maaken van zout, en de uitſluitende verkoop daar van, is geheel in de handen der *Chineezen*, die onbegrijpelijke winſten daar mede behaalen. Langs de kust van het gouvernement van *Java* hebben zij, op alle de daar toe meest geſchikte plaatſen, de beste en volkrijkſte desſa's in huur; van de huur, welke zij betaalen, krijgt de maatſchappij de ééne, en de regenten, onder wier diſtricten die plaatſen ſtaan, de andere helft. Alle de inwooners dier desſa's moeten als heerendienſten zout voor die *Chineeſche* pachters maaken; dan de rijst en andere afgaven, welke zij buiten dien moeten opbrengen, bedraagt ruim zoo veel als de pacht, welke de *Chineezen* betaalen; zoo dat al het aangemaakt wordende zout zuivere winst is; waar voor echter de *Chineezen* aanzienlijke geſchenken jaarlijks aan den gouverneur van *Java* moeten doen. De capiteins of hoofden der *Chineezen*, die gemeenlijk de rijkſten zijn, en dus den meesten invloed hebben, bezitten meerendeels deeze pachten en uitſluiten-

tenden handel, en worden daar in, om hunne geſchenken, ten ſterkſten gehandhaafd.

Het zout, langs de rivieren naar de bovenlanden vervoerd, geeft eene aanzienlijke winst; veel gaat er van naar *Batavia* en naar den overwal, waar het duur is, en met veel voordeel verkogt wordt. Langs de ſtranden, waar het gemaakt wordt, is het zeer goedkoop, en wordt voor den vervoer tegen een beſpottelijk laagen prijs verkogt, ja ſomtijds voor vijf rijksdaalders het last van vijf duizend ponden. Dan, bij kleine gedeelten, voor den vertier, dwingen de magtige en beſchermde *Chineezen* den armen *Javaan*, hetzelve tegen een ſchandelijk hoogen prijs te koopen, en beletten ten ſtrengſten aan de arme inwooners, hetzelve voor eigen gebruik te maaken. Zeer aanmerkelijk is het, dat de zout-desſa's, buiten den aanmaak van zout, zoo veel aan de *Chineezen* opbrengen, daar zij echter pacht er voor betaalen; dat de inwooners van deeze desſa's evenwel niet meer gedrukt zijn dan die van andere; dat de maatſchappij de helft der pacht krijgende, zulks de overige verplichtingen der regenten niet vermindert; en dat de *Chineezen*, al het opgeleverde zout voor niet hebbende, zulke grove winſten daar van trekken, waar van de compagnie geen voordeel hoegenaamd beeft. De gevolgen, hier uit afteleiden, zijn zoo eenvoudig en duidelijk, dat ik zoude geloven mijne leezers te verveelen met dezelve op te tellen.

Ik durve niet op mij neemen om te beſliſſen, of men het aanmaaken en verkoopen van zout geheel vrij en open voor een ieder zoude behooren te ſtellen;

Digitized by Google

len; ik geloove, weinige daar bij bevoordeeld zouden worden; en dat, zonder onredelijkheid en onderdrukking toetelaaten, gelijk thans geschiedt, men, onder een behoorlijk bestuur, het maaken en verkoopen van zout tot een zeer aanzienlijken tak van 's Lands inkoomen, en dus tot welzijn en voordeel van allen, zoude kunnen maaken, het zij voor eigen rekening of bij verpachting; doch zorge dragende, dat al het voordeel voor het land kwame; dat geen ander dan gehuurd of vrijwillig volk daar toe gebruikt wierde; dat geene rijstvelden of andere nuttige gronden daar toe met geweld wierden weggenomen; dat het werk aan geen meer menschen wierde opgedrongen dan er toe noodig zijn; dat het gemaakte zout aan de inwooners des lands, voor laage en billijke prijzen, naar evenredigheid van de afgelegenheid der plaatsen, verkogt wierde; en eindelijk dat het aan de handelaars, tot vervoer naar vreemde plaatsen, altijd mede voor een middenmaatigen prijs en in voldoende hoeveelheid bezorgd wierde.

Volgens deeze inrichting zoude het zout, dat in meest alle beschaafde landen een zichtbaare tak van publiek inkoomen uitmaakt, ook op *Java*, zonder de inwooners te drukken, den lande een aanzienlijk voordeel opbrengen.

LIJNWAATEN.

De aanbreng van lijnwaaten van de *west* van *Indië* te *Batavia*, en de vertier daar van op *Java*, is zeer aanzienlijk; de *Javaanen* weeven wel kleedjes,

zoo witte als gekleurde, voor hun eigen gebruik, en zelfs voor den uitvoer naar de oosterſche eilanden; doch dezelve zijn ſlegt en grof; weshalven de fijne lijnwaaten van *de west*, en de chitſen, die op *Java* in 't geheel niet gemaakt worden, als nog onontbeerlijk zijn. Dan, daar zulke goede catoen op *Java* voorkoomt, waarom zoude het weeven van lijnwaaten ook aldaar door den tijd niet beter geleerd kunnen worden? en zelfs ook het drukken van chitſen? Ik denk zeker van ja; en mogelijk zelfs nog beter dan de gemelde, indien men de *Europeſche* weefſtoelen, die zeker beter dan de *Indiſche* zijn, op *Java* weet intevoeren. Spoedig is het wel niet te verwagten; doch wanneer vrijheid en zekerheid van eigendom de werkzaamheid der *Javaanen* zal bezielen en aanmoedigen, kan men vooronderſtellen, dat het weeven van lijnwaaten een der eerſte bezigheden zal zijn, waar op zij zich zullen toeleggen, en waar in zij, naar alle waarſchijnlijkheid, zeer wel zullen ſlaagen.

Intuſſchen zal de vrije handel in lijnwaaten van *de west* van *Indië*, zoo naar *Java* als naar het vaderland, voor de kooplieden eene bron van groote winst en welvaart zijn; terwijl de compagnie in de laarſte tijden daar op zeker niet veel kan gewonnen hebben.

Alle onze comptoiren, zoo in *Bengalen*, op de kust *Coromandel*, en te *Suratte*, hebben, zedert die landen in handen der *Engelſchen* zijn, noodzaakelijk groot verlies en nadeel, in ſtede van winst, moeten veroorzaaken.

CA-

Digitized by Google

CATOENE GARENS.

Deeze worden thans door de regenten, als eene verplichting aan de maatſchappij geleverd; dit geſchiedt door dwang, gelijk men ligt kan denken. Ieder huisgezin moet daar toe zoo veel ſtrengen leveren, of anders eene boete betaalen, doch zij krijgen daar voor niets van de regenten. Hoe nadeelig dit moet zijn kan men ligt begrijpen, en het is met veel moeite, dat men de bepaalde hoeveelheden bijeen kan krijgen; vooral daar de garens van de fijnſte ſoort moeten zijn. — Ook is dit de grootſte hinderpaal in het voortzetten van de catoen-cultuur; want de *Javanen* beſluiten natuurlijk, dat, wanneer zij er meerder aanplanten, ook nog meerder van hun geëiſcht zal worden.

De uitvoer van catoene garens is ten ſcherpſten verboden; echter weeten de begunſtigde *Chineezen*, en vooral de hoofden dier natie, of capiteins, middelen te vinden, om jaarlijks aanzienlijke hoeveelheden van gekleurde garen, zoo blaauwe als roode, naar den overwal te verzenden, waar op zij eene groote winst hebben. Het is voor zoodanige vrijheden en toelaatingen, dat zij die groote geſchenken doen, die zulk een ruim gedeelte der onnoemelijke inkomſten van den gouverneur van *Java* uitmaaken; en waar door zij lieden dan ook in ſtaat zijn, zulke ongeloofelijke ſommen bij een te zamelen; terwijl de *Europeeſche* en andere handelaars, van die bronnen verſtoken, niets kunnen overhouden om eenig voordeel mede te doen.

Wanneer de levering van catoene garens afge-

Digitized by Google

ſchaft zal worden, zal de cultuur van catoen, als mede het weeven van lijnwaaten, ſpoedig toeneemen en bloeijen.

AMPTGELD.

Dit is eene van die verkeerde maatregelen, die door het oude bewind in 't werk geſteld zijn om den vervallen ſtaat der maatſchappij te herſtellen. Het denkbeeld er van was ontleend van het amptgeld, zoo als het in ſommige plaatzen in de republiek betaald wierdt ten behoeve van den lande. Dan, welk een onderſcheid! In het vaderland zijn de ampten voor het leven, en het amptgeld voor het algemeen; daar men in *Oost-indië* maar weinige jaaren in een post blijft, en de maatſchappij, als een handeldrijvend lichaam, zeker geen recht tot het afperſſen van zulk eene belasting heeft noch hebben kan.

Volgens de eerſte inſtelling zoude een ieder, zonder onderſcheid, die in een post geſteld wierdt, de vier eerſte jaaren, een vierde gedeelte van zijne zuivere inkoomſten, onder eede, moeten uitkeeren; veele zwoeren valſche eeden, en gaven ſlegte kleinigheden, waar van de hoeveelheden (door dien dezelve in een beſloten kist gedaan wierden) niet ontdekt konden worden; maar de geheele ſom bewees zulks. Iemand te *Batavia*, die aldaar een der winstgeevende posten had, ſtak eenige zeer omſlagtig gevouwen papieren, die men voor bankbrieven aanzag, in de kist, doch welke, bij het opneemen, bevonden wierden witte papieren te zijn; men kon-

de

de zulks echter niet bewijzen, en mogelijk wilde men zulks niet doen. Bij de aankoomst der commisfarisfen generaal volkoomen gebleken zijnde, hoe onvoldoende deeze wijze om het amptgeld in te vorderen was, en hoeveel hardheid hier in lag, voor de weinige eerlijken, die geene valfche eeden wilden zweeren, zoo wierdt hezelve eerst veranderd, of verminderd, tot een zesde deel van het geheele inkoomen, doch dit moest dan jaarlijks betaald worden. Dan, deeze wijze ook niet aan de verwagting beantwoordende, wierdt eindelijk de geweldige en willekeurige maatregel ingevoerd, om alle posten, of de inkoomsten daar van, naar welgevallen te waardeeren; en te bepaalen hoeveel een ieder jaarlijks aan amptgeld zoude moeten opbrengen.

Het eenige, wat men in deeze inftelling goed kan noemen, is, dat alle de geenen, die flegts maatige inkoomsten, of weinig meer dan hunne gage en kostgeld, of wel zoo veel als tot hun beftaan noodig was, hadden, geheel van alle afgave bevrijd wierden.

Maar voor het overige was deeze belasting onrechtvaardig, willekeurig en onvoorzichtig; —— nadeelig voor het land en voor de maatfchappij, en onvoldoende aan het oogmerk.

Onrechtvaardig, om dat de maatfchappij geen recht had, noch hebben kon, om haare dienaaren zulke fommen aftepersfen. Waren hunne inkoomsten te groot en door onrechtvaardigheid verkregen, zoo konde daar tegen voorziening gedaan worden. Maar den roof te deelen! leezer, oordeel zelf.

Willekeurig, om dat de belasting naar goeddunken

ken en naar gunst wierdt opgelegd, en bijna alle oogenblikken veranderd.

Onvoorzichtig, omdat, wanneer men met een roover een gedeelte van zijn buit deelt, men geen recht meer heeft om hem voor het rooven optehangen. Alle onderdrukking en knevelarij wierdt daar door zeker gewettigd en gerechtvaardigd.

Nadeelig voor het land en voor de maatschappij, om dat de meesten en magtigsten van die geenen, die amptgeld moeten betaalen, het volkoomen in hunne macht hebben, hunne inkoomsten of afpersingen naar willekeur te vermeerderen; waar door deeze belasting niet door hen, maar door het land, of de inwooners daar van betaald wordt. Deeze worden hier door natuurlijk armer, dat nadeelig voor het land is, en dus ook voor de maatschappij, waar aan hetzelve is toebetrouwd.

Eindelijk onvoldoende aan het oogmerk, om dat, niettegenstaande dit alles, de geheele som, welke wordt opgebragt, zoo gering is, dat dezelve in den alverslindenden kolk van 's compagnies insolventie van geene aanmerking, hoe genaamd, is, en alleen strekt tot verarming van eenige weinigen, die, in ongunst bij de geweldenaars zijnde, ook hier onder, als een middel van wraak en vervolging, hebben moeten zuchten.

BANKEN.

Er was te *Batavia* eene bank, welke te gelijker tijd bank-courant en bank van leening was. In het bestuur van de eerste waren, zoo als te *Batavia* in meest

meest alle dingen, groote misbruiken ingeslopen, die zeker hervorming vereischten; doch in stede van die te bewerken, schaften de groote commissarissen de bank-courant geheel af, en lieden die van leening alleen bestaan.

Het nut en voordeel van eene bank-courant voor eene handelplaats is te algemeen bekend, dan dat het noodig zoude zijn zulks hier te bewijzen. Hoe dwaas was het derhalven niet van die commissarissen, dezelve om misbruiken, die verbeterd hadden kunnen worden, geheel te vernietigen! Doch zoodanig hebben zij in alles gehandeld; zonder kunde, zonder ondervinding, zonder oordeel; alleen hun eigen zijn, eigen belang, en drijven op volgende.

Indien de bank-courant behoorlijk bestuurd was geworden, en geene misbruiken daar in waren ingeslopen, zoude dezelve van groot nut en voordeel voor de maatschappij hebben kunnen zijn; want, in stede van papieren geld te maaken, zoude men dan de bank hebben kunnen magt geeven, om eene gestelde som aan bankbrieven te maaken, die, aan de maatschappij gelecend, zoo goed als geldspecie, en zonder verlies gangbaar zouden geweest zijn. Doch, hier toe was de regeering van *Batavia* te onweetende, en te halstarrig aan haare oude stelregels en denkbeelden verknogt. Ook zoude zulks niet zoo wel overeen gekomen hebben met het eigenbelang van verscheiden, die in alle deeze zaaken hun voordeel weeten te vinden, en nimmer geschroomd hebben, het belang der maatschappij, en den welvaart van het algemeen, aan dat van hun zel-

zelven opteofferen. Onnoemelijke ſommen zijn, door het verwiſſelen of agioteeren van papieren geld, door ſommige rijken en magtige grooten van *Batavia* gewonnen. De arme mindere dienaaren, die van hunne gages moeſten leven, wierden in papieren geld betaald, en op alle markten en hoeken van ſtraaten zaten *Chineezen*, om het tegen twintig en vijf- en-twintig ten honderd, ja zelfs tegen nog meer verlies, intewiſſelen. Men kende de principaalen van deeze *Chineezen*, voor wien zij dit werk verrichtten; en ſomtijds, wanneer dezelve twist kregen, hadden zij de ſtoutheid, openlijk met de beſcherming van deeze hunne principaalen hunne partij te dreigen.

Na dat de *Americaanen*, geduurende deezen oorlog, zoo veele contanten in geldſpecie aangebragt, en voor gekogte coffij en andere goederen in de kas der compagnie betaald hadden, bleef men echter de mindere dienaaren in papieren geld betaalen, het welk op denzelfden lagen prijs gebouden, en door de *Chineezen*, voor die groote bloedzuigers ingewiſſeld wierdt; zoo dat ze alle maanden omtrent vijf- en-twintigd ten honderd winſt behaalden op alle gelden, welke uitbetaald wierden. Men kan ligt nagaan, welke aanzienlijke winſten dit moet aangebragt hebben.

Onder een beter beſtuur is het te wenſchen en te verwagten, dat eene bank-courant wederom te *Batavia* zal opgerecht worden, vrij en onafhangelijk van de regeering, zoo als die, welke in ſommige plaatſen van *Noord-america* gevonden worden, en tot een voorbeeld daar van kunnen dienen.

De

De bank van leening is ook zeer nuttig, niet alleen voor *Batavia*, maar ook voor alle plaatzen van eenigen handel en aangelegenheid langs *Java*, alwaar men kleine banken van leening, of comptoiren van en voor de bank van *Batavia* diende opzichten, het welk zeer veel tot bloei van den handel zoude bijdragen.

BATAVIA.

Is thans de hoofdplaats, niet alleen van onze bezittingen op het eiland *Java*, maar van alle die, welke wij in *Oost-indië* hebben. Derzelver ligging is voortreffelijk in alle opzichten, behalven dat de lucht er zeer ongezond is. Dan, daar *Batavia*, buiten tegenspraak, voor deezen eene gezonde lucht genoten heeft, zoo volgt daar uit, naar mijn oordeel, dat de tegenwoordige ongezondheid aan toevallige omstandigheden moet toegeschreven worden, welke, even gelijk dezelve door den tijd ontstaan zijn, zoo ook waarschijnelijk wederom zouden kunnen uit den weg geruimd worden. Indien deeze meening als gegrond wordt aangezien, zoo dient men ten spoedigsten en ten naarstigsten te onderzoeken, welke deeze oorzaaken kunnen zijn, en dan, zonder tijdverzuim, alles te beproeven, om dezelve uit den weg te ruimen; wanneer de uitkoomst spoedig zal doen zien, of men daar door de ongezondheid der lucht van *Batavia* kan verhelpen of niet. Indien het laatste mogt plaats vinden, dat ik echter niet geloove, en men bevinde, dat dit kwaad niet te verhelpen is, dan moet men, hoe eerder hoe lie-

lievet, *Batavia* verlaaten, en eene andere hoofdplaats aanleggen.

Wat *Batavia* thans is, weet een ieder, helaas! al te wel. Eene beschrijving daar van kan een weldenkend vaderlander alleen doen bloozen, en tranen van verontwaardiging en bittere droefheid doen storten. Dan, wat *Batavia* zijn kon, en zeker onder een goed en wijs bestuur, en wanneer hetzelve tot eene vrije haven verklaard wierdt, worden zou, dit kan men, zonder de omstandigheden wél te kennen, zoo ligt niet bezeffen. Veronderstel dan, dat, door de oorzaaken van *Batavia's* tegenwoordige ongezondheid zoo veel mogelijk wegteneemen, men derzelver lucht zuiverde, het welk hoofdzaakelijk door het opvullen der *gragten* en *slooten* in en rondom de stad; door het opdroogen der moerassen rondom dezelve; door het afkappen der kreupelbosschen en der te groote menigte van boomen, die de stad omringen; door het beletten om voortaan water over de rijstvelden rondom *Batavia* te laaten loopen en staande te houden, en die rijstvelden in tuinen te veranderen; door het verder verwijderen der kalkovens van *Batavia*; door het verbieden om dooden in of omtrent de stad, en wel nader dan vijf of zes paalen van dezelve, te mogen begraven; door de *Chineesche* campong, en andere inlandsche wooningen, verder van de stad te verwijderen, en van dezelve afzonderen; door geene *Chineezen* of inlanders toetestaan om in de stad te woonen; door veele oude en onbewoonde huizen, ja sommige geheele straaten, te doen afbreken, en daar door meer doorspeeling van lucht aan de stad te bezorgen; door

door geene pasfers of markten, hoe genaamd, veel minder vleesch- en visch-markten, in de ſtad te gedoogen, maar die buiten dezelve te doen houden; en door nog verſcheiden andere middelen van minder aangelegenheid; —— het welk, zeg ik, hoofdzaakelijk, door al het boven omſchrevene, met waarſchijnlijkheid zoude te bewerken zijn. Vooronderſtel dan verder, dat *Batavia* eene open en vrije haven van alle natien verklaard wierde, even als *Calcutta*, *Madras*, en *Bombaij*, thans zijn voor de geheele waereld, behalven voor hun eigen landaart, die door het uitſluitend recht van haare *Oost-indiſche* compagnie alleen van dit voordeel beroofd is. In dit geval zoude men ſpoedig ſchepen van alle gedeelten der waereld naar derwaards zien zeilen, om de kostbaare voortbrengſelen van *Java* in te koopen, of voor andere daar benoodigde koopmanſchappen in te ruilen. Welke ſchatten en rijkdommen zoude dit aan ons vaderland niet aanbrengen! Men denke niet, dat dit mededingerſchap van vreemdelingen ons of ons Vaderland zoude benadeelen; neen; want, ſchoon het zeker de prijzen zoude doen ſtijgeren, zoo ſtrekt dit zelfs tot ons voordeel; en, daar ontegenſprekelijk geen landaart in de waereld zoo goedkoop vaaren kan als wij, en geene kooplieden met zoo maatige winſten te vreden zijn als de onze; zoo volgt daar uit met zekerheid, dat het mededingen van andere natien ons geen nadeel toebrengen kan. Om echter de handelaaren van ons gemeenebest op eene billijke wijze te bevoordeelen, zoo zoude men de pacht of den tol op uitgaande goederen voor vreemdelingen

Digitized by Google

twee tot drie ten honderd hooger kunnen ſtellen dan die, welke door onze kooplieden betaald wierdt, en op de ingevoerd wordende koopmanſchappen dezelve van vijf tot zes ten honderd kunnen verhoogen: ſchoon ik voor mij ſterk twijfele, of diergelijke bevoordeelingen wel aan het oogmerk voldoen; dewijl dezelve dan wederzijds door de Natien in het werk geſteld worden. Hierom zoude ik bijna durven vaſtſtellen, dat het veel beter zoude zijn, het mededingen en behaalen van den prijs in den handel overtelaaten aan de nijverheid, werkzaamheid, ſpaarzaamheid, doorzicht, kunde en moed onzer kooplieden. Dan gaerne laat ik zulks over aan kundiger, beter, en beproefder oordeel dan het mijne. Ik tracht alleen aan mijne landgenooten dat geene bekend te maaken, het welk door onkunde, nalaatigheid, en ſtrafwaardig eigenbelang, zoo langen tijd voor hun is bedekt gehouden.

Indien de *Bataviſche* lucht konde worden gezond gemaakt; de zetel onzer regeering in *Oost-Indië* wierde beſtuurd door braave en kundige vaderlanders, beſchermd door vaderlandſche krijgslieden, en ook bewoond door vaderlandſche kooplieden, die onder goede wetten vrij in alles handel mogten drijven; dan zoude men welhaast die fraaije ſtad, wier ommelanden zoo verrukkend zijn, verre boven *Calcutta*, *Madras*, *Bombaij* en alle andere *Indiſche* handelſteden zien uitmunten, en voor ons vaderland dat geene worden, wat dezelve ſedert lange had kunnen en behooren te zijn, eene bron van rijkdom, grootheid en voorſpoed, waar van ons gemeenebest, en alle deszelfs

Digitized by Google

zelfs inwooners, den gezegendſten invloed zouden gevoelen.

De eilanden rondom *Batavia* zijn zeer geſchikt om timmerwerven en dokken tot het bouwen en vertimmeren van ſchepen aan te leggen, bijzonder *Ontrust* en de *Kuiper*, die men zeer ligt zoude kunnen verſterken. Voor kleine vaartuigen is de riviet voldoende; doch waarom zoude de bank, die voor dezelve ligt, niet weggeruimd kunnen worden? Ik denk ten minſten zeker van ja. Nimmer heeft men te *Batavia* kundige ingenieurs gehad; en die middenmaatig waren zijn zelfs altijd ſlegt beloond. Dit zoude niet alleen tot bevordering der ſcheepvaart verſtrekken, maar ook niet minder tot de gezondheid van *Batavia* medewerken.

Hoe veele handelhuizen hebben niet ſedert twintig tot dertig jaaren aanzienlijke fortuinen in *Calcutta*, *Madras* en *Bombaij* gemaakt! Ik neem aan, meer dan honderd perſoonen bij naam aantewijzen, die in dien tijd, in de drie genoemde plaatſen, zonder in dienst der Engelſche compagnie te zijn geweest, of eenige voordeelige plaats te hebben gehad, ieder meer dan honderd duizend ponden ſterlings gewonnen hebben, en daar mede naar *Engeland* terug gekeerd zijn; behalven zoo veele, die, met minder fortuin te vreden, naar derwaards zijn vertrokken. En wie heeft in onze bezittingen in al dien tijd eenig fortuin gemaakt? Geene andere dan enkele zeer weinige compagnies-dienaaren, die het geluk gehad hebben, in eenige winstgeevende posten geſteld te zijn geworden.

Digitized by Google

KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN.

Batavia heeft een genootſchap van konſten en weetenſchappen gehad, en zulks beſtaat in naam nog. Ik ſchaame mij bijna er meer van te zeggen. Toen hetzelve opgericht wierdt door ſommige mannen van wezenlijke kunde en verdienſten, durfde men echter niet nalaaten, alle de leden der regeering tot directeuren, of zelfs opperdirecteuren, daar van te verkiezen; deeze ſlaaffche ſtap was noodzaakelijk, niet om beſcherming te verkrijgen, maar om vervolging voortekomen. De waare directeurs durfden zich ſlegts dirigeerende leden noemen, en hun eerſte voorzitter RADERMACHER, die, ſchoon niet geleerd, echter een voorſtander en liefhebber van konſten en weetenſchappen was, vertrokken zijnde, en de voorzichtigheid eisſchende (wilden ze blijven beſtaan) dat ze weder een medelid der regeering daar toe verkozen, zoo viel de keuze op iemand; niet (om zich zoo uittedrukken) om zijne poſitive, maar om zijne negative hoedanigheden, naamelijk, dat hij ten minſten geen kwaad aan de zaak zoude doen. Naderhand de meeſte en kundigſte der eerſte ſtichters geſtorven of vertrokken zijnde, geraakte het genootſchap langzaamerhand in verval en minachting; en na den dood van deezen een ander, die naauwelijks zijn naam kan ſchrijven, en zelfs niet recht weet, of hij een *Nederlander* of een *Duitſcher* is, tot voorzitter verkozen zijnde, zoo is, in ſpijt van alle aangewende moeite en werkzaamheid van den ijverigen en ſchranderen ROSS, die er ſecretaris van is, en het te gronde gaande

ge-

Digitized by Google

gebouw gaerne ſtaande wilde houden, dit eenmaal veelbelovende genootſchap zoo goed als tot niet geraakt.

De eerſte door hetzelve uitgegeeven boekdeelen onthielden merkwaardige en wél uitgewerkte ſtukken. Doch wat kan in het rijk van geweld en dwingelandij bloeijen? Geleerdheid zeker niet; de geweldenaaren zijn vijanden van het licht der opklaaring, en de Bataviſche regeering meer dan eenige andere. Door dezelve worden zelfs geene nieuwspapieren of couranten toegeſtaan. In alle Engelſche plaatſen in *Oost-indie*, *Calcutta*, *Madras* en *Bombaij*, heeft men onderſcheiden nieuwspapieren; te *Batavia* zouden dezelve zeer nuttig, aangenaam en voordeelig zijn; dan, de regeering weet en gevoelt, dat de zuivere openlegging van haare handelingen haar met ſchande zoude overdekken. Voeg hier bij de vreeze voor tegenwoordig, dat derzelver gedrag, in zijne waare gedaante, in het vaderland aan een ieder bekend zoude worden; en men zal ligt begrijpen, dat de Bataviſche regeering, zoo als dezelve thans is, nimmer het drukken van nieuwspapieren zal toeſtaan.

Vrijheid is de moeder en voedſter van alle deugden en goede zielshoedanigheden; onder haar gebied bloeijen konſten en weetenſchappen van zelve; zoo dat, o, mijne landgenooten! indien wij het geluk mogen hebben, de vrijheid op *Batavia* en *Java* eens te zien invoeren, dan zal ook het genootſchap van konſten en weetenſchappen, beſtuurd door mannen van verſtand, kunde en geleerdheid, die tot hun voorzitter niet een edelheer, maar den

Digitized by Google

verſtandigſten uit hun midden zullen verkiezen, weder herleeven, en door zijne werkzaamheden het licht der waarheid, zoo wel over *Java* als over onze andere bezittingen in *Oost-indië*, alom verſpreiden.

ZEE-ASSURANTIE.

Dezelve is te *Batavia* zoo te zeggen onbekend. In 1790, vol ijver voor het algemeen welzijn, haalde ik eenige der aanzienlijkſte ingezetenen van *Batavia* over, om met mij eene aſſurantie-ſocieteit oprigten. Met veel moeite bragt ik omtrent vijftien leden bijeen, doch durfde zonder verlof van de regeering iet zoodanigs niet ondernemen. Ik wierdt verzogt den generaal ALTING daar over te gaan ſpreeken; naar zijne gewoonte voer hij ten eerſten tegen mij uit, zeggende, *dat alle die nieuwigheden nergen! goed voor waren.* Doch hier door niet verſchrikt, maar aanhoudende om de redenen te weten, waarom het ons geweigerd zoude worden, zeide hij, *vooreerst, om dat er geen handel is;* en ten tweeden, *om dat het moeijelijkheden met vreemde natien zoude veroorzaaken.* Ik toonde hem aan, dat juist om dat er geen handel was, of dat dezelve was vervallen, dit tot een middel zoude dienen om dien te doen herleven; en dat de tweede zwaarigheid ook van geen belang was, want dat men dan volſtrekt alle gemeenſchap met vreemde natien zoude moeten afnijden, dat ter gelijker tijd allen handel vernielde. Dan alles kon tegen zijne vooroordeelen en eigenzinnigheid niet helpen; en ik

was

was verplicht hem om eene ſchriftelijke weigering te verzoeken, waar door hij eindelijk bevreesd wierdt, en de oprichting der asſurantie-ſocieteit toeſtond; echter op voorwaarde van geene asſurantien op vreemde ſchepen te doen.

Het plan van de ſocieteit was, dat ieder lid een borgtogt van tien duizend rijksdaalders bezorgde, die als capitaal en ſecuriteit diende; dat de premien door den caſſier ingezameld, en alle half jaaren onder de deelneemers verdeeld wierden: en dat, wanneer verliezen betaald moesten worden, ieder lid zijn aandeel terſtond betaalde, indien het geld in caſſa niet voldoende daar toe was. Alles ging zeer voordeelig; en in de eerſte vier maanden was de zuivere winst van ieder deelneemer bijna acht honderd rijksdaalders. Dan, in December 1790. wegens mijne ſlegte gezondheid naar *Java* hebbende moeten vertrekken, verviel de asſurantie-ſocieteit ook ten eerſten. ALTING was niet alléén de vijand er van; SIEBERG en eenige anderen waren veel erger daar tegen gebeten; SIEBERG om dat hij groote ſommen gelds op bodemarij, zoo op compagnies als particuliere ſchepen, uitleende, voor ongeloofelijken zwaaren interest; hetwelk natuurlijk door de asſurantie-ſocieteit verminderde; en anderen uit een geest van tegenſpraak, haat en afgunst jegens mij, als ſtichter daar van. Door hun invloed wierpen ze, zoo dra ik weg was, de ſocieteit ſpoedig om verre; de meeſte leden waren bang voor hun en dorſten hen niet wederſtaan; en ſommige, zoo als NEUN, die caſſier was, maakte zich zelfs eene verdienſte daar uit. Op die wijze wierdt deeze nuttige inrich-

Digitized by Google

ting in haare geboorte gesmoord, en de handel in de handen van SIEBEKO en andere monopolisten vastgesmeed.

De *Engelschen* hebben te *Calcutta*, *Bombaij* en *Madras*, assurantie-societeiten, die onnoemelijke sommen verzekeren, en den koophandel doen bloeijen; hetwelk overtollig zoude zijn, mijn verlichte landgenooten te willen doen begrijpen. Ik heb alleen willen aantoonen, hoe onvergeefelijk de regeering van *Batavia*, eigendunkelijk en willekeurig, handel, vrijheid en rechten met voeten getrapt hebben, ten einde slegts hun eigenbelang en voordeel te behartigen, en hunne vooroordeelen in te volgen.

Dan, wanneer eenmaal de vrijheid op *Batavia* en *Java* zal zijn ingevoerd, zoo zal ook de heilzaame, en met recht door alle beschaafde natien geachte en beschermde inrichting van assurantien spoedig in gebruik koomen, en daar door handel en vertrouwen, of crediet, opgebeurd en onderschraagd worden.

SLAAVEN EN SLAAVENHANDEL.

Men zoude te *Batavia* en op *Java* zich zeer wel zonder slaaven kunnen behelpen, en dezelve zijn wezenlijk onnoodig; als er geen slaaven meer waren, zoude men vrije lieden genoeg onder de inlanders van alle soorten vinden, om in de huizen der *Europeèrs* te dienen.

Hier door wil ik echter de onmiddelijke vrijlaating van alle slaaven in eens niet aanbeveelen; dit zoude onvoorzichtig, onbillijk en nadeelig, zoo voor-

Digitized by Google

voor het algemeen, als voor de meesters, en voor de ſlaaven zelve, wezen.

De ſlaaven, geen begrip noch gebruik van de vrijheid weetende te maaken, zouden, in het denkbeeld, dat de vrijheid beſtond in niet te werken, en alles te kunnen doen wat men wil, natuurlijk eerst tot werkeloosheid en luiheid, vervolgens tot bedriegen en ſtеelen, en eindelijk tot roven en moorden overgaan; waar door het algemeen welzijn klaarblijkelijk veel ſchade en nadeel zoude lijden, en de meesters, veele welker rijkdom grootſtendeels in ſlaaven beſtaat, welke zij onder de beſcherming der wet gekogt hebben, zouden door eene onmiddelijke vrijgeeving geheel bedorven worden.

Veel beter, voorzichtiger en billijker zal het derhalven zijn, die vrijgeeving allengs en trapsgewijze intevoeren; doch intuſſchen den ſlaavenhandel, of den verderen aanbreng van ſlaaven van *Macaſſar*, *Baly*, of van waar dezelve ook aangebragt mogen worden, aanſtonds geheel te verbieden en te ſtuiten.

Dit is billijk en rechtvaardig; en geen menſch kan zeggen daar door benadeeld te zijn, dan eenige verachtelijke ſchepſels, die deezen afſchuwelijken handel gedreven hebben; en waar aan het ten allen tijde vrij ſtaat iet anders bij de hand te neemen.

Om nu de eindelijke vrijgeeving van alle ſlaaven trapsgewijze te bewerken, zijn veele middelen en ontwerpen voorteſtellen, die bij het in 't werk ſtellen zich van zelve zullen opdoen; doch waar bij men volſtrekt in 't oog zal moeten houden, eene vaste bepaaling, volgens welke na een zekeren bepaalden tijd, uiterlijk twintig jaaren, alle ſlavernij

Digitized by Google

in onze *Oost-indiſche* bezittingen volſtrekt vernietigd en afgeſchaft zal moeten zijn.

In dit tijdvak zal men dus aan eenigen, het zij volgens ouderdom, het zij ter zaake van bewezen dienſten, de vrijheid kunnen ſchenken, en de jonge door eene ſoort van opvoeding of onderwijs tot het genot der vrijheid bekwaam maaken.

Intusſchen zal bij het afſchaffen van den ſlaavenhandel ook ten ſtrengſten verboden moeten worden, om eenige ſlaaven, die men thans heeft, buiten het land of aan vreemdelingen, het zij *Europeërs* of inlanders, te mogen verkoopen, maar wel onderling aan elkanderen in het land zelven, het zij bij vertrek naar het vaderland, ſterfgeval of andere gelegenheid; echter altijd wel in 't oog houdende, dat op zekeren bepaalden tijd, zoo als te vooren gezegd is, alle ſlaavernij een einde zal hebben; en dus in dat bepaalde jaar, ik ſtelde 1820, alle ſlaaven *de facto* zullen vrij zijn.

De tegenwoordige eigenaars zullen geene ſchade daar bij lijden; want door het ſtuiten van den ſlaavenhandel zullen de overblijvenden zoo veel duurer worden; en ſchoon maar voor twintig jaaren, echter niet in prijs daalen. Ook heeft men geene reden van klagen, wanneer men van gekogte ſlaaven, door elkanderen, twintig jaaren dienſt heeft. Zoo dat op deeze wijze die verfoeijelijke handel afgeſchaft, en zonder iemands nadeel ook in korten tijd de ſlavernij van *Java* en *Batavia* geheel zal verdwijnen.

Digitized by Google

BATAVISCHE OMMELANDEN.

In deeze zijn groote ſtukken lands aan verſchillende perſoonen, zoo *Europeërs* als *Chineezen* en andere inlanders, bij verkoop in eigendom afgeſtaan, en worden nu vrij verkogt, of bij erfenis van den éénen aan den anderen overgemaakt.

De ſlegte geſteldheid en weinige bevolktheid deezer landen zal men mogelijk tot een bewijs tegen mijn ſtelzel, of voorſtel tot eigendom van land, willen bijbrengen.

Doch vooreerst ontkenne ik de ſlegte geſteldheid dier landen, want dezelve worden zeer duur verkogt, en geeven goede renten; ſchoon ze zeker in nog veel beter ſtaat zijn konden.

Ten tweeden is dit ſtelzel van eigendom geheel verſchillende van dat geene, het welk ik bedoele en voorſtelle. Deeze landen, die de maatſchappij, zoo als natuurlijk was, weinig of niets opbragten, wierden in groote en kleine perſeelen, naar dat de kopers betaalen konden, met de inwooners daar op verkogt; weshalven de inwooners of *Javaanen* nu verplicht waren te betaalen aan en te werken voor de eigenaars, zoo veel als zij te vooren aan de maatſchappij verſchuldigd waren; zonder dat zulks door eenige wetten wierdt bepaald, maar alles aan de landhoudërs overgelaaten; het welk, offchoon over 't algemeen de *Europeërs* de *Javaanen* wél en zagt behandelden, echter veroorzaakt heeft, dat veele verliepen, en hier door deeze landen ontvolkt zijn.

De landeigenaars zelve hebben veel moeten lijden van

van de onderdrukking van den land-commisfaris, den landdrost en het collegie van heemraaden, of liever derzelver prefident; welke alle beurteling door hun grooten invloed de landhouders op allerhande wijzen plaagen en drukken. Doch zonder dat alles, hoe konden die landen bloeijen, waar in men niet planten of aanbouwen mogt wat men wilde; veel minder nog vrij verkoopen of uitvoeren de vruchten zijner werkzaamheid? Wie wilde, wie konde, peper, coffij of indigo aanplanten voor de prijzen, welke daar voor door de maatfchappij betaald wierden? Zie daar derhalven de waare oorzaak van het verval en den flegten ftaat deezer landen, die echter, door derzelver natuurlijke vruchtbaarheid en voordeelige ligging, niettegenftaande alle deeze onderdrukkingen en onwijze maatregelen, nog altijd in waarde zijn gebleven, en goede voordeelen hebben opgeleverd. Wat zoude dan niet onder een goed beftuur en genot van vrijheid van dezelve te wagten zijn!

In deeze ommelanden moeten zeker nu, zoo als het is, de eigenaars in het bezit van hunne landen blijven; want het recht van eigendom is heilig. Ook kan het nu geen nadeel meer doen; zijnde de *Javaanen* daar aan gewoon, en daar mede te vreden; zoo dat alleen het beletten van onderdrukking, het oeffenen van onzijdig recht, en het opftellen van een vrijen handel noodig is, om de *Batavifche* ommelanden te doen bloeijen, en daar door zoo wel de inkoomften van het land te vermeerderen, als ter gelijker tijd den welvaart en het belang van de eigenaars der landen, zoo wel als dat

der

Digitized by Google

der inwooners en bebouwers daar van, te bevorderen.

Nergens kan de verandering en verbetering zoo wél en zoo ligt worden ingevoerd, als in deeze landſtreek, daar zoo wel het recht als het voordeel van eigendom van land reeds bekend is; ſchoon de wijze, waar op de eigendom in de andere gedeelten der maatſchappij's landen dient verdeeld en afgeſtaan te worden, verſchillende en rechtvaardiger dient te zijn; zoo als ik verder zal aanwijzen.

HANDEL OP OOST-INDIE.

Het ſchijnt een zeer oud en algemeen ingeworteld vooroordeel te zijn, dat de handel op *Oost-indië* niet anders kan worden gedreven, dan door eene maatſchappij, met een uitſluitend octrooi bevoorrecht.

Onze *Nederlandſche* maatſchappij is de eerſte van dien aart geweest, en heeft tot voorbeeld van alle andere bij de andere natien gediend: echter zijn de meeste, buiten de *Engelſche*, te niet gegaan, of hebben ten minſten weinig vordering gemaakt.

De omſtandigheden, welke het oprichten van onze maatſchappij veroorzaakten, en de wijze, waarop dezelve wierdt ingericht, doen de wijsheid en voorzichtigheid van onze voorvaderen kennen.

Maar de omſtandigheden zijn niet alleen merklijk, maar zelfs bijna geheel en al veranderd; en wanneer de omſtandigheden veranderd zijn, dienen ook de maatregelen veranderd te worden, bijzonder is dit eene waarheid met opzicht tot den handel van onze republiek op *Oost-indië*.

Toen

Digitized by Google

Toen onze *Nederlandſche* maatſchappij wierd opgericht, was het eerſte en voornaamſte doel der kooplieden alleen handel; de handel kon niet gedreven worden zonder beſcherming; de Staat, de handen nog vol hebbende met den *Spaanſchen* oorlog, kon die beſcherming niet verleenen; en de verſchillende uitrustingen van verſcheiden kooplieden, en kleine aſſociatien, deeden elkanderen afbreuk; dit deed bij verlichte en vaderlandlievende mannen het ontwerp ontſtaan, om alle die kooplieden, die op *Oost-indië* wilden handelen, in een lichaam of maatſchappij te vereenigen, voorzien met een uitſluitend voorrecht, en bekleed met de magt, zoo om zich te wapenen tot eigen verdeediging, als ook om in *Indië* aanvallenderwijze tegen de *Spanjaarden* en *Portugeezen*, toen onze vijanden, en zelfs ook tegen de *Indiaanſche* vorſten en volkeren te mogen ageeren, en ingevolge daar van grondgebied en bezittingen te veroveren of te verkrijgen, vestingen te bouwen, heerſchappij uitteoeffenen, en alles wat verder daar toe behoort in 't werk te mogen ſtellen. De uitkoomst bekroonde de voortreffelijkheid van het ontwerp; de maatſchappij bloeide, en ſteeg tot een trap van grootheid en voorſpoed, die geheel *Europa* deed verbaasd ſtaan.

De tijdsomſtandigheden waren daar toe buitengewoon gunſtig; de overige volkeren van *Europa*, met binnenlandſche onlusten bezig gehouden, of kenden het gewigt van den handel op *Oost-indië* niet, of wierden door veelerlei beletſelen afgehouden van daar mede deel in te neemen.

Dan, ſedert zijn de omſtandigheden daar omtrent zeer

zeer veranderd; en ſedert veertig jaaren zijn de *Engelſchen* niet alleen geduchte mededingers van ons geworden, maar hebben eene aanzienlijke overmagt, ten opzicht, zoo wel van territoriaale bezittingen als van handel, boven ons verkregen.

Door vrijheid te verleenen aan den particulieren handel in *Oost-indië*, en zelfs in veele takken op het *moederland*, hebben de *Engelſchen* veele voordeelen boven ons behaald, die, ſchoon de omſtandigheden veranderd waren, bij het oude gebleven zijn.

De *Engelſchen* hebben hunne territoriaale bezittingen door een beter beſtuur, door het geeven van eigendom van land aan hunne inwooners, en door het beſtuur en de inkoomſten van die bezittingen af te zonderen van de commercieele belangen, en onder een bijzonder beſtuur te brengen, dezelve voor hun van veel grooter belang en voordeel gemaakt, daar wij, bij het oude blijvende, de commercieele belangen tot het hoofddoel maakende, onze territoriaale bezittingen geheel verwaarloosd hebben.

Door de lengte van den tijd, het inſluipen van veel misbruiken, het belang, dat zoo veelen bij het voortduuren van die misbruiken hadden, de onkunde, de baatzucht, de heerzucht, en duizend andere redenen, alle tot het zelfde einde ſamenloopende; — door dit een en ander is onze maatſchappij eindelijk tot die verlaaging en verval gekoomen, dat geene redding meer voor haar te wagten is, dragen zij den kanker en de oorzaaken haarer zwakheid om in haar eigen boezem.

De grondbeginſelen, eindelijk, in ons gemeenebest met de nieuwe ſtaatsregeling aangenomen, maak-

Digitized by Google

maakten het verder beſtaan van eene maatſchappij met een uitſluitend voorrecht onmogelijk; en dezelve is alzoo vernietigd.

Dan, het vooroordeel, als of de handel op *Oost-indië* niet wel anders dan door één lichaam, of in éene maſſa, voor éene rekening, zoude kunnen gedreven worden, ſchijnt bij veelen nog ſterk te werken, en het tot eene onbeſliste vraag te maaken, of de handel op *Oost-indië* voordaan voor rekening van den ſtaat bij uitſluiting zal gedreven, dan wel voor alle particuliere handelaaren opengeſteld worden.

Men veroorloove mij, de redenen zoo voor als tegen beide ſyſtema's aan te voeren, en tegen elkanderen te vergelijken en te toetſen.

Voor den uitſluitenden en tegen den vrijen handel kan men bijbrengen, dat met eene groote hoofdſom, en met groote vermogens, eenvormig naar hetzelfde doel ſtreevende, men alle verſcheiden takken en bronnen beter met elkanderen combineeren, en alle te ſamen tot voordeel kan doen ſtrekken; dat door alles te overzien en te kunnen omvatten zonder mededingers, men beter koop inkoopen, en weder door de goederen op prijs te houden duurer verkoopen kan; daar, door den handel voor allen open en vrij te ſtellen, de één den anderen zal zoeken te ondermijnen en te benadeelen, waar door eindelijk de handel zeer zoude lijden en aan 't kwijnen raaken; en dat ten laatſten door de eenheid van handel bij uitſluiting alleen den inlander kan gedwongen worden, zijne producten voor een geſtelden en zeer geringen prijs te leveren, daar bij verkoop eene aanzienlijke winst op te behaalen is, welke een groot voor-

voordeel zullende opleveren voor rekening van de republiek, daar door voor het algemeen welzijn het meest verkiesbaar wordt.

Doch daarentegen kan men voor den vrijen en tegen den uitsluitenden handel bijbrengen, dat particuliere kooplieden en reeders veel beter de belangen van hunne uitrustingen en rederijen kunnen behartigen; dan zulks voor een groot lichaam en over zoo veele schepen, geschieden kan; dat particulieren altijd beter weeten, alle kansen en omstandigheden waarteneemen; dat ze hunne inkoopen voordeeliger kunnen doen; dat, als de inlander, inwooner of landbouwer in de *Oost-indische* bezittingen door den uitsluitenden handel gedwongen wordt, zijne voortbrengzelen voor een gestelden prijs te moeten leveren, dit allen ijver en werkzaamheid in hun uitdooft; daar, wanneer hij ze vrij mag verkoopen aan wien hij wil, en daar door een hooger prijs verkrijgt, zijne naarstigheid zal vermeerderen, en oneindig meer voortbrengzelen zullen aangekweekt worden, die juist ook weder door deeze meerdere aanplanting naar evenredigheid niet zoo veel in prijs zullen stijgen, als anders eene grootere navraage en mededingerschap zoude doen vooronderstellen; dat het bestuur over eene zoo uitgestrekte zaak, als die van den geheelen handel van onze republiek op de *Oost-indiën*, noodwendig aan zulk een groot getal van persoonen in verscheiden betrekkingen moet toevertrouwd worden, dat het volstrekt onmogelijk wordt om voortekoomen, dat door onkunde, eigenbelang, kwaade trouw, en nalaatigheid, zeer groot nadeel en scha-

Digitized by Google

de aan het algemeen belang worde toegebragt; en selfs noodzaakelijk veele kleine en onbeduidende takken van handel moeten nagelaaten en verwaarloosd worden, die voor particulieren altijd nog zeer voordeelig en belangrijk konden zijn of worden.

Wanneer men nu vergelijkt de voordeelen, die voor ons *Nederland* uit een uitsluitenden handel voor rekening van den staat zouden voortvloeijen, met die, welke de vrije handel zoude opleveren, zoo zal men best kunnen oordeelen, welke van beide systema's het voordeeligste voor het algemeen zoude zijn.

Wordt de handel bij uitsluiting voor rekening van de republiek gedreven, zoo wordt er een uit veele persoonen bestaande bewind gevorderd, om zulk een aanzienlijk en te samengesteld lichaam te besturen; er worden veele schepen vereischt om dien handel te drijven; het bestuur in *Oost-indië* wordt veel moeijelijker, vordert veel meer dienaaren, en geeft veel meer gelegenheid tot misbruiken en ontrouwe behandeling. De producten, voor bepaalde prijzen noodwendig moetende geleverd worden, zullen en kunnen niet vermeerderen. De landbouw en colonieele welvaart aan de commercieele belangen ondergeschikt wordende, moet dit de bezittingen doen kwijnen, het geen thans wezenlijk het geval is; zijnde het voordeel, dat voor het vaderland uit deeze wijze van bestuur moet voortkoomen, alleen te vinden in de winst, die de verkoop van de producten, in *Oost-indië* door dwang goedkoop ingekogt, voor hooge prijzen in het vaderland, koomt te geeven; na aftrek evenwel

Digitized by Google

wel van de onkosten van het beſtuur, zoo in het vaderland als in *Oost-indië*, en de uitrusting der ſchepen, tot dien handel vereischt.

Daar in tegendeel bij het open zetten van dien handel, wel is waar, de winst vervalt; doch daarentegen ook alle onkosten van de uitrusting der ſchepen, en het beſtuur, zoo wel hier te lande als in *Oost-indië*, veel eenvoudiger en daar door minder kostbaar wordt; en er daarenboven geen twijfel aan is, zoo als in verſcheiden hoofddeelen in deeze bladeren is aangetoond, dat, wanneer van de uitſluitende leverantien van de producten in onze bezittingen afgezien wordt, en onder een beter beſtuur aan den inlander eigendom van land, vrijheid van perſoon, en van verkoop zijner goederen toegeſtaan zal zijn, als dan die colonien ook ſpoedig zullen bloeijen, en aanzienlijke territoriaale inkoomſten geeven, die verre de winſten zullen overtreffen, welke een uitſluitende handel ooit kan opleveren. Terwijl dan nog de particuliere handel, door het terug brengen van aanzienlijker hoeveelheid van producten, dan ooit door den uitſluitenden handel kon geſchieden, en door het betaalen van inkoomende rechten, groote ſchatten aan den lande zal opbrengen; en door den vertier en verdere verzending van die producten door geheel *Europa*, veele kooplieden en ingezetenen verrijken, en daar door het welzijn en gelük van het vaderland bevorderen.

Echter zoude de handel op *China* hier van uitgeſloten moeten worden; als zeker, om reden van de ſchikkingen, welke in *Canton* omtrent de vreem-

Digitized by Google

de natien plaats hebben, beter voor één rekening, dan door veele, elkanderen onderling afbreuk doende, particulieren, kunnende gedreven worden; en dus mogelijk het best en voordeeligst voor rekening van de republiek met oorlogschepen zullende kunnen ondernomen worden; zoo als onder de artikelen van *Chinaschen* handel en scheepvaart is voorgesteld.

Ook zoude men de schepen, door particulieren tot den handel naar *Oost-indië* te bezigen, onder zekere bepaalingen van grootte, aantal van equipage, geschut, en andere noodige inrichtingen, kunnen brengen, tot bevordering van het algemeen welzijn.

KAAP DE GOEDE HOOP.

Deeze was voor de maatschappij van geen ander nut, dan als eene ververschingplaats voor de uitgaande en te huis koomende schepen. Eene duure herberg, voorwaar! Echter is het een fraai en vruchtbaar land, dat, beschreenen door de straalen der vrijheidzon, heerlijk bloeijen zoude. Dan, wat kan bloeijen onder het ijzeren juk van monooolie?

Thans is de *Kaap* in *Engelsche* handen: zullen wij ze ooit weder krijgen, of niet? Hoe is die volkplanting verlooren? Verdedigd had ze kunnen worden; daar aan is geen twijfel. Aan wien ligt dus de schuld? Heeft men verzuimd de noodige ammunitie en andere benoodigdheden aftezenden? Hebben de bevelhebbers hun plicht niet behoorlijk be-

Digitized by Google

betracht? Heeft er verraad plaats gehad? Of waren de inwooners, en vooral de landlieden, onvergenoegd op de regeering, en daarom onwillig om te vegten, ja mogelijk blijde zich in de armen der *Engelſchen* te kunnen werpen? Mogelijk hebben alle die redenen te ſamen gewerkt, om die gewigtige plaats te doen verliezen.

Het is ontegenſprekelijk, dat de *Kaap* voor eene mogendheid, die groote bezittingen in *Oost-indië* heeft, van zeer groote waardij is; en dit begrijpen de *Engelſchen* zeer wel. Het is te wenſchen, dat wij bij den vrede die plaats weder terug zullen krijgen, maar dan ook wijzer, redelijker en rechtvaardiger jegens derzelver ingezetenen zullen handelen. Als dan zal die volkplanting ſpoedig bloeijen, en de onkosten tot derzelver verdeediging en beſtuur zelve kunnen dragen.

Die groote commisſarisſen, die zulke wonderen in *Oost-indië* zouden uitwerken, hebben aldaar een aanzienlijken tijd vertoefd; doch het ſchijnt niet, dat ze eenige goede inrichtingen van aanbelang gemaakt hebben; en na hun vertrek ſchijnen de inwooners nog onvergenoegder dan ooit te vooren geweest te zijn; dat natuurlijk is, wanneer men zich in zijne wel gegronde hoop van verbetering zoo zeer bedrogen vindt.

Wijn en tarwe zijn de hoofdvoortbrengſelen van de *Kaap*; en het is verwonderenswaardig, hoe onder eene zoo drukkende regeering en monopolie nog zoo veel voortgebragt is. Hoe veel zoude men dan niet kunnen verwagten, als de volkplanting vrijheid van handel en uitvoer van haare producten

Digitized by Google

mogt genieten! De hoedanigheid van den wijn, zou dan ook allengs verbeteren; dat thans voor de inwoonners bijna der moeite niet waardig is.

Nieuwe planters zouden er genoeg naar toekoomen uit alle landen van *Europa*, zoo dat geen volk zoude ontbreken.

Zoude het ook een onuitvoerbaar ontwerp, of eene herſenſchim zijn, de *Kaap de Goede Hoop* eene onafhangelijke vrije plaats te maaken, voor alle natien open, en in oorlog altijd onzijdig te blijven? Veele zwaarigheden zouden er zeker tegen intebrengen zijn; en voornaamelijk dat de mogendheid, die in tijd van oorlog de overhand op zee had, moeijelijk tot het onderhouden en eerbiedigen van deeze onzijdigheid zoude te overreeden, veel minder te dwingen zijn. Doch anders, indien deeze overeenkoomst oprechtelijk aangegaan en onderhouden wierdt door alle de *Europeſche* volkeren, die op *Oost-indië* handel drijven, en alle ſchepen, van alle natien, in alle tijden, daar vrij mogten aankoomen en ververſchen, zoude zulks zekerlijk zeer voordeelig voor alle zijn.

Dan, wie durft in de tegenwoordige tijden het aanneemen van menſchlievende ontwerpen verwagten?

CEILON.

Dit is ook aan de *Engelſchen*, zonder verdeediging, ſchandelijk overgegeeven, door den oudden eerloozen ANGELBEEK, die, na ſchatten te hebben, uit vreeze van dezel-

zelve te zullen verliezen, liever de hem aanbetrouwde onwaardeerbaare bezitting, zonder tegenstand te bieden, heeft overgegeeven.

Dit alles is een gevolg van dat verderffelijk systema, waar op het bestuur der maatschapppij was gevestigd.

De braave majoor FORNBAUER, commandant van *Tringuomaley*, manmoedig weigerende het bevel van ANGELBEEK tot overgaave te gehoorzaamen, is de eenige geweest, die zich dapper verdeedigd heeft; doch door overmagt gedwongen, zich echter eindelijk ook heeft moeten overgeeven.

Het verkoopen van het regiment van *Meuron*, door deszelfs oversten, den laaghartigen en eerlooze MEURON, na testien jaaren in onzen dient geweest te zijn; doch waar van, zoo men zegt, de meeste officieren, en zelfs gemeenen, aangeboden hebben op *Ceilon* te blijven, en in den dienst der maatschappij over te gaan, doch 't welk door ANGELBEEK is geweigerd en zij gedwongen wierden tot de *Engelschen* overtegaan, in het oogenblik dat hij verwagtte aangetast te zullen worden; — dit is mede eene gebeurtenis, welke bijna ongeloofelijk zal voorkoomen, en welke het te hoopen is, dat naauwkeurig onderzogt, en als de schuldigen in onze handen vallen, zij voorbeeldig gestraft zullen worden.

Mogten wij met den vrede, dat God geeve! dit eiland wederom krijgen; zoo zal het zeker ook eene volkoomen verandering van bestuur moeten ondergaan; en, in stede van alleen voordeel te zoeken in den uitsluitenden handel van caneel, (dien

Digitized by Google

ik denke naauwelijks de onkosten goed te kunnen maaken) ook dit eiland, door den aanbouw en aanplanting van alle voortbrengzelen der heete luchtstreeken, en het geeven van vrijheid en eigendom van land aan de inwooners, gelijk op *Java*, tot eene nuttige en voordeel-geevende volkplanting zal kunnen gemaakt worden.

Wanneer de handel op *Oost-indië* geheel vrij en open gesteld wierdt, is het bezit van *Ceilon* van het grootste gewigt voor ons gemeenebest en voor onze kooplieden, dewijl men dan aldaar in goede havens, voor *Trinquomalay*, alle koopmanschappen, en vooral lijnwaaten, van beide zijden van *Indië*, zoo van *Bengalen* en de kust *Coromandel*, als van *Suratte* en de kust *Mallabar*, zal kunnen krijgen; zullende door de inlandsche handelaars, en met de inlandsche vaartuigen, daar van een overvloed worden aangebragt. Waar door *Ceilon*, doch in het bijzonder *Colombo*, *Gale*, *Jaffinapatnam*, en *Trinquomalay*, spoedig handelplaatzen van groot aanzien en rijkdom zullen worden. In- en uitgaande rechten, landtax, hoofdgeld, en de verpachting der paarlvisscherij, zullen, even als op *Java*, voldoende inkoomsten opleveren, om de onkosten van het bestuur en de verdeediging goed te maaken.

Om deszelfs ligging, benevens nog veele andere redenen, ligtelijk om te begrijpen, zal *Ceilon* zeker goed versterkt en wel van troupes voorzien moeten worden, doch vooral altijd een moedig en kundig gouverneur hebben.

MAL-

Digitized by Google

MALLABAARSCHE KUST.

Onze bezittingen op die kust, waar van *Cochin* de hoofdplaats was, mogen in oude tijden voordeelig voor de maatschappij geweest zijn; doch zeker waren zij het niet in de laatste twintig jaaren, en konden het ook niet zijn onder een zoodanig bestuur van zaaken en in die tijdsomstandigheden.

Het verlies daar van (dat mede vrij schandelijk doch niet te vermijden was) is dus alleen voor zoo verre te betreuren, als het eene vermeerdering van magt voor de *Engelschen* is, waar voor deeze bezittingen van oneindig meer waardij dan voor ons zijn.

Indien dan bij den vrede opofferingen en vergoedingen moeten gedaan worden, kunnen deeze plaatsen, als van groot gewigt voor de *Engelschen*, in hunne schaal gewogen worden; terwijl het verlies daar van voor ons van weinig aanbelang zijn zal.

Wel is waar, dat onder een goed bestuur *Cochin* en deszelfs onderhoorigheden meer voordeel konden aanbrengen dan te vooren, en mogelijk de onkosten goedmaaken; zoo dat het bezit daar van, om de voordeelige ligging, geschikt tot den handel gerekend konde worden. Dan de nabijheid der *Engelschen* zal die plaatsen altijd aan groot gevaar blootstellen, en dus eene geduchte versterking en ophouding eener groote krijgsmagt noodzaakelijk maaken, die, om de andere meer gewigtige bezittingen, welke wij in *Indië* hebben, voor ons be-

Digitized by Google

zwaarlijk, en zelfs onstaatkundig zoude zijn aldaar te houden.

SOURATTE.

In oude tijden, toen de *Mogollers* nog meesters van die plaats waren, mag het zeker voordeelig, ja zelfs noodzaakelijk geweest zijn, daar eene factorij of logie te hebben, wilde men ongestoord handel drijven; doch sedert de omstandigheden zoo geheel en al veranderd, en de *Engelschen* aldaar volstrekt meester zijn; zoo is het onderhouden van eene factorij, en zoo veele dienaaren, ten eenemaale nutteloos geworden. Want ieder huis van negotie of koopman te *Bombay*, of aldaar, had alles kunnen verkoopen, wat door de maatschappij aangebragt was, en den inkoop voor twintig ten honderd beter koop kunnen doen, dan nu betaald is. Dan, als de handel op *Oost-indië* vrij en opengesteld wordt, is het onderhouden van eene logie te *Souratte* nog minder noodzaakelijk, kunnende de kooplieden de goederen daar zelve gaan haalen; of wel ze zullen dezelve even goedkoop op *Ceilon* vinden, hetwelk alsdan eene stapelplaats zal worden, waar goederen uit *Europa* en van *Java* en de groote *Oost* in menigte zullen aangebragt worden, en, met de kooplieden van beide de zijden van *Indië*, verruild worden tegen lijnwaaten en andere voortbrengzelen van hunne landen. *Ceilon* ligt bijna als in het middenpunt van geheel *Indië*, en schijnt dus door de natuur als eene voortreffelijke algemeene markt of stapelplaats voor alle koopmanschappen bestemt te zijn.

Van

Van het beſtuur der maatſchappij kan men niets goeds verwagten; doch als wij in het vervolg van eene zoo voordeelige ligging geen gebruik maaken, zal het onze eigen ſchuld zijn.

KUST COROMANDEL.

Deeze bezittingen zijn van nog minder waarde of nut, dan die op de kust van *Mallabar*. Dit land is geheel in bezit der *Engelſchen*, die er de inkoomſten van trekken; doch de handel is vrij, zoo dat zonder logies of factorijen wij daar even zoo goed kunnen handelen. Vooral dan, als de *Oost-indiſche* handel voor een ieder opengeſteld zal zijn, zal het onderhouden dier kostbaare plaatzen nog nutteloozer worden; daar wij echter dezelve bezaten uit kracht van eene oude firman der *Mogols*, en dit voor de *Engelſchen* ſteeds eenigzins hinderlijk is, zal de overgaave daar van aan hun altijd als eene gewigtige zaak kunnen beſchouwd worden. De *Engelſche* koopliedën in *Madras* zijn in ſtaat en doen het gaarne, om aanzienlijke ſcheepsladingen lijnwaaten voor een zeer redelijken prijs te bezorgen; en zelfs is het niet noodig daar goederen of geld voor aantebrengen, als men maar goede geloofs- of crediet-brieven van *Londen* medebrengt, die altijd voor een goed huis ligtelijk te krijgen zijn. Op die wijze kan men in *Madras* eene volle lading voor een groot ſchip krijgen, ten minſten voor twintig ten honderd beter koop, dan dezelfde goederen de maatſchappij gewoonlijk aangerekend wierden. Vóór deezen, vóór 1760, vóór dat de *Engelſchen* daar

mees-

Digitized by Google

meester waren, was het onmogelijk eenige hoeveelheid van lijnwaaten te bezorgen, zonder dezelve een jaar vooruit te beſtellen, en geld vooruit te geeven; doch ſedert hebben veele kooplieden en huizen zich te *Madras* gevestigd, die geſtadig geld vooruit verſtrekken aan de inlanders, en dus altijd aanzienlijke menigten van lijnwaaten in voorraad klaar hebben, die men ten allen tijde krijgen kan; en de omſtandigheid van crediet koomt daar van; dat de grootſte jaarwedden en winſten, welke de dienaaren der *Engelſche* compagnie en de officieren des konings daar genieten, moeijelijk naar *Engeland* overgemaakt kunnende worden, meest in de handen dier kooplieden als agenten zijn, die deeze gelden gebruiken tot het aanmaaken van lijnwaaten, en voor de credieten wisſels tot overmaaking daar van trekken.

De *Americaanen*, die geene bezittingen in *Oost-indië* hebben, en, zoo ik geloove, niet verlangen te hebben, maaken van deezen weg van handel een zeer voordeelig gebruik; en zoo ik mij niet bedriege, zal dit niet weinig bijdragen om ook de oogen der *Engelſche* natie te openen, en binnen korten tijd de vernietiging van hunne *Oost-indiſche* maatſchappij ten gevolge hebben.

Naar maate de omſtandigheden der tijden veranderen, moeten ook onze inſtellingen en maatregelen zich daar naar ſchikken. *Oost-indië*, en de handel van *Europa* naar derwaards, zijn geheel van gedaante veranderd. Voor twee honderd jaaren, zoo als de omſtandigheden toen waren, was het wijs en ſtaatkundig, den handel naar *Oost-indië* door mid-

dle

del eener uitsluitende maatschappij te drijven; doch nu zoude het langer dwaasheid zijn.

Uitsluitende handel mag voor een korten tijd voordeelig zijn; doch in het einde is dezelve voorzeker een kolk, die alles inzwelgt; vrijheid is de beste grondsteun des handels; en is uitsluitend recht niet het tegenovergestelde van vrijheid?

BENGALEN.

Van onze bezittingen, of veel meer factorijen, in dit land, kan men hetzelfde zeggen, als van die in *Souratte* en op de *Mallabaarsche* en *Coromandelsche* kusten.

Voor deezen waren dezelve zeker volstrekt noodzaaklijk om onzen handel tegen de inhaalendheid en rooverijen der inlandsche vorsten en mindere hoofden te beschermen. Doch nu de *Engelschen* in het geruste bezit dier landstreek zijn, de in- en uitgaande rechten bepaald zijn, en een ieder gerust door het geheele land kan rijzen en handel drijven, zoo zijn alle logies, factorijen, en vooral soldaaten, volkoomen nutteloos en overtollig.

De haven van *Calcutta* is voor alle natien open, en men kan daar alle voortbrengzelen van *Bengalen*, in overvloed en goedkoop, vrij en ongehinderd, zoo van de *Engelsche* als inlandsche kooplieden, verkrijgen, en, mits de tollen betaalende, verzenden werwaard men wil.

Schepen uit ons vaderland daar direct aankoomende, zullen dus voorzeker de lijnwaaten veel beter koop

Digitized by Google

koop in ons land kunnen bezorgen, dan door de maatschappij gedaan konde worden.

En de handel van *Java* en de *Oosterſche* eilanden naar derwaards zal niet minder voordeelig zijn; deeze is thans geheel in de handen der *Engelſche* vrije kooplieden, die groot voordeel daar uit trekken; en daar wij, door de dwingelandij en onrechtvaardigheid der *Bataviſche* regeering, die allen vrijen handel zoo veel mooglijk onderdrukte, niet mede in konde deelen.

Specerijen, peper, coffij en ſtofgoud zijn de beste artikelen voor *Bengalen*; wij kunnen die in menigte daar brengen, en daar voor lijnwaaten inruilen, die in *Europa* groot voordeel kunnen opleveren. Doch die handel moet vrij zijn, en door vrije kooplieden gedreven worden. Men zal dan zien, welke onnoemelijke voordeelen dit voor ons gemeenebest zal opleveren; hoe onze handel en zeevaart zullen bloeijen; en hoe men eens weder de nu vernederde *Batuaffche* vlag, als van ouds, door de natien zal zien eerbiedigen.

Hoe veele kanaalen en wegen van koophandel zijn in *Oost-indiën* niet open, welke thans bijna niet eens bekend zijn, ten minſten daar men de waarde niet van kent! Door de maatſchappij kon onmogelijk alles omvat worden; doch ze was te jalours op haar uitſluitend recht, om iets aan particulieren toe te laaten; gevolgelijk kwijnde alles, en zij zelve ging te gronde. Doch voordaan zullen wij wijzer zijn; ondervinding, ſtaatkunde, gezonde reden, leeren het ons, en onze grondſtellingen gebieden het.

Om

Om echter, zoo als de gelegenheid waarschijnlijk dikwijls zal vereischen; zoo wel de belangens van den staat, als van enkele kooplieden, in die plaatzen voorteslaan en te beschermen, zal het noodzaakelijk zijn; even als in de voornaamste zeehavens en handelsteden van *Europa*, ook in *Oost-indië* in de voornaamste handelplaatzen consuls of agenten aanteslellen; welke posten, aanzien en achting bezorgende, altijd, het zij door kooplieden van ons land, of andere, daar gezeten, gaarne gezogt zullen worden, zonder eenige onkosten te veroorzaaken.

In het jaar 1759 hadden wij meester van *Bengalen* kunnen zijn; doch door de onkunde, stijfhoofdigheid en lafhartigheid, zoo der *Bataviesche* regeering, als der dienaaren in *Bengalen*, en van de hoofden der onderneeming zelve, mislukte dezelve geheel, en overdekte ons met schande.

SUMATRA'S WESTKUST.

Op deeze kust hadden wij eenige handelplaatzen, waar van *Padang* het hoofd-comptoir was; dezelve zijn nu ook door de *Engelschen* genomen. De inzameling van peper, de inkoop van stofgoud, en de verkoop van westersche lijnwaaten, gaven zeker aanzienlijke voordeelen; doch konden, zoo als ik vermeene, in de laatste tijden de onkosten niet goedmaaken. De grondgebreken, die het wezen van een uitsluitenden handel eigen zijn, hadden hier ook dezelfde gevolgen als overal elders.

De goedkoope prijs, die op de peper, door de gie-

Digitized by Google

gierigheid der maatschappij, verergerd door de schraapzucht van haare dienaaren, gesteld was, deed den aanbouw van die plant kwijnen en derzelver voortbrengzel verminderen; het stofgoud wierdt voor eigen rekening door de dienaaren ingekogt, en de maatschappij kreeg weinig of niets; en de meeste winst, die op de lijnwaaten gemaakt wierdt, ging in de zakken der dienaaren: en hoe kan het onder zulk een bestuur anders zijn?

Sumatra, schoon op verre na zoo vruchtbaar niet als *Java*, heeft echter sommige landstreeken en plaatzen, welke zeer fraai zijn, doch er ontbreekt het voornaamste dat vereischt wordt tot den welvaart en rijkdom van een land; naamelijk, menschen. Wat hier de reden van is weet ik niet, maar de westzijde van *Sumatra* is bijna geheel onbevolkt, en heeft alleen hier en daar kleine volkplantingen, meest van *Maleyers*. Binnenlands, op de gebergtens, die als eene keten van het noorder- tot het zuider-einde loopen, zegt men, woonen veele volkeren, half wild, welke de eigenlijke oorsprongelijke ingezetenen van het eiland zijn; doch men weet er weinig van; en geen *Europeër*, noch van de *Engelschen*, noch van ons, is ooit diep genoeg landwaards in geweest; zoo dat men er weinig van weet. Zeer aanmerkelijk is het intusschen, dat er volstrekt langs het geheele eiland geene communicatie van de eene zijde tot de andere plaats heeft.

Nog een zeer groot gebrek van deeze kust is, dat langs dezelve geene enkele goede haven of baai gevonden wordt: en de winden bijna altijd zeer ver-

an-

Digitized by Google

anderlijk en hard waaiende, de open reeën, waar de schepen moeten ankeren, zeer gevaarlijk zijn.

Dan, niettegenstaande dit alles, zouden eenige bezittingen op deeze kust, onder een goed bestuur, zeer voordeelig kunnen zijn. De grond geeft veele kostbaare voortbrengzelen, en door vrijheid zoude de volkrijkheid spoedig toenemen; maar zoo lang de *Engelschen* daar ook bezittingen hebben, zouden de onze altijd in goeden staat van verdeediging moeten gehouden worden, en daar door groote onkosten veroorzaaken. Weshalven ik bijna zoude denken, het beter ware die bezittingen optegeeven; vooral in geval wij bij den vrede verplicht mogten worden, om eenige opofferingen te doen; als wanneer deeze mede onder de minst-gewigtige voor ons zouden kunnen gesteld worden; daar de *Engelschen*, om hunne bezittingen aldaar, er mogelijk een veel grooter waarde op zullen stellen.

De handel op die kust zal echter altijd open blijven, en rijst, olie, kleedjes, en honderd andere artikelen, om welke men daar zeer verlegen is, van *Java* met veel voordeel naar derwaards gebragt, en tegen stofgoud, benjoïn, en campher verruild kunnen worden.

BORNEO.

Dit is een zeer groot eiland, liggende ten noorden vlak over *Java*. Het binnenste daar van, meest hooge bergen, is weinig bekend, en bewoond door wilde volkeren, die waarschijnelijk de oorspronglijke inboorlingen van dit eiland zijn. De omlig-

gende kusten zijn bewoond door *Maleyers*, onder kleine vorstjes, die, als meest alle *Maleyers*, van handel en zeerooverij leeven.

De sultan van *Banjermasing* is één der aanzienlijkste dier vorsten; wij hebben daar een comptoir, om de peper te ontfangen, die de sultan verbonden is aan ons, bij uitsluiting, voor een bepaalden prijs te leveren. Verscheidenmaalen is dit comptoir afgeloopen, en alle de dienaaren aldaar door de inlanders vermoord; zijnde de bewooners dier kust over 't algemeen groote verraaders. Stofgoud en veele diamanten worden in dit rijk gevonden; dan, de maatschappij kreeg daar weinig van, en de meesten vielen in handen van de *Bataviſche* magtigen, die dezelve naar het vaderland zonden.

Te *Pontiana* en sommige andere kleine plaatzen hebben wij van tijd tot tijd ook logies gehad; doch de winsten de onkosten niet kunnende goedmaaken, en ons volk dikwijls vermoord wordende, zijn dezelve van tijd tot tijd verlaaten.

Buiten deeze zijn, *Mompawa*, *Sambas*, *Borneo* en *Passer* de voornaamste van de handelplaatsjes, welke op *Java* gemeenlijk *de overwal*, en het volk van daar ten handel koomende *overwallers* genoemd worden; schoon *Malacka*, *Palembang*, *Indrajiri*, *Riouw*, en eenige andere plaatzen daar omtrent ook wel somtijds mede onder dien naam begrepen worden.

Stofgrond en diamanten zijn de voornaamste artikelen, die *Borneo* oplevert. De *Maleyers*, die de kust bewoonen, zijn te lui om die zelve optezoeken of uittegraven; dit wordt gedaan door *Chineezen* die ten dien einde in menigte daar aankoomen, en

met

Digitized by Google

met de vorstjes, aan welke de mijnen toebehooren, overeenkoomsten maaken, om in rijst, geld of andere benoodigdheden betaald te worden. De vorstjes verhandelen het goud en de diamanten dan weder aan de *Chineesthe* en andere handelaars, die van *Java* met rijst, kleedjes en andere goederen daar aankoomen. Doch die handel is zeer gevaarlijk; want alle die vorstjes zijn groote bedriegers en geweldenaars, die niet schroomen alle list en geweld te gebruiken om de kooplieden te bedriegen en te berooven. Sommige zijn zelfs zeeroovers, of onderhouden vaartuigen ten dien einde; en zoo ze dit al niet doen, hebben ze ten minsten altijd verbindtenissen met de zeeroovers, die in hunne havens binnenloopen, en hunne prijzen aan de vorstjes openlijk verkoopen. Met dit al zijn ze armoedig; en als ze van *Java* geen rijst kreegen zouden ze van honger moeten sterven.

De handel met alle die plaatzen is, en zal altijd zijn, zeer voordeelig voor *Java*; dewijl men voor de voortbrengzelen van den grond, als rijst, olie, en veele anderen; en ook voor die van werkzaamheid, als kleedjes, catoene garens, enz., stofgoud en diamanten krijgt, die onvergangbaare tekens van rijkdom en weelde zijn. En wat de zeerooverijen en andere baldaadigheid van die volkeren aangaat, zoo zal men onder een goed bestuur, door onderhouding eener geduchte zeemagt, ligt in staat zijn zeerooverijen te bestraffen, en door vreeze te beletten, zoo wel als alle slegte behandelingen van kooplieden en anderen, wanneer die onder onze bescherming op deeze plaats handel drijven.

De toeneeming en bloei van den handel zal die volkeren ook allengs beschaafder maaken; en de invloed van het goed bestuur van *Java* zal ook daar zich doen gevoelen.

MACASSAR.

Het geheele groote eiland *Celebes* wordt veeltijds *Macassar* genoemd, schoon dit eigenlijk maar de naam van eene landstreek of volk is, waar omtrent onze vesting of hoofd-comptoir op het eiland gelegen is.

Het zelve is zeer vruchtbaar, doch de inwooners wild en oorlogzuchtig, en weinig tot den landbouw geschikt of genegen.

Wij bezitten daar weinig eigendom van land; en het zoude waarschijnelijk stroomen bloeds kosten, hetzelve tot onderwerping te brengen, wanneer het nog bijna ondoenlijk zoude zijn, de inwooners tot het beoefenen van den landbouw te brengen. Wij hebben daar vastigheden en krijgsvolk om de oorlogzuchtige inwooners in toom te houden, en hunne vaart en smokkelhandel naar de specerij-eilanden te beletten.

Indien wij de *Molukkos* terug krijgen, en onzen handel voor zeerooverij en geweldenarij willen beveiligen, zullen wij waarschijnelijk die vastigheden moeten aanhouden; doch die dienen dan door een krijgsman, en niet door een koopman of boekhouder, zoo als tot nog toe geschied is, bestuurd te worden.

De voornaamste handel van *Macassar* of *Celebes*

is

is thans de verfoeijelijke en ſchandelijke ſlaavenhandel. De meeste inwooners van ons hoofd-comtoir, gouverneur en predicanten zelfs, zijn ſlaavenhandelaars; ten dien einde houden ze tronken of vertrekken onder den grond, daar die ongelukkigen in opgeſloten of bewaard worden, tot den tijd dat de vaartuigen naar *Batavia* vertrekken. De verſchillende kleine natien of volken hebben gedurig oorlog onder elkanderen, om gevangenen te krijgen, die dan door de inwooners naar ons comptoir als ſlaaven gebragt en verkogt worden. Doch veele inlanders leggen er zich op toe; ze ſteelen door liſt of geweld vrouwen van hunne mannen en kinderen van hunne ouders; de ſlaavenhandelaars koopen alles, zonder mededoogen; ſomtijds, als ze den gevraagden prijs niet geeven willen, doorſteekt de aanbrenger het ongelukkig ſlagtoffer voor de deur van den koopman.

Verſchrikkelijk zijn de gruwelen, die gepleegd worden om ſlaaven te krijgen; en onmededoogende de behandeling, die ze bij de ſlaavenhandelaars in de tronken moeten ondergaan; veele maanden moeten ze daar zuchten, met ſlegt en weinig voedſel, zonder ooit het daglicht te zien, tot de maand Meij, of de oost-mouſſon, wanneer de vaartuigen eerst naar *Batavia* kunnen vertrekken; als wanneer de mansſlaaven twee en twee aan elkanderen geſmeed, en de vrouwen afzonderlijk, van honderd tot twee honderd in kleine vaartuigen, *Paduwackans* genoemd, geſtopt, naar *Batavia* gevoerd worden, en daar als een troup beesten van het eene huis naar het andere gevoerd om verkogt te worden. Doch

Digitized by Google

dewijl de slaavenhandelaars altijd meer slaaven in hebben dan op hunne passen bekend staan, lgieren ze op de meeste residentien van *Java* aan, kwansuwijs uit gebrek aan water, doch eigenlijk om eenige slaaven van de hand te zetten. Ontwijfelbaar zal die eerlooze handel onder het nieuwe bestuur geheel worden afgeschaft, het welk veel tot beschaving der inwooners van *Macassar* zal bijdragen, daar door mogelijk den landbouw bevorderen, en dat eiland van eene woestijn, eene hel, zoo als het nu is, tot een gezegend en gelukkig land maaken.

Het noordelijk gedeelte van *Celebes* geeft veel en fraai stofgoud; de inwooners van dit gedeelte zijn ook beschaafder en minder wild en oorlogzuchtig dan die van het zuider gedeelte.

MOLUCCOS,

Of de *Moluccosche* eilanden. Deeze naam is zeer onbestemd, dezelve wordt dikwijls verstaan van alle eilanden, die specerijen opleveren, en dus *Amboina* en *Banda* daar mede onder begrepen. Somtijds wordt die naam in een nog algemeener zin gebruikt, en alle eilanden, beoosten straat *Sunda*, daar onder gerekend. Doch eigenlijker, en zoo als dezelve meest door ons toegepast wordt, verstaat men daar door het eiland *Ternaaten*, benevens de andere eilanden, die onder de landvoogdij behooren, en die dus ook de landvoogdij der *Moluccos* genoemd worden.

Was het mij smartelijk, bij het vermelden der

Digitized by Google

meeste bezittingen, welke door de *Engelschen* ons ontnomen zijn, de lafhartigheid en schande van onze bevelhebbers te moeten melden, zoo erkenne ik met vreugde in deeze plaats de heldhaftige braafheid van den dapperen BUDACH, die op eene plaats, veel zwakker, en veel slegter van alles voorzien dan *Banda*, echter de *Engelschen*, nog zelfs door inlanders versterkt, herhaalde reizen manmoedig heeft afgeslagen.

Is het te wenschen en te verwagten, dat BOEKHOLTZ en alle de andere, die hunnen plicht verraaden hebben, daar voor gestraft zullen worden; zoo is het niet minder te hoopen en zeker te stellen, dat BUDACH en FORNBAUER voor hunne dapperheid en trouw beloond zullen worden.

Ternaaten moet men, even gelijk *Macassar*, als een militairen post beschouwen, alleen geschikt om onze bezittingen en handel in die gewesten te beschermen. In het toekoomende zal het ook niet anders kunnen beschouwd worden, alschoon wij niet meer den uitsluitenden handel der specerijen zouden bezitten, en ook den handel in die zeeën niet meer door eene uitsluitende maatschappij zouden drijven.

Alle die eilanden zullen voor onze kooplieden ruim veld tot onderneemingen en voordeelige marktplaatzen tot verkoop, zoo wel als inkoop, aanbieden.

Wij hebben geen eigendom op die eilanden; doch de vorsten en hoofden daar van hebben met ons overeenkoomsten, meest betrekkelijk tot den uitsluitenden handel en uitvoering der specerijen. Dit weggedaan zijnde, zullen mogelijk wel andere voor-

deelen van hun daar voor te bedingen zijn, om de onkosten der bezetting en verdediging van *Ternaaten* en eenige andere kleine fortjes goed te maaken. Onder deeze landvoogdij staan ook eenige kleine residentjes, op de *Noordkust* van *Celebes* en in de bogt van *Tomine*, als *Manadoe* en *Gorontalo*; deeze zijn vruchtbaare landstreeken, welke veel rijst geeven en redelijk wel bebouwd zijn, en onder den koning van *Ternaaten* behooren, doch door slegt bestuur hem weinig voordeel geeven. Mogelijk zoude deeze vorst dezelve ligt aan ons afstaan; en dan onder een goed bestuur, als *Java*, gebragt, zouden dezelve ons veel voordeel geeven, en de onkosten van de landvoogdij van *Ternaaten* ruim goedmaaken. Buiten de specerijen, die op deeze eilanden groeijen, doch tot dus verre altijd uitgerooid zijn gewordeu, leveren dezelve zeer veel en allerfijnst goud op, het welk, als de handel daar vrij was, door de inlanders met meer ijver uitgegraven zoude worden om de aangebragte koopgoederen te kunnen betaalen, waar door onze handelaars aanzienlijke winsten en voordeel zouden behaalen, en den rijkdom onzer natie vermeerderen. *Ternaaten* is eene bijzonder gezonde plaats, waar door zij, zoo wel voor eene krijgsbezetting, als tot eene plaats van handel, uitneemend geschikt is.

Men moet dit eiland als eene grensvesting beschouwen, dewelke, hoe bezwaarend het onderhoud daar van ook zijn moge, echter, in den tegenwoordigen toestand der waereld, volstrekt noodzaakelijk zijn.

AM-

AMBOINA.

Dit eiland, met de kleine eilandjes die het omringen en daar onder behooren, en waar toe men zelfs eenigzins het groote eiland *Ceram* zoude kunnen brengen, is de eigenlijke plaats, die aan de *Oost-indische* maatschappij, bij uitsluiting, de kruidnagelen opleverde.

In Februarij 1796. heeft de *Engelsche* admiraal RAINIER die landvoogdij, zonder een enkel schot te doen, veroverd. De gouverneur CORNADÉ had zeker aan veele benoodigdheden gebrek; en de plaats is niet zeer sterk, zoo dat dezelve mogelijk toch in het einde zoude hebben moeten bezwijken; echter had hij tijd kunnen winnen door tegenstand te bieden, daar door *Banda* redden, en in allen gevalle dan roem en eer van onzen landaart kunnen ophouden; welke thans, door het lafhartig gedrag van de meesten onzer bevelhebbers in *Oost-indie*, bijna in algemeene verachting zijn geraakt.

Amboina te veel nagelen opleverende, heeft de maatschappij in de laatste jaaren groote hoeveelheden verbrand en vernield, om den prijs er van optehouden; ook wierdt sterk tegen het smokkelen daar mede gewaakt. De *Engelschen* zijn minder oplettend, en geheele scheepsladingen zijn reeds, sedert zij daar meester zijn, uitgesmokkeld, en naar de *west* van *Indië* vervoerd, alwaar de prijs van die specerij ook alom meer dan de helft gedaald is, en nog meer daalen zal. De *Cerammers* en andere eilanders hebben sedert dien tijd ook groote hoeveelheden naar *Bali* gebragt, van waar ze verder naar

Bencoolen en andere plaatsen door inlandsche handelaars vervoerd zijn.

Dan, het ergste is, dat de *Engelschen* jonge planten van de nagelboomen, naar alle hunne bezittingen over geheel *Indië*, verzonden hebben, om te beproeven waar ze het best zullen opkoomen. En, schoon het niet waarschijnelijk is dat ze overal zullen aarten, zoo is het echter zeer denkelijk, dat ze wel ergens zullen opkoomen en bloeijen; in welk geval het, al krijgen wij *Amboina* terug, echter geheel met onzen uitsluitenden handel in die specerij gedaan is. Ja zelfs zoo wij den nagelhandel dan nog als het eenige voorwerp van winst voor *Amboina* willen beschouwen, zal het de onkosten niet meer goed kunnen maaken; want de *Engelschen* zullen overal de markt bederven.

Ik voorzie dus, dat de uitsluitende handel in specerijen, die altijd als de hartāder der maatschappij beschouwd wierdt, hier door geheel vernietigd is, en de bloote handel hier in, in mededingerschap met de *Engelschen*, geen voordeel zal opleveren, ten minsten niet voor eene maatschappij.

Zoo dit dan geene reden oplevert ter vernietiging van den uitsluitenden handel der maatschappij, weet ik niet, welke bewijzen men moet bijbrengen, om het nadeelige eener zaak aantetoonen.

Dan, deeze eilanden, en vooral *Amboina*, zijn zeer vruchtbaar, en meest bewoond door een zeer goedaartig en vredelievend volk, waar van veele zelfs christenen zijn. Zoo men hun derhalven vrijheid van persoon en handel en eigendom van land gaf, en er een bestuur en regeeringsform invoerde ge-

Digitized by Google

gelijk op *Java* zoo zoude deeze landvoogdij groote inkomſten opleveren, die niet alleen alle onkoſten van beſtuur en verdediging konden goedmaaken, maar ook vrij aanzienlijke winſten en voordeelen daarenboven geeven.

De handel in nagelen en andere voortbrenzelen, vrij en open voor een ieder, zoude onze vaderlandſche kooplieden eene rijke bron van welvaart en voordeel aanbieden, en veele ſchepen en zeelieden geſtadig bezig houden.

BANDA.

Zonder ontroering kan ik aan *Banda* niet denken; die plaats, welke zoo wel verdeedigd had kunnen worden, en die zoo ſchandelijk, zoo eerloos, aan den vijand is overgegeeven, door den lafhartigen VAN BOEKHOLTZ, die daar voor door de Bataviſche regeering beloond en bevorderd is geworden!

Ik zal de bijzonderheden van die gebeurdtenis hier niet verder aanroeren, als behoorende niet tot het oogmerk van dit werk: doch ik verklaare plechtig, dat ik mij verbinde mijne beſchuldiging goed te maaken, en te bewijzen, *dat* VAN BOEKHOLTZ *Banda op eene eerlooze en ſchandelijke wijze aan de* Engelſchen *heeft overgegeeven, en dus zijn trouw en plicht verraaden.* De *Engelſchen* zullen het beter bewaaken en verdeedigen; zoo dat, als wij het niet met den vrede terug krijgen, het moeijelijk zal vallen, het met geweld uit hunne handen te wringen. Echter was er een tijd, waar in het had kunnen geſchie-

schieden, naamelijk in het einde van 1796, toen de *Engelschen* daar weinig volk, en zoo wel aan mond- als krijgsbehoeftens groot gebrek hadden. Dit wisten wij met zekerheid, door verscheiden personnen, die van daar gekoomen waren; terwijl in dat jaargetijde geene kon aangekoomen zijn. Ik bood toen aan, die aangelegen bezitting te gaan herneemen, gaf mijn ontwerp in, en toonde dat wij de middelen daar toe benoodigd in de hand hadden; doch het wierdt, zonder eenige reden te geeven, van de hand gewezen; offschoon zulks, door de koomst van den *Fransschen* admiraal SERCEY met zes fregatten, nog zoo veel ligter had kunnen ondernoomen worden. Op deeze zes fregatten waren drie duizend man, alle in goede gezondheid; als men nu vier of vijf van de beste compagnies-schepen uitgerust en gewapend had, en ieder met twee honderd *Fransche* zeelieden bemand, en dan de overige benoodigde manschappen met *Javaanen* en *Chineezen* voltallig gemaakt, zoo op de *Fransche* als onze schepen, en dan twee of drie duizend *Madureesen* en *Sumanappers*, onder *Europeesche* officiers en onderofficiers opgericht, zoo zoude men *Amboina* en *Banda* zonder de geringste moeite hebben kunnen terug krijgen.

Dan, de *Bataviasche* regeering wilde daar volstrekt niet van hooren, en verkogt liever alle die schepen, die door sommigen onder andere naamen ingekogt wierden, om ze met hunne rijkdommen onder *Deensche* vlaggen naar *Europa* te zenden. Ook had hunne staatkunde andere oogmerken, waar mede de heroovering van *Amboina* en *Banda* niet zoude overeen-

Digitized by Google

bengekomen zijn, doch die als nog ontdekt en aan den dag gebragt, en, hoop ik, ook gestraft zullen worden. Zoo dra waren de *Engelschen* geen meester van *Banda*, of (bevroedende dat zij, door de overwinningen der *Franschen* in andere plaatsen, welligt bij den vrede alle deeze bezittingen aan ons terug zouden moeten geeven) zij haasteden zich, zoo veel jonge planten van den nootemuscaatboom, als mogelijk, naar alle hunne volkplantingen over geheel *Indië* te zenden. Het is zeer onwaarschijnelijk, dat dezelve niet op eene of eenige plaatsen ten minsten zullen opkoomen; en dan is het met onzen uitsluitenden handel in deeze speerij ook voor altijd gedaan. Ik zelf heb veele duizenden van plantjes te *Bentoolen* zien aanbrengen en planten; en alle mogelijke moeite en zorge wierden aangewend, door een kundigen botanicus, om dezelve te behouden en te doen opkoomen. Ik vreeze maar al te zeer, dat hunne pongingen gelukken zullen; in *Bengalen* en alle andere bezittingen, hun toebehoorende, is hetzelfde in het werk gesteld.

Dit onwaardeerbaar verlies hebben wij dus aan dien eerloozen lafhartigen VAN BORKHOLTZ te danken.

Dit eiland, of kluister van eilandjes, benevens *Poolo Aay*, gaven ons bij uitsluiting de nootemuscaaten. De oorsprongelijke inwooners waren reeds in het begin der voorgaande eeuw uitgerooid, verzonden of verjaagd; en de grondij, in perken verdeeld, behoorde in eigendom aan vrije burgers; eenige weinige *Europeërs*, doch de meeste inlandsche kinderen van gemengd bloed. Dan, daar de ei-

eigenaars verplicht waren, alle hunne nooten aan de maatschappij, voor den gestelden prijs van eenige duiten het pond, te leveren, en dit weinig voordeel kon geeven, zoo was het eigendom dier perken weinig waard, en geene dan arme elendige Inlandsche kinderen of soldaaten, die hun tijd uitgediend en burgers geworden waren, wilden perkeniers worden; vooral nog daar de gouverneurs van *Banda* in 't algemeen groote dwingelanden en schraapers waren; en de plaats zelve, door bannelingen naar derwaards te zenden, en de meeste dienaars der maatschappij daar naar toe, als naar eene soort van strafplaats, gezonden wierden, zeer onaangenaam gemaakt was. Eindelijk had de laatste orcaan, die meest alle nootemuscaatboomen had uitgerooid, de armoede van de perkeniers tot het uiterste gebragt, terwijl zij door de maatschappij alleen geholpen wierden met verschot van geld op hunne perken; waarom de meesten aan haar zoo veel schuldig waren, als de waarde hunner perken bedroeg.

In deeze omstandigheden kwam van BORKHOLTZ, in het begin van het jaar 1795. aldaar aan. Vol wind en waanwijsheid, willende uitmunten, en noch kunde, noch verstand bezittende om den rechten weg te vinden, is hij altijd vol van wilde ontwerpen, die noch grond om op te steunen, noch leidraad hebben om ontwikkeld te worden. Echter iets groots en bijzonders willende uitwerken, bedacht hij eindelijk, om, dewijl de perkeniers zoo veel aan de maatschappij schuldig waren, het eigendom van de perken daar voor intetrekken, in afdoening der schuld, en dan de perken weder in

leen aan dezelve perkeniers, of *aan die geenen, die de gouverneur magt goedvinden*, afteſtaan.

Welke redenen hij heeft kunnen opgeeven om zulk eene willekeurige en onrechtvaardige handelwijze te doen goedkeuren, kan ik waarlijk niet begrijpen of beſeffen. Dan, blind en dwaas zoude men moeten zijn, om de geheime en bijzondere drijfveeren en drangredenen niet te ontdekken en intezien, die hem daar toe bewogen hebben. Welke magt, invloed en voordeel moet een gouverneur niet hebben, die naar welbehaagen alle perken geeven en neemen kan? Ook maakte hij daar terſtond gebruik van, nam een van de besten voor zich zelven, en gaf een ander aan zijn ſchoonzoon WATERLOO, behalven andere verruilingen, waar van hij zeker zijn voordeel gehad heeft. Hij was juist bezig met deeze ſchikkingen toen de *Engelſchen* kwamen, die nu de perken als onmiddelijk eigendom der maatſchappij beſchouwende, ze ook als zoodanig onder den buit rekenden; en zoo wij al *Banda* terug krijgen, zal deeze omſtandigheid veel moeijelijkheid veroorzaaken.

Intusſchen zijn de perkeniers volſtrekt bedorven, en van eigenaars, die, ſchoon niet rijk, echter hun beſtaan hadden, nu ongelukkige bedelaars geworden. Dit is ook het werk van VAN BOEKHOLTZ.

Dan, geſteld dat bij het ſluiten van den vrede wij *Banda* weder terug mogten krijgen; wat zal dan de beste inrichting voor het beſtuur deezer eilanden zijn? Ik bekenne veele moeijelijkheden daar in te ontwaaren, en mijne kunde en bekwaamheid, om hier op behoorlijk te antwoorden, te wantrouwen;

Digitized by Google

wen; dan, enkel bezield door liefde tot mijn vaderland, en geen ander oogmerk dan het algemeen welzijn hebbende, zal ik kortelijk ter nederstellen wat ik er van denk, en welke mijne denkbeelden zijn nopens het bestuur in vervolg van tijd.

Vooraf moet ik aanmerken, dat, door de uitvoering der plantjes van den nootemuscaatboom, wij voordaan op geen uitsluitenden handel in nootemuscaat en foelij meer moeten rekenen. Dit is eene harde waarheid; doch het zoude dwaasheid en zwakheid zijn, dezelve voor ons te willen verbergen. Dan echter is *Banda*, en kan altijd zijn en blijven, voor ons eene zeer belangrijke bezitting.

Zoo dra wij weder in het bezit daar van koomen, behoort de grond, of de perken, aan den staat; want, schoon het onrechtvaardig in VAN BOEKHOLTZ was, het eigendoom aan de perkeniers te ontneemen, kunnen deeze echter met billijkheid ook niet verlangen den eigendom terug te krijgen, *bewijd van de verplichting hun alle nooten voor een gestelden prijs te moeten opleveren*; dewijl de waardij van eigendom daar door al te merkbaar grooter zoude zijn, en de eigendom voorheen op deeze uitdrukkelijke voorwaarde verkregen was. Als de nootemuscaaten en foelij vrij verkogt mogen worden, zullen de perken zeker groote inkomsten opleveren, en dus den eigendom daar van veel meer waardig zijn. Doch waar zoude men op *Banda*, of selfs elders in *Indië*, menschen vinden, rijk genoeg en gewillig om de perken voor zulke prijzen te koopen? Zoo dat de verkoop daar van volgens de wezenlijke waarde bijkans ondoenlijk is.

Op

Op welke wijze konde men dan aan den staat die billijke voordeelen bezorgen, die dezelve van deeze bezitting dient te genieten, om de onkosten van derzelver bestuur en bescherming goed te maaken?

Naar mijn oordeel zoude het billijk wezen, aan alle perkeniers de eigendommen der perken, zoo als ze in 1795. waren, weder terug te geeven; mits betaalende de sommen die zij daar op schuldig waren, of daar voor borgen stellende. Vervolgens zoude men een tax, evenredig aan de winsten, die de perken opleverden, kunnen leggen, het zij op de nooten en foelij, als ze uitgevoerd wierden; dan wel op het getal der boomen in de perken; of eindelijk bij wijze van landtax op de grootte der perken.

Het eerste zoude zeker tot veele smokkelarijen aanleiding geeven, en dit moeijelijk belet kunnen worden; weshalven de twee laatste wegen, denk ik, beter zouden zijn; en mogelijk alle drie, met maatigheid en naar evenredigheid opgelegd, het beste aan het oogmerk kunnen voldoen.

Vooreerst dan zouden alle landen en perken op de *Bandasche* eilanden naauwkeurig opgenomen en gemeten moeten worden, en dienvolgens op een gemaatigden landtax, jaarlijks te betaalen, gesteld worden; vervolgens zouden alle vruchtdragende nootemuscaat-boomen jaarlijks opgenomen en geteld, en voor iederen boom een bepaalde tax betaald worden.

Eindelijk, bij den uitvoer der nootemuscaaten en foelij, zouden dezelve per pond een bepaalden tol of gerechtigheid moeten betaalen, die maatig zoude moeten zijn, om geene gelegenheid en aanleiding tot smokkelen te geeven.

Mogelijk dwaale ik; doch ik verbeelde mij, dat dit al eene der beste inrichtingen zoude zijn, welke men voor *Banda* konde maaken. Ik wensch alleen van nut te zijn voor mijn vaderland; en dit is mijn eenig oogmerk.

Banda is van natuure sterk; echter dient het van vestingwerken, krijgsbehoeftens, bezetting, en vooral van een kundig en dapper bevelhebber, voorzien te worden; welke onkosten door de inkoomsten zeer wel gedragen zullen kunnen worden.

De vrije handel van *Banda* naar *Nieuw-Guinea*, *Arou*, de *Zuid-ooster* en *Zuid-wester* eilanden, die paarlen, vogelnestjens, tripangs, schildpad, en andere artikelen voor de *Chineesche* markt opleveren, kan veel voordeel geeven aan de ingezetenen dier plaats en andere kooplieden.

MALACKA,

Gelegen op de kust van *Malayo* in straat *Malacka*, moet ook als eene grensvesting, of sleutel van onze bezittingen in *Oost-indië* aangemerkt worden; echter hebben de *Engelschen* hetzelve met een fregat, en eenige honderd man troupes in transportschepen, bijna zonder een schot te doen, verooverd. Zeker had *Malacka*, zoo als alle onze plaatzen in *Oost-indië*, gebrek aan volk en aan oorlogsbehoeftens; doch tegen die magt, waarmede het werdt aangetast, had het zich zeker langer kunnen verdedigen, en zelfs mogelijk den vijand geheel en al kunnen afslaan. Maar wat kan men verwagten van gouverneurs, die geen het geringste denkbeeld van krijgs-

Digitized by Google

krijgskunde hebben? en van troupes, die door slegte behandeling onwillig zijn geworden?

Malacka heeft eene uitmuntende ligging voor den handel, en konde eene stapel- of marktplaats voor alle goederen uit de *oost* en *west* van *Indië* wezen; doch onder de maatschappij was en bleef het eene ellendige nietsbeduidende plaats, welke meer onkosten veroorzaakte dan winst gaf, zijnde het natuurlijk gevolg van dwang, slaavernij en uitsluitenden handel. Tot bewijs van mijne stelling strekke het eilandje *Poolo Pinang*, of *Prince of Wales's Island*, het welk door vrijheid van handel in weinig jaaren tot zulk eene hoogte van voorspoed en welvaart is gerezen.

Indien *Malacka* tot eene vrije handelplaats gemaakt wierdt, zoude al het tin, peper, en wat de landen daar omtrent al meer voortbrengen, naar derwaarts ter markt gebragt worden; daar de dwaaze onrechtvaardige en onstaatkundige eisch en voorschrift van onze maatschappij, om door overeenkoomsten en dwang de vorstjes en inwooners van die landen te noodzaaken, hun tin en peper voor een gestelden prijs, veel minder dan zij van andere natien kunnen krijgen, bij uitsluiting aan haar te moeten leveren, ten gevolge heeft, dat weinig of niets wordt aangebragt. Zulke haatelijke overeenkoomsten kunnen niet dan door eene aanzienlijke magt, ernstchrik en vrees zo, opgehouden worden; het welk niet alleen onkosten veroorzaakt, welke meest altijd de winsten overtreffen, maar ook den aanbouw en voortbrenging van zulke afgedwongen artikelen doet verminderen, of den sluikhandel daarin aanmoedigt; waar

door in het einde altijd het oogmerk van den handel verijdeld wordt; buiten en behalven dat het, en met recht, de inlanders tegen ons verbittert en van ons afkeerig maakt, zoo als wij nu tot onze schade ondervinden; daar, door den handel vrij en open te stellen, en ons niet verder daar mede bemoeijende dan om denzelven te beschermen, wij de achting en liefde van alle inlandsche volkeren zouden verwerven, en niet alleen onze kooplieden en vrije handelaaren, en door hen de staat of het gemeenebest, maar ook de staat zelf, door maatige en billijke tollen of in- en uitgaande rechten, rijk worden. De kust van *Malayo* is een zeer vruchtbaar land, doch heeft weinig inwooners; en de *Malayers*, die meestendeels alleen de kust bewoonen, zijn afkeerig van den landbouw, zich hoofdzaakelijk op handel en zeerooverij toeleggende. Het koomt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat met behoorlijke aanmoediging, onder vrijheid en goede wetten, en vooral vergunning en verzekering van eigendom van land, men, eerst rondom *Malacka*, en dan landwaards in langs de kust, eene zeer voordeelige volkplanting zoude kunnen aanleggen, voornaamelijk van *Chineezen*, die, zoo wel van *China* als van de eilanden *Riou* en andere daar omtrent, daar ze thans in menigte zijn, gaarne zich er zouden koomen nederzetten, wanneer hun de voordeelige aanbiedingen van vrijheid, bescherming, vrijen handel en eigendom van land gedaan wierden.

PA-

PALEMBANG

Is een rijk, eene ſtad en eene rivier, alle van denzelfden naam, gelegen op de *oostkust* van het eiland *Sumatra*, in ſtraat *Banka*. De koning van dit land heeft eene overeenkoomst met onze maatſchappij, waar bij hij verbonden is, alle peper en tin, welke zijn rijk voortbrengt, voor een geſtelden prijs aan dezelve te leveren; waar voor de maatſchappij hem beſchermen moet; en zoo wel daar toe, als om de overeenkoomst in kracht te houden, en het ſmokkelen te beletten, hebben wij eene kleine vesting, tegen over de ſtad, met een reſident en bezetting, benevens eenige kleine kruisſers, om in de ſtraat *Banka* op de ſmokkelaars te paſſen.

De peper, welke wij van daar krijgen, is niet veel en niet zeer goed; want de inwooners van dat land, nog luijer en vadziger dan andere inlanders, zijn dus ook zeer afkeerig van allen landbouw. Tin is er in grooter hoeveelheid; al hetzelve wordt uit mijnen, op het eiland *Banka* gelegen, door *Chineezen*, die daar voor betaald worden, uitgegraven. Men zegt dat de lucht op het eiland *Banka*, en vooral daar de tinmijnen zijn, zoo verſchrikkelijk ongezond is, dat duizenden der *Chineezen* daar jaarlijks ſterven; en niets dan gebrek en honger, benevens aanzienlijke betaaling, kan aanlokken om dat werk voortezetten. Doch ik heb veel reden om te veronderſtellen, dat dit, zoo niet geheel valſch, ten minſten zeer vergroot is, om ſtaatkundige oogmerken. Zeker is het, dat daar uit blijkt, hoe on-

Digitized by Google

meetelijk en belangrijk die tinmijnen moeten zijn, die jaarlijks zoo veel kunnen opleveren.

Dan, niettegenstaande die overeenkoomst, krijgt de maatschappij op verre na niet al het tin, dat jaarlijks wordt uitgegraven; veel wordt door den koning aan daar voorbijkoomende *Engelsche* en andere schepen verkogt, met oogluiking van den resident, die daar van dan ook een aanzienlijk voordeel heeft.

Al dat tin wordt, zoo wel door de maatschappij als door de vreemdelingen, en niets anders dan harde spaansche matten of piasters betaald; de koning neemt niets anders, en besteedt zeer weinig of niets in koopmanschappen van andere landen; zoo dat, daar men omtrent narekenen kan, hoe veel tin hij sedert meer dan honderd jaaren aan de maatschappij heeft geleverd, en hoe veel harde piasters hij daar voor ontfangen heeft; en ook omtrent gissen, hoe veel hij voor gesmokkeld tin moet gekregen hebben; zulks blijkt ongeloofelijke sommen uittemaaken, welke men wil, dat hij alle in groote tinnen potten, in een onderaardschen kelder in zijn paleis bewaart, zonder ander nut, dan om dezelve somtijds te gaan bekijken.

Het beste gedeelte van het rijk van *Palembang* is dus zeker het eiland *Banka*, dewijl al het tin van daar koomt. Hetzelve is geheel onverdeedigd; en het is te verwonderen, dat de zeeronvers, die zich hier omtreeks ophouden, het niet weggenomen hebben; ik denk dat dit alleen is toeteschrijven aan hun werkeloozen, luijen en vadzigen aart, die schuuw is van den landbouw en alle ander hard werk;

werk; weshalven zij zich vergenoegen met de prauwen, die het tin van de mijnen naar *Palembang* brengen, te berooven; welke daarentegen zoo veel mogelijk door onze kruisfers van *Palembang* beschermd worden.

Op het eiland *Sumatra* strekt zich het gebied van den koning van *Palembang* ten zuiden uit tot *Lampong*, dat aan den koning van *Bantam* toebehoort; ten westen, of landwaards, tot aan het hooge gebergte, dat zich van 't noorden tot het zuiden van *Sumatra* strekt; en 't noordelijk tot *Indragirie*, *Siac*, en andere plaatsjes, die langs deeze kust in straat *Malacka* liggen, tot *Atjien*, welk rijk den noordelijksten hoek uitmaakt.

Zoo wij den koning van *Palembang* onze bescherming (zonder welke hij zich niet kan staande houden) blijven verleenen, moet hij zeker daar voor eene jaarlijksche schatting in tin of geld, in stede van de levering daar van voor een gestelden prijs, aan den staat opbrengen. De handel in die artikelen kan dan voor onze kooplieden vrij en open gesteld worden.

HANDEL OP JAPAN.

Onze betrekkingen tot en handel op dit rijk zijn van een gantsch bijzonderen aart.

Een ieder weet, hoe onze natie, alleen van alle *Europeërs*, daar toegelaaten wordt; welke vernederingen wij daar voor ondergaan moeten; en welke onkosten de gezantschappen naar het hof van *Jedda* veroorzaaken. Voor deezen was deeze handel zeer

Digitized by Google

voordeelig; doch in de laatſte tijden geloove ik, dat dezelve weinig meer dan de onkosten goedgemaakt zal hebben; en gerekend de veele verliezen van ſchepen en volk, zeker niet meer verdiende ons daar voor aan zoo veele laagheden bloot te ſtellen.

Desniettegenſtaande heeft men dien handel niet willen opgeeven; en dit is ook niet noodig, noch zoude voorzichtig zijn. Maar hoe de regeering van *Batavia* zal kunnen verantwoorden, van in 1797 en 1798. een vreemd ſchip, kwanswijs onder *Americaanſche* vlag, doch wezenlijk een *Engelſch* ſchip, gevoerd door capitein STUART, een wezenlijk *Engelschman*, doch die eene *Americaanſche* pas had, ſchoon hij te *Madras* of in *Bengalen* te huis hoorde, na derwaards te zenden weet ik niet, en kan ik niet begrijpen. Dien handel te verlaaten zoude dwaas zijn; doch daar dezelve aan zulke bepaalingen in *Japan* onderworpen is, die het niet wel mogelijk zal zijn uit den weg te ruimen, kan dezelve onmogelijk geheel vrij en open geſteld worden. Denzelven voor rekening van den ſtaat of voor eene maatſchappij te drijven, zal nimmer aan de verwagting voldoen. Ik zoude dus waagen om voorteſtellen, om te *Batavia* bij openlijke verkooping, aan den meestbiedenden, voor één of twee ſchepen van bepaalde grootte, de vergunning of pas om naar derwaards te mogen zeilen, en daar te handelen, te verkoopen, het zij voor één of voor meer jaaren, zoo als men het best zoude oordeelen. Het hoofd te *Deeima* zoude door de regeering aangeſteld en onderhouden moeten worden, en als een ſoort

van

van conſul handelen, en als zulks vereischt wierdt, het gezantſchap naar *Jeddo* verrichten. Doch verder zoude de inrichting en het beſtuur van den handel geheel aan de eigenaars der ſchepen overgelaaten moeten worden, uitgenomen zoodanige bepaalingen, welk de wetten der *Japanners* omtrent onzen handel noodzaakelijk maaken.

De jaarlijkſche gezantſchappen, die zoo veel onkosten veroorzaakten, zijn reeds door de *Japanners* toegeſtaan om natelaaten; en daar dezelve van tijd tot tijd zelfs nuttig konden zijn, zoo zoude men mogelijk wel kunnen verkrijgen, dezelve voordaan alle tien jaaren, of éens door ieder nieuwen reſident of conſul te doen bepaalen.

Andere vrijheden of toelaatingen van groot belang zullen niet ligt te verkrijgen zijn; want wat ook ſommige van onze laatſte dienaaren aldaar dienaangaande hebben willen doen gelooven, zoo blijkt echter zonneklaar, dat de *Japanners* zeer weinig belang in onze komst aldaar ſtellen, en het enkel als eene gunst beſchouwen, dat zij ons toelaaten. Er is geen twijfel, dat, zoo dra die handel aan particulieren zal worden afgeſtaan, deeze wel middelen zullen uitvinden om de voordeelen en winſten aan het gevaar en de verwagting te doen beantwoorden; en naar maate die meerder worden, zal ook de waardij der paſſen of permisſien tot dien handel vermeerderen; waar door de ſtaat een goeden tak van inkomst zal genieten, en geen mensch over onrechtvaardigheid zal kunnen klagen, dewijl het voor een ieder vrij zal ſtaan een bod daar op te doen; en, zoo als gezegd is, de geheele vrije handel naar derwaards,

Digitized by Google

uit hoofde van de wetten der *Japanners* dien aangaande, ondoenlijk is om toetestaan.

Mogelijk dat de één of ander, kundiger en bekwaamer dan ik, een beter middel of weg zal kunnen aanwijzen, om dien tak van handel voor onze natie met voordeel te benuttigen; gaerne zal ik mij aan wijzer oordeel onderwerpen; en niets zal mij aangenaamer zijn dan den welvaart en voorspoed van mijn vaderland te mogen zien behartigen; dit is mijn eenig doel; en al ware al mijn arbeid van geen verder nut, dan om kundige en welmeenende burgers aantemoedigen mijn voorbeeld te volgen en te verbeteren, zal ik mij voldoende beloond achten.

HANDEL OP CHINA.

Door den oorlog is deeze nu ook sedert eenige jaaren voor ons geëindigd; schoon voordeelig en een der beste takken van winst voor onze maatschappij, was dezelve echter niet dat geene wat zij wezen kon, noch te vergelijken met den handel der *Engelschen* op dat rijk. Hunne maatschappij zendt niet alleen ruim twintig schepen jaarlijks naar derwaards; naar hunne vrije kooplieden in *Oost-indië*, waar voor die vaart open gesteld is, zenden daar van *Bengalen* en van *Madras*, doch voornaamelijk van *Bombaij*, ook veele schepen naar toe. De schepen van die maatschappij brengen veele *Engelsche* wolle-manufacturen, en lakens van alle soorten aan, waar op ze slegts eene zeer geringe winst maaken; en deeze op verre na de balans van handel niet kunnende goedmaaken, zijn zij verplicht aan-

Digitized by Google

aanzienlijke ſommen in contante geldſpecien, alles *ſpaanſche* piasters, te moeten aanbrengen. Doch wat de maatſchappij het meest in deezen handel te gemoet koomt, is de aanbreng van catoen en opium, door particuliere ſchepen van *Bombaij* en *Bengalen*, waar van de prijs voor wisſels op de maatſchappij in *Engeland*, te *Canton* in hunne eas geteld wordt. Dan, daar, niettegenſtaande dit alles, deeze handel zeer groote ſommen gelds in ſpecie jaarlijks uit *Engeland* trekt, daar niets voor inkomt, dan thee, die in het land zelve vertierd wordt, zoo zoude men dien handel, volgens den gewoonen ſtelregel, voor zeer nadeelig moeten houden. Maar de uitkoomst en de voortzetting daar van het tegendeel aantoonende, wat kan men dan anders beſluiten, dan dat de algemeene ſtelregel, *dat de uitvoering van geldſpecie voor een land nadeelig is*, niet op de juiſte waarheid gegrond is. Het is zeker, dat, wanneer een land meer vreemde voortbrengſelen benoodigd heeft, dan bezorgd kunnen worden voor de waardij van de voortbrengſelen die hetzelve uitvoeren kan, en dan het meerdere met geldſpecie moet betaalen, zulks in het einde voor een land nadeelig, ja zelfs verderfelijk moet zijn. Doch het middel daar tegen is niet den uitvoer van ſpecie te verbieden; dit kan niets helpen en verergert het kwaad; neen, het is den landbouw en de manufacturen, en daar door den handel, aantemoedigen; waar door het evenwigt ſpoedig herſteld zal worden. En dan kan men den ſtroom van in- en uitvoer van ſpecie gerust aan zich zelven overlaaten; want alle dwang en beſchikkingen dien aangaande, door regeeringen, zijn doode,

Digitized by Google

delijk; zonder vrijheid kan geen handel bloeijen; de reden leert, en de ondervinding bewijst het ons. Alles wat eene regeering doen moet, is, denzelven te beſchermen, en de bronnen daar van, landbouw en manufactuuren, aantemoedigen. Met den vrede zullen wij weder op *China* kunnen handelen. Zal dit weder door eene uitſluitende maatſchappij moeten gedaan worden? Eene zeer groote hoofdſom is zeker tot dien handel noodig; en daarom kan eene maatſchappij dien met het meeste voordeel doen. Maar waar toe moet die maatſchappij dan uitſluitende zijn? Eene zoodanige maatſchappij zonder eenig uitſluitend voorrecht, in ons gemeenebest opgericht, zoude den handel op *China* met veel voordeel kunnen drijven; een ieder kan deel daar in neemen, en niemand klagen benadeeld te zijn, dewijl het voor een ieder vrij blijft, voor zich zelven naar derwaards te handelen, het welk ter gelijker tijd aan de maatſchappij geen meerder voordeel kan toebrengen, dan het derwaards koomen van vrije *Americaanſche*, *Franſche*, of andere handelaars. Dan mogelijk nog beter, en overeenkomſtig met onze grondbeginſelen, zoude die handel, bij uitſluiting voor rekening van den ſtaat, met ſchepen van den ſtaat, (zo als bij het art. Zeevaart voorgeſteld is) gedreeven kunnen worden. Hierdoor zoude aan de geheiligde grondbeginzelen van vrijheid, en gelijke rechten geene verkrachting gedaan worden; en tevens die handel op den voordeeligſten voet voortgezet worden.

De aanmoediging en bloei van den landbouw op *Java*, en vooral van den aanbouw van catoen, zal onze handel op *China* zeer groot voordeel toebren-

brengen; dewijl dit ons van den te grooten aanbreng van geldspecie zal bevrijden. En wanneer, door een goed bestuur van onze bezittingen, door geheel *Oost-indië*, de vrije handel behoorlijk beschermd en aangemoedigd zal worden, zullen *Java*, zoo wel als onze andere *oosterſche* eilanden, nog veele andere artikelen voor de *Chineeſche* markt, als vogelnestjes, tripangs, agar-agar, paarlen, pinangnooten, fandelhout, ſpecerijen, peper, tin, en veele anderen meer, kunnen opleveren, die niet alleen ons veel voordeel zullen aanbrengen, maar zelfs de verloren meerderheid over andere natiën doen herwinnen.

Welke bronnen van welvaart en rijkdom zijn dus voor onze kooplieden, en gevolgelijk voor onzen ſtaat, in den handel op dit magtige rijk niet te voorzien!

TIMOR.

Bedoosten *Java*, bijna in eene rechte lijn, west- en oost liggen verſcheiden eilanden, *Balij*, *Lombok*, *Sumbawa*, *Flores*, *Timor*, en verſcheiden anderen van minder aanbelang.

Op *Timor* hebben wij eene kleine vesting, onder een opperhoofd en bezetting.

De *Portugeeſen* hebben nog verſcheiden bezittingen op dit eiland, waar van *Delli* de hoofdplaats is; doch dezelve zijn alle in een ellendigen toeſtand, en geheel vervallen.

Onze bezitting heet *Coupang*, en ligt op het weſtelijk gedeelte van het eiland. De handel der maat-

ſchap-

ſchappij is daar, ſedert lange reeds, van weinige aanbelang, en kan de onkosten niet goedmaaken. Echter is de grond van *Timor* zeer vruchtbaar; doch de inwooners nog luijer en vadziger, en minder beſchaafd, dan de inlanders van andere in die zee liggende eilanden.

Sandelhout en wax zijn de voornaamſte voortbrengzelen van dat land, en voor ijzer, ijzerwerk, coraalen en andere ſnuisterijen van dien aart, kan men die met goed voordeel inruilen; zoo dat dit eiland, zoo wel al de andere daar omtrent gelegen, voor den vrijen handel nog al van veel aanbelang konde zijn; en door deszelfs voordeelen het der moeite waardig maaken, dien post tot beſcherming aantehouden. De *Engelſchen* hadden deeze plaats ook reeds vermeesterd, zijnde door het opperhoofd WANJON, zonder een ſchot ter verdeediging te doen, overgegeeven; doch door den tweeden aldaar, GREVING, met hulp der inlanders, wederom terug genomen, en de *Engelſchen* verplicht geworden de vlugt te neemen.

Van *Timor* wierden ook wel ſlaaven naar *Batavia* en *Java* gebragt; doch dezelve waren weinig geacht om hunne luiheid en morſigheid; ook konden ze de verandering van lucht niet verdragen, maar ſtierven in menigte. Dan, de algemeene afſchaffing van den ſlaavenhandel zal den vervoer van hier ook doen eindigen.

B I M A.

Dit is eene plaats en koningrijk op het eiland *Sum-*

Sumbauwa, alwaar wij ook een comptoir onder een reſident hebben, die onder het gouvernement van *Macaſſar* ſtaat. Het grootſte gedeelte van het eiland *Sumbauwa*, en zelfs van het eiland *Flores*, dat ook wel *Mangaraï* genoemd wordt, hoort toe aan den koning van *Bima*.

De maatſchappij krijgt van hier alleen ſapanhout, dat tot het ſtuuwen der ſchepen gebruikt wierdt; doch het land geeft goede paarden en vogelnestjes, die de koning, en ook eenige andere inlandſche handelaars, ter verkoop naar *Batavia* brengen. De ſtaaven zijn, als die van *Timor*, weinig geacht, ſchoon iets beter.

Voor den vrijen handel zal *Bima*, dat eene bijzondere fraaije haven is, altijd mede van eenige aangelegenheid zijn, en kleine vaartuigen van *Java* bezig houden. Het land is vruchtbaar, en brengt waarſchijnlijk alles voort wat op *Java* groeijen wil.

B A L Y.

Dit eiland is onder verſcheiden kleine radja's of vorstjes verdeeld, waar van de radja of gusti van *Carang Aſſam* de voornaamſte is, zonder echter eenig gezag over de anderen te hebben.

De *Baliërs* zijn een woest, wild, valsch en oorlogzuchtig volk, doch onwillig tot werken, en dus afkeerig van den landbouw. Ook zijn ze zeer arm, en beſtaan alleen van de rijst, die het eiland *Lombok*, dat zeer vruchtbaar is, oplevert. De inwooners van dit eilandje zijn zeer verſchillende van de *Baliërs*, vreedzaam en rustlievend; ze ſtaan onder

Digitized by Google

der den gusti van *Carang Assam*, die hen als slaaven behandelt.

De *Chineezen* van *Batavia* en *Java* handelen sterk op *Bali*, met rijst en allerhande benoodigdheden, waar voor ze slaaven inruilen, die op *Batavia* zeer geacht zijn. Afschuwelijk zijn de middelen, die deeze *Chineezen* in 't werk stellen om slaaven te krijgen; weshalven het te wenschen is, dat die onnatuurlijke handel spoedig geheel afgeschaft moge worden.

BESLUIT.

Ziet daar, waarde landgenooten, Medeburgers! de hoofdtrekken van een groot tafereel, hetwelk ik van mijn plicht geoordeeld heb ulieden te moeten afschetsen, uit hoofde van het groot belang en gewigt; waar van ik denke, dat onze bezittingen in de *Oost-indiën*, en de handel daarop, voor ons gemeenebest zijn.

Het is wel waar, dat ik dit tafereel in een geheel ander licht aan ulieden vertoone dan tot nogtoe immer geschied is: doch beteemt dit iets aan de waardij der waarheid, indien dezelve aldus bevonden wordt? Wie voor lord CLIVE vertoonde ooit aan *Engeland* de voordeelen, die men van *Bengalen* trekken kon? En echter, geeft die landstreek thans niet ruim zestig millioenen guldens aan territoriale inkomsten?

Omdat de dienaaren der maatschappij tot nog toe een zoodanig ontwerp niet hebben kunnen, durven, of willen vormen, is het daarom minder no-

Digitized by Google

gelijk of voordeelig? Is de vooronderſtelling van onkunde, vooroordeel, en vooral eigenbelang, niet voldoende, om te doen begrijpen, waarom nimmer waare en kundige berichten van den toeſtand deezer bezittingen aan het vaderland zijn voorgedragen? En zijn niet de weinige voorſtanders van het algemeene welzijn, ten allen tijde in *Oost-indiê* vervolgd en mishandeld geworden? Ik zelf heb daaraan alleen de vervolgingen te wijten, die mij bijna eer en leven zouden gekost, en die mij van alle mijne bezittingen, van alle mijne vooruitzichten, beroofd hebben? Dan, vol van het gewigt en belangrijke van mijn voorgeſteld ontwerp; en bezield en aangevuurd door oprechte vaderlandliefde, verſchijn ik thans openlijk voor mijn vaderland; en zonder aanzien van perſoonen, zonder vreeſ voor gevaaren en moejelijkheden, ontvouwe ik de zuivere, en zoo lang miskende waarheid; en vertoone het waare belang van het vaderland. Derhalven is mijn oogmerk in de bovenſtaande bladeren geweest te betoogen,

dat het ſyſtema, waar naar tot nog toe de handel op de *Oost-indiên* gedreven en de bezittingen aldaar beheerd zijn, in de tegenwoordige tijdsomſtandigheden niet meer goed is, en in zich zelven de zaaden van verderf en ondergang onthoudt;

dat de uitſluitende handel op zichzelven nadeelig is, en daar bij noodzaakelijk de bezittingen, als colonien beſchouwd, te gronde doet gaan;

dat onder eene andere beheering diezelfde bezittingen zullen bloeijen, en oneindig veel grootere voordeelen opleeveren dan ooit te vooren;

dat eene verandering in navolging deezer grond-

beginſelen, te weeten van vrijen handel, eigendom van land, en gelijke belasting, zeer wel ingevoerd kan worden;

en eindelijk, dat alle de voordeelen, die daar door aan ons vaderland toegebragt zullen worden, — door de land-inkoomſten der bezittingen, door de belastingen op den handel, door de werkzaamheid en rijkdom, die deeze handel aan de inwooners der republiek geeven zal, en door de ſchatten, die de verdere vervoer van die veele voortbrengzelen, door geheel *Europa*, in ons land brengen moet, — zeer verre overtreffen zullen de grootſte voordeelen en winſten, die men, bij de gunſtigſte vooruitzichten en berekeningen, door middel der vernietigde maatſchappij, of voortduuring aan hetzelfde ſyſtema, zich zoude kunnen belooven.

Heb ik nu, zoo al niet geheel, ten minſten gedeeltelijk, mijn doeleinde bereikt; en wordt dit bericht geoordeeld van eenig nut voor mijn vaderland te zijn; zoo is de dierbaarſte wensch van mijn hart vervuld: dan zal ik gaerne vergeeten alle de rampen, vervolgingen, en onrechtvaardige verdrukkingen, die mij, om mijne vrije en rondborſtige uitlaatingen over dit onderwerp, te beurt gevallen zijn: dan zal ik mij dit alles getroosten, en de beloonning voor alle de moeite, vlijt, naarſtigheid en ijver, waar mede ik zoo veele jaaren de plichten van mijne posten waargenomen, en de belangen van mijn vaderland behartigd en voorgeſtaan heb, vinden in de overtuiging van mijn geweeten, en in de goedkeuring mijner medeburgeren.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SEP 6 - 1968

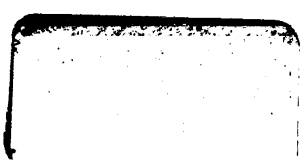

Digitized by Google

Digitized by Google